

3

PART

TELJESSÉGÜGYI ÉRTESÍTŐ

I.SZÁM 1989 TÉL

ÁRA: 69 Ft

„KÖZLEKEDÉS ÉS KÖRNYEZETVÉDELLEM”

Nemzetközi konferencia és kiállítás

Budapest, 1990. január 26–28.

Környezetünk pusztításának folyamata – és ezzel párhuzamosan a lakosság egészségi állapotának romlása – az elmúlt években rendkívül felgyorsult. Néhány évtized alatt tönkretesszük évmilliók alatt kialakult természeti kincseinket, a levegőt, a vizet, a talajt, az állat- és növényvilágot, valamint az évszázadok munkájával épített művi környezetünket is.

A környezetpusztítás egyik jelentős okozója a közlekedés. Ezért fokozott erőfeszítéseket kell tenni annak érdekében, hogy a közlekedésben és a közlekedés háttérparában egyre inkább a környezetkímélő megoldások kerüljenek előtérbe. Ennek megvalósítását kívánja elősegíteni az EKOTRANS nemzetközi környezetvédelmi konferencia és kiállítás: lehetőséget kívánunk nyújtani a témával foglalkozó intézményeknek és szakembereknek kutatási eredményeik ismertetésére, termékeik bemutatására mind a szakmai érdeklődők, mind pedig a szélesebb nagyközönség előtt.

A KONFERENCIA főbb témakörei:

- A közlekedés által okozott környezetszennyezés mérése
- A gépjárművek emissziós normái
- A közlekedés egészségügyi vonatkozásai
- Közlekedés és energiafelhasználás
- A közlekedés költségei a környezeti hatások figyelembe vételével
- A gépjárművek környezetszennyezését csökkentő műszaki eszközök
- Közlekedés és a természeti környezet
- Közlekedéspolitika és környezetvédelem
- Közlekedés, környezetszennyezés és tömegkommunikáció
- Számítástechnika, informatika a környezetvédelemben

A konferencián történő részvétel ingyenes.

A konferencián előadni kívánó szakemberek az előadás szövegének 1 oldalnyi terjedelmű kivonatát sokszorosításra alkalmas formában **1989. december 15-ig** küldjék meg a szervezők címére. (Ezt a rendezvény programfüzetében jelentetjük meg.) Az előadás teljes szövegét, sűrűn gépelve, a hozzá tartozó ábrákkal együtt a helyszínen kérjük átadni a szervezőknek, szintén sokszorosítható formában: ezek külön kiadványban fognak megjelenni a konferencia után. A kiadványban történő közlésre elfogadott anyagokért 1000,-Ft tiszteletdíjat fizetünk.

A konferencia **munkanyelvei:** magyar, eszperantó, angol.

A **KIÁLLÍTÁS** részvételi alapdíja 3.900,-Ft/m² + 25% ÁFA. Az alapdíj tartalmazza a kiállítás építészeti és elektromos hálózatának tervezését, a területen elektromos hálózat kiépítését, a kiállítói standok építését és bontását, a folyamatos műszaki és első napi grafikai ügyelet biztosítását, valamint kiállítói igény szerint standberendezés biztosításának megszervezését. A kiállításához kapcsolódóan a következő térítéses szolgáltatások is megrendelhetők: padlószőnyegezés, standbútorzat, standgrafika, növénydíszítés. Magánkiállítók kedvezményben részesülnek!

A kiállítás jelentkezési határideje: **1989. december 15.** (Kérjük, hogy részvételi szándékuk esetén a mellékelt jelentkezési lapot kitöltve címünkre eljuttatni szíveskedjenek.)

A kiállítás szervezési és kivitelezési munkáira a COMPEXPO Számítástechnikai Rendezvényszervező és Kereskedelmi Leányvállalatot kértük fel (Budapest 23, Pf. 29, 1277; tel.: 115-4090/259 ill. 176-7760; ügyintéző: Sári Gyuláné).

Szervezők:

- Budapesti Műszaki Egyetem Zöld Kör
- KOKO Természetvédő Eszperantisták Szervezete
- ELTE Természetvédelmi Klub
- MDF Budapesti Környezetvédő Csoportja
- Magyar Eszperantó Szövetség Közgazdász Csoportja
- Talento Alapítvány

A rendezvény **helyszíne:** Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem (Budapest IX., Dimitrov tér 8.)

A rendezvényhez **szponzorok** támogatását várjuk, akik anyagilag is segítenék a környezetvédelem érdekében folytatott tevékenységünket. Pénzbeli felajánlásokat a Magyar Hitel Bank Rt. 215-88880/215-00733-0023 bankszámlaszámon tudunk fogadni.

Talento Alapítvány
Budaörs, Pf. 50, 2041

(Telefonügyelet Budapesten: 120-67-91, 182-32-25)

KOMMUNA-KUTATÁS

ÖTLETPÁLYÁZAT KI írja a LEV-LAP-ot?

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

MESZÉSE LAKUNK HEVGYÁTSZENT-MÁRTONTÓL

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

2020 LEP

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

BEMUTAKOZNAK A VÁGOTPUSZTIAK

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

NYÁRI TALÁLKOZÓ SPAI

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

ELŐCSARNOK

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

EGYMÁSROL

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

SBABÓ NIKLÓS: Az utópikus gondolkodás

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

Korlátozott racionalitás

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

BESZÁMOLÓ

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

ÖKOFALU

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

OLVASTAD?

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

A RAKPART KLUB

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

FIDESZ

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

TEHÁZI PROGRAM

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

EGYKÖZÖSSÉGEK

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

TEHÁZI PROGRAM

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

TEHÁZI PROGRAM

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

TEHÁZI PROGRAM

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

TEHÁZI PROGRAM

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

TEHÁZI PROGRAM

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

TEHÁZI PROGRAM

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

TEHÁZI PROGRAM

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

TEHÁZI PROGRAM

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

TEHÁZI PROGRAM

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

TEHÁZI PROGRAM

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

TEHÁZI PROGRAM

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

TEHÁZI PROGRAM

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

TEHÁZI PROGRAM

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

TEHÁZI PROGRAM

...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

Állam nélküli

Ezen írásban továbbra is megkérjük a felhívottakat az érdeklődésük kifejezésére, pl. a jövőbeni...
...és a jövőbeni...
...és a jövőbeni...

SZOCIOLÓGIA

TEHÁZI PROGRAM

február

4. KEDD DELEKÁK A TUDOMÁNY KÖRÜL
előadó: FERIEZ MÁRTA (filozófus, BME)

11. KEDD GAZDAGRÉTI KÖZÖSSÉGI TELEVÍZIÓ
vendégszónok: NAGYPÁL ENDRE (pedagógus)

18. KEDD ISKOLAPÉLDA - egy tanítási kísérlet első tagozatban
vendégszónok: WINKLER MÁRTA (pedagógus)

25. KEDD NYUGAT-EURÓPAI KEZDEMÉNYEZÉSEK: MUNKA- ÉS LAKÓKÖZÖSSÉGEK, RÉSZVÉTELI KISÉRLETEK diavetítéssel
vendégszónok: FLIP KRABBENDAM (építész, Hollandia)

Kiindulópont pedig nem létezik!

Elődünk a LEV-LAP — az 1984-től huszonkilenc számot megélt sem-szamizdat, sem-hivatalos lap (Nekem "hobby" és szellemi vállalkozás.) — ugyancsak valahonnan jött, nem pedig "kiindult".

Mikor kisgyermekként énünkre eszmélünk, már mennyi-mennyi személyes múltból bukkanunk elő. Mögöttünk olyan események sora áll, amelyek vagy szűkítik jövőendő akarásaink halmazát, vagy növelik azt.

Most így bukkan elő a Harmadik Part is.

Vajon mi ad több kapaszkodót az olvasónak: homályba vesző múltunk, vagy nagyratörő akarásaink elsorolása?

Úgy hiszem, nincs veszedelmesebb az igazságra törekvő elme számára, mint álláspontokat KIALAKÍTANI. Ami valóban szilárd a lábunk alatt — tehát álláspont —, az korábbi döntéseink, erőfeszítéseink, megismerő és tapasztaló buzgalmunk leülepedése. Saját álláspontunkat, lábunk alá tekintve, FELISMERHETJÜK.

Az eddig felismert fontosabb álláspontjaim (másfelől tekintve nehezen változó előítéleteim) a következők:

Nekünk, embereknek, egyre sürgetőbben tudomásul kell vennünk, hogy az anyagi világban és az emberi tudás terén korlátaink vannak. Némelyiket (erőforrások, elfogyasztható javak) nem tanácsos átlépni, másokat elvileg nem vagyunk képesek.

Ezzel szemben felismerhetjük, hogy máshol végtelenek a lehetőségeink: a kultúra-teremtésben, emberi, közösségi kapcsolataink gazdagításában, személyiségünk növelésében és a jelenségvilágon való túllépés terén.

Kísérletet kell tennünk, hogy ismét tudjunk az EGÉSZRE-re tekintettel gondolkodni, cselekedni, észlelni, mert RÉSZ-szemléletünk atomjaira tépte a világot, s vele robbantunk-robbanunk mi is. El kell jutnunk arra a belátásra, hogy a személyes kapcsolatok, a csoportok, nemzetek és természet-ember közötti kapcsolatok zéró összegű játszmaként való felfogása tovább nem tartható. Minthogy az sem, ami ebből ered, hogy mindenáron versengő stratégiákat választunk az elsorolt összes szinten. E kapcsolatokat változó összegű játszmaként kell folytatnunk, azaz "nyereség" nemcsak a másik fél rovására keletkezhet. Krisztus, Szókratész, Buddha és a világvallások földi életünkre vonatkozó tanításainak is ez a magva.

A Harmadik Part mindazoknak a fóruma kíván lenni, akik a fentieket osztják, és igazságkeresésük tüzeiben nem kívánnak másokat megperzselni, sőt, mások máságában örömeiket lelik.

- 4 **Bartos Tibor**
FRANKLIN BENJÁMIN TALÁLMÁNYAI

Az erőszakmentes hagyomány

- 16 **Csapody Tamás**
KONFORMITÁSOK
"Thoreau, Tolsztoj, Gandhi példája azt mutatja, hogy minden korban, minden földrészen ki lehet maradni a behódolás konformitásából."

- 16 **Henry David Thoreau**
A POLGÁRI ENGEDETLENSÉG KÖTELESSÉGÉRŐL

- 19 **Lev Tolsztoj**
KIÁLTVÁNY AZ EMBERISÉGHEZ

- 21 **Mahátmá Gandhi**
AZ ERŐSZAKNÉLKÜLISÉG

- 25 **ERŐSZAKMENTES KÖZVETLEN TILTAKOZÓ AKCIÓK**

- 26 **JÁTÉKTÁR: HFK**

- 28 **Ertsey Attila**
ALTERNATÍV TOALETT
"...gondolati és nem egyszerűen technológiai problémákról van szó"

- 31 **Zaja Péter**
HULLADÉKHEGYEK
"Célba vettük a fogyasztói társadalmat és félek tőle, hogy bár ma még lehetne befolyásolni az eseményeket, ehhez az eljövendő kormánynak nem lesz kedve. Nyugaton sem volt."

- 36 **A NEGYEDIK ALAPELV KEZDEMÉNYEZÉS JAVASLATAI**

40

Székely György
MIÉRT SZELLEM-TUDOMÁNY?

"A Rudolf Steiner alapította szellemtudomány tudomásom szerint az egyetlen olyan spirituális tanítás, amelyet létrehozója tudományként állított a világba."

48

Sipos (S) Gyula
PLATÓN ÉS A HAGYOMÁNY

51

A KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNY VÉGÓRÁJA
Beszélgetés Hazel Hendersonnal

56

németh lászló
KÉRDÉSES MŰFAJ

58

Ármos Ozon
LAJHÁRISTA KIÁLTVÁNY

60

DOKUMENTUM

62

A CENTRAAL WONEN MOZGALOM (Hollandia)

"... mindenki azt mondja a másoknak: nem Én, nem Mi vagyunk rosszak, hanem a külvilág-de közben nem is tudják, hogy a külvilág milyen, mert már nincs vele kapcsolatuk."

64

Közösségi könyvespolc

66

PÁLMAÁG

*Civil szolgálat vagy katonáskodás
Emmausz-közösség
Személyes meghívás a pápa számára
Aki meg akart gyógyulni (Misztériumjáték)
Az életharmónia, mint nem-fogyasztói életforma*

E számunkat Tolnay Imre grafikai tesztek gazdagabbá

AZ ELSŐ SZÁM
MUNKATÁRSAI:

Garamszegi László
Halász Tünde
Kilián Imre
Maurer György
Németh Zoltán
Simonyi Gyula
Sipos Gyula
Tibor Ágnes
Tolnay Imre
Borító: Schmal Károly

Felelős kiadó: Maurer György

ISSN: 0865-3704

Megjelenik: Tavasszal — Nyáron — Ősszel — Télen.

Kiadja: Harmadik Part Alapítvány
H-1124 BUDAPEST Némethölgyi út 120.
Számlasszám: OTP VI. 218-98299 3024
Szerkesztőség:
H-1112 BUDAPEST Olt u. 21.

Terjeszti a Magyar Posta
Készült az OSZK Nyomdatüzemében 89.274
Vezető: Burány Tamás

A Harmadik Part által közölt anyagok tartalmi torzítás nélkül szabadon közölhetők.
A szerkesztőség ezúton kér az újraközlés esetén értesítést vagy tiszteletpéldányt.

The materials published by the THIRD BANK can be re-published free, without distortion of contents. The editorial board hereby asks for notice or complimentary copies in case of re-publication.

A Soros Alapítvány támogatásával készült.

FRANKLIN BENJÁMIN

Elhangzott a szegedi egyetemen, 1979-ben

Miért nem Graham Bell vagy Edison Alva Tamás találmányai?

Valójában választhattunk volna, ha szemfüles tolmácsok módján üres percünkben nem a könyvek közt, hanem a tárgyi világban keressük a közöst magyar és amerikai nyelv technológiájában, mert azt a rögeszménket hajtjuk, hogy az európai nemzetek a szerkesztés közös pályáján haladnak, s mivel természetük ilyen, nyelvüket is technológiává szerkesztették. A nemzetenként némiképp különböző szerkesztés, s amit a nyelvek elmondanak felőle: ezek a valóságos fogalmaink. Nem a bölcselet, nem a világszemlélet tesz európai emberré — próbáljunk csak a buddhizmushoz, taoizmushoz fogható Európában találni, vagy ha nincs, próbáljuk fel ezeket, mint ahogy egy nemzedék éppen mostanáig próbálgatta, s milyen rosszul állt!

Csupán a szerkesztés közösségét tudjuk bizonyosan, ha negyedszázada keressük szemfüles tolmács módján, mit mond egyik európai nyelv a másiknak valójában. Amerikáról pedig Európa—járó amerikaiak ismeretsége, tolmácsolása, európai helyzetekbe való beleforgatása során annyit sikerült kideríteni éppen, mint Henry Jamesnek, az első Amerikából Európába szakadt írónak: hogy minden, amit az amerikaiak tesznek, jobban elüt az európaiától, mint amennyire az európai nemzetek bevándorlóinak teljesítménye egymásétól elüt. És bármilyen furcsa, a franciák Franklin Benjámintól már, alig született meg Amerika, Rousseau vademberét ünnepelték, aki "elragadta a villámot az égből s a jogart a zsarnok kezéből" — mert értette ugyan a kucsás öregúr az európai nyelveket, mégis más-ként kezdett mindennek, mint az európaiak. Sikere is vitte a dolgát, nem úgy mint mi, európaiak. Franklinnak e furcsaságban utóda a Messzeuszozottból megtért amerikai magyar. Annak is hiába válik arannyá a kezében minden, a falujabéliek szerint csak "különleges, mint a tejbetők". Nem ilyen aranykezüek újkortéri elvándoroltjaink. Igaz, nem is térnek meg, hanem élnek valahol a Polaroid-képekről until ismert kertvárosi boldogságukat, és amerikai-amerikai barátaink a Wiener Walzer folyosóján hüvelykujjal mutogatják, hogy lerí róluk a Cleveland, mikor mi még az agyszivattyút siratjuk. Pedig ha nekünk siratni valónk van, Amerika a légitársaságokat perelhetné, mert csakis ők szívhatták el az agyát ezeknek a nagy ígéreteknek átkelés közben, hogy odaát átlagfogyasztók lettek.

A kertvárosi és a toronyházi lakómegeőrzők lakosát Belltől, Edisontól, Henry Jamestől és Franklin Benjámintól az különbözteti meg, hogy időközben a technikai szerkesztés a köznyelvet lekörözte. A múltkor idéztem Max Frischt: "A technológiával úgy rendeztük el a világot, hogy megismernünk ne kelljen." Újabb szerkesztési tapasztalatok nem fogván közszájon, a nyelvek mandarin-nyelvekké satnyultak, bürokratizálódtak: televíziók, telexek, újságok, számítógépek egymással beszélgetnek s az emberek, mivel nem tehetnek mást, boldogan fogyasztanak, fogalmuk sincs semmiről. Ez Amerikára, Európára egyaránt ráillik ma. Russel Baker, a Herald Tribune tárcaírója visszatekintvén az elmúlt évtizedre, sommásan **Nothing Decade**-nek nevezi. Én inkább mondanám a lakoma utoljának. Nem azért, mert a nemzetközi tudatlanság nem fogyasztana örömet, míg a világ s két nap — fekete törzsfő vekkerrel a nyakában nem boldogabb, mint az európai a színes mosógépével és az automata televíziójával —, hanem mert a nyersanyagok ára a tömegtermelés rablógazdálkodása után visszatér a valósághoz: az értékéhez. Szökik fel az arany ára. ijeszti olvasóit a világsajtó. Arról azonban nem olvasunk, hogy 1934 óta az ezüst ára megszázhatszorosozódott, az ólomé megnegyvennégszereződött, a rézé meg az óné megharmincszorosozódott, a fémekéhez az arany áremelkedése tehát a legszerényebb. Holott ezek még nem a valóságos értékek, mert a nyersanyagok tragikus elpotyálását nem is fejezhetik ki, csupán megtermelt fogyasztanivaló drágulásához igazítják az árszintet. Az olcsóság lakomája még tombol, holott ha a vendégek tudnák, mennyire kiürült a kamra, még az amerikaiak is új Amerikát keresnének. Ha az is el nem fogyott volna.

Időszerűbb ilyenkor a lakoma jóhiszemű hirdetői, Bellek, Edisonk helyett olyan nemzedékek foglalkozni, amelyek az óvilág jobblétéből ébredt az Új szükségére, mint az alapító atyáknak nevezett amerikaiak nemzedéke. Mindent fel kellett találniuk új sanyarúságukban, de legelőbb magukat — Franklin Benjámint találmányainak pusztá lajstromából kiderül ennyi.

Némely szentről írják kegyes életrajzok, hogy "születésétől az igaz hitért vitézkedett". Franklinnak sem hosszas a kibontakozása. Tíz éves korában kimaradt az iskolából, mert a számtan nem fért a fejébe. A villanykörte feltalálója, Edison, igaz, túl-

TALÁL MÁNYAI

tett rajta, mert ő már az első elemiből kibukott és később, villanytelepeinek megalkotása után is azt mondta: "Ha majd matematikus kell, fogadok."

Franklin apja gyertyamártó és szappanfőző műhelyében inaskodott, majd tizenhárom éves korában elszegődött bátyja nyomdájába. Tizenöt éves korában már lapszerkesztő mellette. Az észak-amerikai gyarmatok egyik legelső lapját, a **New England Courant**-t együtt alapítják. Egy év múlva maga ír bele (a korabeli angol elmélkedő próza nagysága, Addison modorában) oly eszesen, hogy a lapból egyre több fogy, bátyja féltékenységekben összevész vele — így aztán le sem tölti inasidejét, megszökik, ami abban az időben a katonai szökéssel egyrendű vétség. Találmányainak lélektanába ekkor tekinthetünk először: **Számadásának** pontozó erkölcsnemesítése kamaszkorából való. Akkor sem megnyugvását kereste, hanem mindjárt az élete végső rendjét.

Philadelphióban állt nyomdászsegédnek, majd a pennsylvaniai kormányzó önállósulásra bízta és angliai kapcsolatait ajánlotta, hogy betűt és sajtót szerezhessen hozzá — azonban nem segített semmit, így aztán Franklin maga szerzi meg Londonban mestersége szerszámaikat két évi munka árán. Mielőtt hazahajózik, úszómesternek akarják megfogadni — játszik is a gondolattal, de végül csak magát tökéletesíti tovább egy találmánnyal: a békalábbal.

Hazaérkezésétől találmányai során pereg tovább az élete.

1727-ben philadelphiai iparosokból és kereskedőkből vitakört alakít kilencedmagával, s e borkötényes társaságból nő ki tizenöt év múltán a maig tevékeny Amerikai Filozófiai Társaság.

1729-ben New Jersey gyarmata, mint messzi vidéken legjobb nyomdászt, papírpénzének nyomásával bízta meg. Franklin, amíg a rézkarcokat készíti hozzá, traktátust ír a papírpénz szükségességéről, ilyenformán kétszázvalahány évvel megelőzi a New Deal közgazdasági érveit: munkaadó és munkavállaló viszonyát a teljes nemzetgazdaság bizalmi körébe bővíti.

1731-ben megalapítja Philadelphióban az első nyilvános amerikai kölcsönkönyvtárat.

1732-ben Richard Saunders írói néven megindítja a **Poor Richard's Almanack**-ját. Évente jelenik meg és huszonöt évig hordja szét a gyarmatokon a szegényember "célszörüségét", hétköznapok

konyhai, házkörüli tanácsait, történelmet, helyismeretet az Újvilágba csöppenteknek. Ez a "csízó", ahogy a mindentudó lócsei kalendáriumot neveztük valamikor, tízezer példányban kélt — a legnagyobb nyomdai példányszám az akkori Amerikában. Talán csak az **Almanack** töltése jár Franklin fejében, amikor a francia, az olasz, a spanyol, majd meggyőződése ellenére a latin nyelvet kezdi tanulni, mert Cato **erkölcsös Disztichonjai** az **Almanack**-ban az első napvilágot látott fordítás Amerikában.

1736-ban a pennsylvaniai gyarmati gyűlés titkárának választják. E végrehajtó bizottság — hiszen a törvényt Angliában szabják meg — tagjaként tizenöt évig szolgál, de már bevéltása évében él a tekintélyével: megalapítja Philadelphia tűzoltóságát — s hozzá mindjárt az első amerikai tűzbiztosítási társaságot.

1737-ben a philadelphiai posta szervezésével bízták meg. Egyidejűleg szervezi rendőrségét, utcáinak kövezését, világítását.

1741-ben szerkeszti a később Franklin-kályha néven ismertté vált légkilökéses, füstkörülvezetéses, cserélhető részekből álló vaskályháját. Nem szabadalmaztatja, hanem 1744-ben élvezetes leírásával egyik vitaköri társa vállalkozását hirdeti, aki a kályhát gyártja. Pennsylvania a kormányzó-helyettesének a szabadalmazásra vonatkozó ajánlatát ezzel utasítja el: "Mivel a mások találmányainak nagy hasznát látjuk, örülnünk kell, ha hasonló szolgálatot tehetünk, ingyen, jókedvünköül." A fűtés kérdése sokat foglalkoztatja. Még 1785-ben is levelez Ingenhusz-szal a kéménykormozódás kiküszöböléséről. Másrészt a forró levegő és víz áramlásán tanulmányozza a sugárhajtást: a hajóba szerkesztett U-alakú csővezeték hajlati hevítésekor támadó vízáramlás hajtóerejét.

1749-től 1753-ig végzi legnevezetesebb villamos kísérleteit, s amikor írását a pozitív-negatív töltésről és a villámhárítóról közzé teszi, a Harvard és Yale egyetem doktorának választja, az angol tudományos akadémia, a Royal Society a legfontosabb tudományos felfedezésért kijáró Copley-éremmel jutalmazza, mint az első külföldit, XV. Lajos király pedig az emberiség nevében ír köszönő levelet érte.

Nem szabadalmaztatja a villámhárítót sem — csupán a nagyrészt fából épülő gyarmati települések tűzvédelmét szorgalmazza. A papírsárkánnyal vihart kergető Franklin képe azzal teljes, hogy nemzetközi hírnevét nyomban philadelphiai városi

kórház alapításáért veti latba, s az ő buzgólkodására nyílik városában 1751-ben főiskola is, a későbbi Pennsylvania Egyetem.

Írásai minderről annyira közérdekűek, hogy szépirodalomként olvashatók — művészet és tudomány, akár a későközépkor mester-művészeiben, benne sem válik el.

De van, aki amerikai hirdetési szakembert, az első **PR** mant látja munkában. Ebben is van igazság. 1753-ban az összes gyarmatok postájának szervezését bízzák rá. Húsz évig viseli a postamesteri tisztséget és megbízhatóvá, jövedelmezővé teszi a postát — hiszen lapját, a Pennsylvania Gazette-et jobban forgalmazhatja. Európában is később az útépités és a postaforgalom javítása a sajtó érdeke volt, így lett a 19. századi ipari forradalom előkészítőjévé. Franklin tevékenységében akárhányszor a szent maga felé hajló kezét látni — aki azonban közösség embere, annak önzése is közhaszon.

Csupán kíváncsisága telhetetlen. Megfigyelte, hogy háza galambbugyában hat pár galamb fészkel mindig. A bugot kétszeresére bővítette, s mindjárt tizenkét galambra szaporodott a tenyészet. Ebből a megfigyelésből születik az országok népesedéséről szóló tanulmánya 1755-ben, Malthus 1798-ban napvilágot látott hírhedt művének elődeként — hírhedt cáfolhatatlan borulátásért mind túlnépesedéssel fenyegető korunkig. De a Konrad Lorenz-féle új biológiai vigaszában sincs köszönet, hogy tudniillik egyetlen állatközösség sem szaporodik élelmezési lehetőségeinek végső határáig — mert a stressz előbb végez vele.

1754-ben, a hétéves háború kezdetén a közös védelmet javasolja a gyarmatoknak, s bár egyetlen gyűlés sem szavazta meg, mégis Franklin pendítette meg először a föderáció gondolatát.

Az albany-i gyűlés a gyarmati részvényesek adózásának ügyében fellebbezéssel küldi a királyhoz 1757-ben. Angliában Hume, Adam Smith fogadja barátjának, Edinburgh a díszpolgárának és az oxfordi egyetem a doktorának — de a koronatanácsnak már nemzetközi tanácsokat oszt a hétéves háborúval kapcsolatosan.

1761-ben hazatér és egy darabig békít a gyarmatok és Anglia vitáiban. Vádolják, hogy brittekhez szít — de amikor a "képviselő nélkül adózás sincs" elvét veszélyeztetve látja, Anglia ellen fordítja új találmányát, a **hoax**ot, az irodalmi műfajjá tett fapófát: **A porosz király ediktuma** című írásában fojtott kuncogással bizonyítja, hogy mivel Angliát normannok foglalták el és poroszok védték az elmúlt háborúban, a porosz király jogosan vethet rá adót. Egy másik **hoax**-ában — Fegyentelepítés a gyarmatokra — azt ajánlja, hogy az amerikaiaknak a nyakukra szabadított fegyencek ellenében illő volna mérges kígyókat szállítaniuk Angliába. Egy harmadikban — **Egy nagy birodalom kicsinyítésének szabályai**ban — az angolok talán nem látták a tréfát, mert napjainkig híven követik.

Bár két évtizeden át munkál az északamerikai gyarmatok függetlenségén, a Függetlenségi Nyilatkozatnak nem feltalálója. Feltalálta viszont a róseibnit. Amikor az Anglia ellenes szövetség megteremtésének leckéjével Franciaországba küldik, a burgonya mint takarmánynövény száz éve ismeretes már Európában, de a francia konyha is csak öt évvel azelőtt kezd élni vele **püré** formáján. A maig nagy látogatottságnak örvendő párizsi Procope kávéház, amelynek Franklin a megérkezésétől törzsvendége, ismerteti meg közönségét a **pommes frits**-szel, és hiába ajánlója a vegetáriánus Franklin, hiába sütik külön szakácsok maig amerikai-mogyoró olajban, angol néven **French fries**.

Holott mindenfélét elneveztek róla. Nők a nyakukban viselték kucsma képét, népszerűsége a francia udvarban, Beumarchais-val való barátsága legendás, sikeres diplomáciája Amerika önállóságának alapját vetette meg. Feltalálja a préhengeres sajtót, hogy leveleit sokszorosítva egymaga minél hatékonyabb lehessen, végül hírverése nemcsak a francia fegyvert és a francia szövetséget szerzi meg Amerikának, hanem a csodálatot a másik út iránt, amelyet Amerika járt, amíg az óvilág papsága-nemessége szorításából nem birt kibontakozni.

Minket is ez a másik út érdekel Franklin Benjámin találmányainak örvén, főként azért, mert Európa amerikanizálódásának ötvenéves közhelye harminc éve a visszájára fordult: Amerika európaizálódott. Franklin közhasznú találmányaiából — katéteréből, bifokális szemüvegéből, vészcsengőjéből, vibrafonjából, hajókban alkalmazott vízhatlan kamrájából és a lebegő horgonyából, kalciumszulfát-gipsz-műtrágyájából nagyvállalkozások magánhaszna lett, és Amerikában is a **gadgeter**, a barkácsoló tekinti benne ösét.

Franklin közhaszna egyébként csak Amerikában fért az európai fejekbe. Amikor a múlt századi székelly kivándorló a fejszét, tiszántúli magyar az ásó-kapját fogta s vitte, nem eresztette kéthetes fedélközi útján, majd munkához látott vele a lehetőségek hazájában, az első munkanap elmúltával elhajította. Esmélnie kellett, hogy Amerikának nincs határa, mint a falujának. Szerszáma célirányosságához idehaza az is hozzátartozott, hogy a szomszédja rovására ne forgassa, ne nőjön vele a nyakára. A határművelésben itthon megszentelődött szerszámot Amerikában a határtalansághoz kellett igazítani, ha egyszer akkora földet fogott ki, amekkorát megművelhetett.

A székelynak látnia kellett, hogy fejszéje jóval testesebb, az amerikai a köpűjétől (**eye**) hirtelen keskenyedik. Aki nagy fába vágja, könnyen kirántja, a szomszéd káröröme elmarad. Persze, az amerikai szerszám acélból, az európai pedig vasból készült. A magyar ásó vasára rászáradt a sár (**became caked with dirt**), éle-hegye egy-kettő elvászott. Az acél ásó tisztán, fényesen marad, élet megörzi és

súlya a vasnak fele. Mivel vékonyabb, kézzel a földbe nyomható — "kétannyit megforgatsz vele s még utána táncolhatsz", mint egy amerikai mesélte. A finom acél kapa köpüje éppenséggel nem is a fejében volt, hanem hajlított karon, a feszülés pontjától távolabb, hogy a kapás elébe nyúlhatott a hagyományos kapának, s a dereka sem fáradt annyira. Hihetetlennek tetszik, de az 1870-es években gyártott, mély és széles barázdát szántó angol eke átlagos súlya 120 kiló, az öntött acél amerikai eke súlya 20. Magyar gazdaember ezen a fejét csóválja, mondván, hogy ha a föld olyan, még a gyereket is felülteti a gerendelyre, hogy a szántóvas merüljön — holott a vékony vasú, éles, könnyű szerszám, ha fejsze, ha ásó, ha kapa, ha eke: erőmegetkarító és nem szükséges, hogy a súlyával hasson.

Fejcsóválás, fitymálás, lehurrogás volt az európai újító fizetése. De az itthon megszegyenítettek boldogultak a legjobban Amerikában, és előljártak véghetetlen határa hódításában.

A gyors technikai kibontakozás másik magyarázata, akár az európai középkor végén: a munkaerő drágasága. S hozzá még a magyar középkor végéhez hasonló lehetőség: az erőgépek, hidak, házak szerkesztéséhez való épületfa (**timber**) bősége. Ezért Amerika ugyanott folytatja a középkori ipari forradalmat, ahol Európában a vallásháborúk miatt elakadt. A falu határához, a céhes ipar korlátaihoz tanult ember az Újvilágban képességeit az új helyzethez mért rögtönzéssel, ezermesterkedéssel hasznosította. A fabőség és a munkaerő-szükség hazájában a kulturmérnök, az erőgépek szerkesztője megint egyszer a középkor feltalálója: a faragómolnár (**millwright**).

Az energia fenyegető hiánya és a nyersanyag drágasága közepette ideje meggondolnunk, hogy civilizációk nem először akadnak el szertelenség miatt. Európa a fáját vas és réz kohósítására, üveggyártáshoz szükséges hamuszír nyerésére a 14. századig fölélt. A műtörténet már hanyatlónak minősíti az európai gótikát, pedig Magyarországon a 16. század második évtizedéig épül a nagy ívközű (rossz "feszta": **span**) terem — templomok sora — ékes példájuk a Szeged-alsóvárosi. A függesztett álhálóboltozat tartószerkezete vagy a fedélszék gerendaerdeje, mint a nyírbátori református templom padlásterében látni, vagy — ha a fedélszékhez a fa hiányzott vagy később pusztult el a fedélszék — a belső térhatást rontó vonóvas. Az európai építészet végvirágzása után kőbe dermed, faltömegei a barokk korban elnehezülnek, végül a 19. századi Európában a történeti stílusok a vakolaton elevednek meg, s ahol a mérnök munkáját befejezi, ott lát hozzá az építészt, mint az épület cukrásza. A függönyfal újrafelfedezése Chicagóban, New Yorkban történt a 19. századvég felhőkarcolóinak szerkesztése közben, Európába a húszas évekre jutott vissza a Bauhaus-zal.

Az újra felfedezés mögött az amerikai faragó-

molnár két évszázados munkája áll. Fa-szerkezetében elveti az óvilági építészet köhéját, és a fitymált "fatornyos falut", a református magyar parasztdemokráciák jelképét Amerikában újítja meg.

S amikor a vas tömeggyártása megkezdődik, az amerikaiak fából szerkesztik a vaskarikát is. Az európai kőműves épületfa szűkében kőből épít tartóelemet, hidat, később vasból a követ is: teljes ívszeleteket emel be a kő-formára öntött vas-elemekből. Az amerikai építő lesabott vassíneket csavaroz a helyszínen, faragómolnár hagyományához híven, ami szegecselt vagy öntött elemek állandó kapcsolásánál jóval olcsóbb, gyorsabb, mozgathatóbb. A Niagara-híd, az első nagy ívközű függesztőműves vasúti híd építője azt írja a munka befejezésekor a vállalkozás igazgatóinak: "A megtisztelően rábírt munkát 400.000 dollárba került. Európában 4 millióért építették volna, és nem lehetne sem hosszabb életű, sem biztosabb."

A faragómolnár a tapasztalatot okul, szemre (**rule of the thumb**) dolgozik. Hogy a múlt század közepéig nem ismert statikai számítást, holott már régen vasból épített, sőt állt a Niagara függőhídja is, az az amerikai társadalom mozgékonyágában is nagy maradiságára, éppen nem óvilági, hanem ósvilági gondolkodására vall. Ha az európai kultúra csúcsteljesítményeihez, a székesegyházakhoz szükség lett volna matematikusra, bizonyára felfogadtak volna egyet — bár akkoriban nemigen találtak volna —, Edison meg hat évszázad múltán oly büszke szemmértékére, tapasztalatára és dilettantizmusára, hogy nem alkalmaz matematikust, holott találna. Graham Bell, a telefon feltalálója, a repülés, a hajóépítés, a genetika, az elektrotechnika kérdéseivel is foglalkozik, de egy szélvédett fapad megszerkesztését sem restelli — a kerékpár-szerelő Wright testvérek pedig feltalálják a repülőgépet. Félműveltségük ugyanolyan szembeszökő, mint Frankliné, aki **Számadásában** hosszasan és hiába valóan értekezik a latin nyelv haszontalansága felől — vagy Leonardóé, aki latinul sohasem tanult meg és a humanista műveltséget szívéből megvetette. Ahogy mondtuk: a középkor végén elakadt ipari forradalom áthajózott Amerikába — Európában pedig kultúra és civilizáció elkülönül és elidegenedik.

Az "egységes reneszánsz emberrel" művészettörténészek beszéltek tele a fejüket. Nem igaz, hogy Leonardónak, Michelangelónak és névtelen társaiknak tervei a kor lehetőségei előtt jártak. Igaz az, hogy nem volt irántuk érdeklődés, és a művész reneszánsz dicsősége addig öregbedett, amíg díszépítészetet szerkesztett. Tavaly egy svájci műtörténész igazolta olasz erődítmények stílusán, szerkesztési elemein, hogy a kor melyik művésztől származnak. A "szükségépületeket" a reneszánsz nem jegyezte. Nicholas Pevsner napjainkig **standard** építésztörténetének bevezetőjében olvasuk: "A fészter: építmény. A lincolni székesegyház:

építészet.” Franklin Benjámin a találmányai Európában ugyan nem tették volna honalapítóvá, nemzet nagyatyjává — inkább lett volna egy a minduntalan felbukkanó kínosan ”nehéz emberek” közül.

Kísérjük át az Újvilágba az ipari forradalmat, mindodáig, hogy ”amerikanizációnak” ismét visszatérhet. Ahogy ma látjuk, még európai találmány az előregyártott elem — a középkori építőpá-holy anyakulcsa szerinti arányra a kitermelés helyén leszabott, Szeged, Jászberény, Gyöngyös, Nyírbátor, Kolozsvár szigorú ferences templomai-nak építkezéseihöz szállított fa, kő és persze téglá — mert ne feledjük, hogy a jó téglá őrzí az épület arányát (ilyenformán előregyártottak a 11-12. századi kerektemplomok is Magyarországon. A szomszédos kiszombori hatkaréjos rotundának ikertestvérei az Ungvár melletti Gerényben, és a bodrogközi Karcsán láthatók is egy házgyár termékei). A kérdés Amerikában az lett, vajon az Európából üres kézzel érkezettek meghonosítják-e Észak-Amerika vadonában a házgyári szervezethez — de mindazon iparágakban is, amelyek az óvilágban, a városi céhek középkori világában: szöszmötöltek. Ahogy ma kérdenénk: lesz-e gyors terítése a civilizációnak?

A kérdés nagysága, bár egy történelmi lépéssel elébb, itt a közelben is sejthető. Sétáljanak ki az Alsóvárosba és nézzék meg, mekkora a temploma. A középkori Al-Szeged lakossága mindenestől megfért benne. Majd visszafelé jövet tekintsek meg a Vár maradárában nyílt múzeum kőtarát. Jobbik neve téglatár volna. Java ugyanis a 15-16. század fordulójáról való öles formatégla, ablakrács, ajtófél, párkánytag égetett agyagból, nyilván a helyi építőkö-hiány pótlására. Kitészik belőlük, hogy amíg az alsóvárosi templom építkezése zajlott, még legalább két ugyanekkora templom épült Szegeden. Akár az ”overkill” ma, az ellenség lemészárolhatóságának többszörös lehetősége a fegyvertárban — Szeged késő középkori templomaiban több szegedi népet elhelyezhettek volna. Mire volt ez a szertelen gyülekezés? — lenne a józan érdeklődő első kérdése. A második, hogy kik gyülekeztek ilyen szertelenül. Ilyen kérdéseket sem a hazai kulturtörténet, sem a kultusztörténet nem bolygatott. S hogy kik építkeztek ilyen szertelenül, egyidőben? Legközelebb ide mindjárt Gyulán, majd a történelmi Szerémségben Újlakon (a mai vajdasági Illokon), távolabb a már többször említett városokban, csak ahol a kétségtelenül egy építőiskolára valló templomok máig állnak, arra műtörténetünk válasza annyi, hogy alighanem idegen munkaerők.

Az amerikai civilizáció első terítésének kérdéseire hasonlóképpen nincs válasz, azaz a történelem a kérdéseket sem tette fel. Kik csődültek annyira Amerikába és mire? Az utóbbi évszázad szölamai — a lehetőségek hazája, az amerikai álom, Winnetou tomahawkja, a linkre lödöző cowboyok — Do-

nald kacsával, neon dollárjelekkel, Big Bandekkel és Fred Astaire cipőkopogásával illusztrált életforma — mintha csak kis sikkasztó banktisztviselők találhattak volna fel ennyi ízléstelenséget, ráadásul elnyomják az első kérdéseket.

Hajmeresztő megkockáztatnom, de akik itt Szegeden a középkor alkonyán megszállottan építkeztek, azok folytatták egy évszázaddal és egy illúzióval odébb Amerikában.

Érzem, igazolnom kell magam, hogy nem esett a fejemre valami a téglatárban. Az Alsóváros térítőinek, a mezítlábas ferencesek mozgalmanak vadhaj-tása volt a Szegénység Testvérülete, másként fraticellik Európára terjedő eretneksége, akik a földön képzelték el a maguk boldog országát, és a Philadelphia nevet adták neki. Hogy veszélyességük a magyar egyházra mekkora lehetett, kitészik abból, hogy a ferences rend főinkvizitorának, Márkai Szent Jakabnak háncs-fonatos ítélőszékét máig az alsóvárosi templom sekrestyéjében őrzik, abból az időből, amikor a szerémségi és ”szögedi nemzet” eretnekjei fölött tört pálcát. Tudjuk azt is, mekkora menekülés követte tüzzel-vassal folytatott térítést.

Az eretnekségek homályos története Amerikában folytatódott, akár az Európában elakadt technikai forradalom. A fraticellik felekezete nem volt az első az Európát megrázó eretnek mozgalmak közt, a bevett protestáns felekezetek pedig nem voltak az utolsók, csak éppen rögzítették azt az arcvonalat, mely az államegyház és az ellene protestálók közt minden időkbén hullámozott — katolikusok és bogumilok, katarok tamáskeresztények, pavlikánusok, waldensiek, husziták, hugenották közt, hogy csak a nálunk is honosakat említsük. A bizánci birodalomnak kedves szokása volt, hogy eretnekjeit a gyepüire telepítette: így történhetett, hogy a marosi só-út mentén annyi féle keleti hit nyomát találni. Nyugat felől meg, ha tehették, maguk is erre, Európa keleti gyepüvidékére özönlöttek. Erre indultak meg a 12-13. század flandriai textiliparának elégedetlen munkástömegei, a takácsok. Amikor Európa-szerte eretnekként üldözték őket, és azt sem tudták, eretnek-e, mert takács, vagy takács-e, mert eretnek, csupán két ország, Svájc és II. Géza Magyarország fogadta be őket. Telepítettünk belőlük előbb Pozsony környékére, Győrbe, Esztergomba, majd Eger vidékére, későbbi hullámaikat a Szászvárostól Darócig terjedő erdélyi Királyföldre, majd a Szepességbe meg az alsó- és felsőmagyarországi bányavárosokba. Eretnekség és a reformáció kapcsolatot tehát, hogy az államvallással ellenkezőket itt sem sikerült évszázadokig semmiféle inkvizíciónak megtörni, mutatja, hogy a kálvinizmus éppen Svájcban és Magyarországon vert gyökeret, mikor tőlünk keletre seholy, még a római hit sem.

A magyar eretnek-történet teljes hiányáért azal menthetjük magunkat, hogy az európai eretnek mozgalmak ismerete is igen hiányos. Azt pedig tu-

domásunk szerint senki nem kísérelte meg, hogy az Amerikába menekült eretnekek életéből és tevékenységéből — amennyit persze Amerikában is megírtak felőlük — európai életformájukra következtessen. Sejtjük inkább, mint tudjuk, hogy Magyarország középkori gazdagságának forrását, nemesfémbányáit kiaknázó népek eretnekek voltak, a selmeci és körmöcbányai, valamint a zempléni és gömöri bányavidékek kerektemplom-építőitől, szaracénoktól, kalizoktól, izmaelitáktól, akik miatt II. Endre királyt a pápa kétszer is kiátkozta, az 1525-26-os besztercebányai anabaptista-sztrájk szervezőiig legalább két népcsoport. De a keleti egyház kivetettjei, a kukurbiták, magyarán tökfűjű kúnok, és a kalizok vallását követő szabad besenyők az erdélyi és felvidéki hegyeknél járhatatlanabb magyar vízi világban, az Alföldön őrizték hitüket a IV. lateráni zsinatról magyar hitkutatásra induló domokosok, ferencesek, sőt később a pálosok ellen. A fejérmegyei Sárvíz-mellék egyik falvában, Kálozon a törzökös besenyő lakosság máig Takács és Fésüs névre hallgat, mutatván, hogy mégis a mesterség örökíti tovább az eretnekséget, Liége, Gent gyapjúmosóinak, kékujjú kelmefestőinek vallását.

Az Európaszerte sikeres iparos-térítési forma, a céh, nálunk csupán a németlakta s adókkal-kiváltóságokkal jól fegyelmezett városok lakói közt hódíthatott, illetve néhány magyarosodó városban, amilyen Buda, Szeged, Kolozsvár, Nagyenyed. Magyarok közt a mesterségek megmaradtak ősbibb, bandázó formájukban, ahogy a székely ácsok máig dolgoznak: cimborában. Emlékeznek TIMBER szavunkra, s hogy a TIMBERWORK a ház- vagy hajóács munkája. A fedélszék CIMBORÁ-jában, CIMBORAKÖTŐ-jében benne visszhangzik a német ZIMMERMANN, de hogy később tagosított erdélyi falvak gazdálkodásában a cimborá máig a közös lóörök-eké-borona használatot jelenti, tehát mintegy a korai gépállomást, arra utal, hogy a szerszám- és házközösségi életforma valamilyen eretnek-kapcsolatban lehet azzal a Cimber nevű északi német néptörzsszel, amely a korai középkor évszázadaiban ugyancsak szerszám- és házközösségben élt.

Az állammal szövetséges egyház az eretnekségben nem annyira a hitelveket üldözte, hiszen nem kell azt hinnünk, hogy a középkor emberei, vagy a vallásháborúk katonái csupa teológusok. Az üldözött eretnek házközösség rokontenyészet volt. Márkai Jakab szerémségi falvakat telepített szét, de már Szent László törvényéből tudunk a kalizok széttelepítéséről.

Az ács-cimborát, a halász-hadat, takácsok-bányászok **felekezeteit** az egyház elkülönítéssel és ellenőrzéssel igyekezett megbontani. A céh szó azt jelentette, amit ma is — szakmabelieknek a nyilvánosság kizárásával működő testületét. Ahogy a domokos inkvizíció 1256-ban az eretnekgyanús szűcsök Szent László céhét szervezi Brassóban, Kolozsvárt, Pécssett, az mintája lehetne az európai hit-

nyomozásnak máig: misékről, körmenetekről céhmester, segéd, inas az eretnekség gyanúja nélkül el nem maradhat, a céhtagok baráti kapcsolatait figyelik, s egy csomó különítményt, szentet, alapítványt, oltártestvérületet kapnak, bár bonyodalmas rendjükben még a papság sem igazodik el. A szentesített titkosság a cimborálás megőrzött külsősége, s a céhtagok úgy viselik, mint a szabadkőművesek együgyűbbje páholya jelvényét. Az angol nyelvben a GUILD szinonimája a MISTERY, ami beavatottságot jelent — MISTER persze a beavatott.

Szerzetesrendek energia-központjai: malom-monopóliumai tövében meghúzódó harmadrendek iparos eretnekségének műve a koraközépkor ipari forradalma. A céhek, ahol tudták, a 14. századra egységesítették eredményeit nemzetközi kapcsolataik révén, de a kibontakozást megállította szűkeblűségük, titkolózásuk Magyarországon, ahol a céhszervezet gyenge, de fa is, érc is bőséges, az ipari forradalom igazában a 15. század végén, a római irányítástól elszakadt szigorú ferencesek tevékenysége nyomában lendült neki, és haszna a sűrű mezővárosi hálózat, a nemzeti hit megannyi korai fészke.

Pennsylvania első telepesei a reformációk-vallásháborúk korában szétszóródtak, és az Új-Jeruzsálem, a "Philadelphia" megalapításának reményében ismét összeverődött eretnekek. A kvéker felekezet alapítója leicestershire-i **takács** fia. Előkelő angol híve, William Penn, szinte véletlenül kapja a pennsylvaniai gyarmatot, mert apja II. Károlynak nyújtott kölcsönét a Restauráció után Jakab király az északamerikai koronagyarmatból törleszti. Az Angliában üldözött kvékereknek szerencsájük volt Pennel és Pennsylvániával. Kései felekezetükön már kiütött az agyonreformálódás fáradtsága. Nem kívántak egyebet, minthogy békén hagyják őket, mert céljukhoz, a "belső megvilágosodáshoz" a békeség hiányzott. Nem adhatta meg nekik Anglia a vallásszabadságnak ezt a minimumát? Nem, mert ahogy a reformációkon keresztülesett presbiteriánus egyház is hozzászólt az állami segédlethez, gyülekezeteit nem engedte lemondani a papi segédletről. Penn vitairata — **No Cross, No Crown** — címében kijelenti elhatárolódását egyháztól-államtól, mint egyébként a korakeresztény felekezetek is mind. Az 1682-ben alapított gyarmata kormányzását Penn az általános gyűlés 12 választottja útján intézi, bíróságai pedig a "12 dühös emberrel", az esküdtekkel teljesek — mindkettőben felismerni az apostoli számot. Bálint Sándor szegedi kozmogóniájának "apostolai", a bogumilok is 12 választottal kormányozták felekezetüket, a magyar kerektemplomok ülőfülkéinek száma is 12 — mint Apostag megsemmisült kerektemplomában vagy Kisbényben — vagy karéjaik száma osztója a 12-nek. Azonban a kvéker **jury** nem esküdt. Nem esküdt az óházában sem. Az állammal való közösködéstől tartózkodtak — az

angol bíróságok pedig megértették, hogy az eskü megtagadása az állami bíróság illetékességének tagadása az önkormányzati felekezet szerszám- és gondosan titkolt nőközössége dolgaiban, ezért üldözték őket.

A kvékerek Amerikába szállítása királyi engedéllyel, a nagy tekintélyű Penn védnökségével, szépszerével történt. Nem minden felekezet ilyen szerencsés, hiszen az Amerikába igyekvők csekély részének volt pénze a hajóútra. A gyors betelepítés üzleti céljával dolgozó gyarmati társaságok ezért szervezték az "indentured servants", finoman szólva: szerződéses munkások rendszerét. A hajóút ugyan ingyen járt a szegődőnek, munkaerejüket azonban sokáig zálogba vetették. Megérkezésük után akár piacra is kerültek, ha a társaság a munkájuknál szívesebben látta a készpénzt. Akik közt William Penn térített Írországból, Skóciából, Hollandiából, a Rajna mentén és a pfalzi grófságban, más választottak útján Cseh- és Morvaországban, sőt állítólag Comenius magyarországi habán hívei közt is, nyugat-európai mennonita testvéreikkel együtt a reformáció radikálisai — ilyen formán a vallásháborúkban mindenki ütött rajtuk. Igaz, szegények voltak hitvallásuk szerint is: a morva és német újkeresztelők, akikre a gyarmat valamikori német többségének neve a "Pennsylvania Dutch" ragadt, és szelíd ágazatuk, a "Plain People"-nek nevezett, gombtól és beretvától irtózó amish-ek becsületes jómódjukban Amerika néprajzi különlegességének számítanak máig. Ők lettek testületi áldozatai a hittérítő Penn nyomában járó angol gyarmati ügynököknek, akiket nem oktanul nevezett "lélek-kufárok"-nak a német népnyelv. Összeszedésükkel nem kellett vesződni, teljes hajórakományokat tettek, de a philadelphiai fehér rabszolgapiacra az amish-ek emlékezete szerint élelem és víz híján épp olyan kevesen érkeztek meg, mint a feketék közül. Aki egyszer kikutatja majd a fehér "Gyökerek"-et is, az lesz a megmondhatója, hogyan alakultak újjá a megérkezett felekezetek: vajon hitfeleik gondoskodtak-e kiváltásukról s ilyen módon a zálog rájuk szállván, a közösségnek az Újvilágban is megvolt-e a szelíd kényszere — hiszen az érkezettek polgárjogot, az alapító levél szerint kijáró angol polgári jogvédelmet s hozzá egy darab művelni való földet csak a szerződés lejáratát után kaptak, addig a társaságok törvényhatósága döntött sorsuk felől.

A házközösségben élt habánok — 18. századi nevük is a **Haushaben**-ből, a ház- és életközösségből ered — iparának legmaradandóbb emlékei a fehér mázas, kék-sárga figurális festésű kancsók, korsók, tálak Holicsról, Stomfáról, Modorból, Sárospatakról és az erdélyi fejedelmi birtokról, Alvincről. Erdélyi kastélyok leltáraiból, Bethlen Gábor nagyenyedi kastélya építkezésének ügyében folytatott levelezéséből tudni azonban, hogy a habánok vagy negyvenféle ipart követtek: szerszám-

közösségben, cimborában dolgozó takácsok, ácsok, kőművesek, kötélverők, kovácsok, szücsök, vargák, szíjgyártók — a Sárospatakon tanító és nyomdászkodó Comenius magyar családneve is **Szeges** — sőt, sokféle dícséretet olvasni a "vinci újkeresztény doktorok"-ról is. Nem csoda, ha jó szakemberek lettek, hiszen gyermekeiket másfél éves korukon túl közösen nevelték közös műhelyeikben. Az amish-ek viszont máig a cimborában való földművelést tartják üdvöztetőnek: nem gépesítenek, nem műtrágyáznak, villanyerőt is csak szélkerékkel gerjesztenek, lovaskocsin járnak, és gyermekeiket nem hajlandók állami iskolába adni, maguk nevelik, nem többre, mint írás-olvasásra, földművelésre. Jellemző, hogy üldöztetésük oka a 17. századi Angliában és Németországban az esküvés megtagadása volt, a katonáskodás megtagadása Amerikában a 18. században, és az állami iskolák megtagadása a 20. században. A '70-es évekig képeket lehetett látni az amerikai napi sajtóban, amint az iskolaügyi megbízottak síró-rívó nagykalapos, feketébe öltözött gyerekeket tuszkolnak az iskolabuszra, vagy a bíróságon kapcsokkal összevont talárú amish-eket (— "fekete németek"-nek is nevezett újkeresztelő habánok kapcsokkal vonták össze, akár az erdélyi száz közösségek lelkészei és presbiterei a talárukat, mert a 17. században nemesi kiváltságnak vagy katonás hányavetiségnek ítélték a gombot —) sztoikus öregeket ítélnék el az iskolatörvény megsértéséért.

Zárkózásukban nem éppen divatosak ma, sőt a francia forradalom óta, a nemzetállamok alakulásának kora óta nem. Az amerikai földrészen való megtelepedés és gyökereresztés nézőszögéből azonban másképp fest a dolguk. Dél- és Észak-Amerikáról tudvalévő, hogy bányakincsekkel, természeti lehetőségekkel nagyjából egyenlően megáldott földrészek. Az egyik azonban a forrongások, katonai uralmak, feneketlen nyomor színtere, a másik a világ legfejlettebb iparú államának otthona. A különbséget részben magyarázza csak az a régi bölcs szó, hogy "a spanyolok otthonhagyták a feleségüket" — értsd, hogy indiánokkal, négekkel keveredvén a született vegyes fajtából az ipari társadalom építéséhez való állékonyosság hiányzik. A magyarázat nem teljes, mert ha a kivándorlás Északamerikába házaspáronként történik, attól még lehetett volna a délamerikaihoz hasonló vége. A keleti partvidék civilizációjának alapjait azonban föld-, foglalkozás- és házközösségben élő eretnekek alapították — mondjuk úgy, hogy egy-egy foglalkozási ágának közös hagyományú, gondolkodású és az európai üldözés évszázadaiban rostált manufaktúrái, és számítsuk hozzá a felekezetet is — ha tudjuk, hogy a **felekezés** az ómagyarságban közöslést tett.

Az amish házközösségek bomladozóban ugyan, de felekezetük istentiszteleti formája, a szere-

tetlakoma máig ősi életformájukra utal. Lehet, hogy erről maguk sem tudnak sokat, de még mulatságosabb az amerikai néprajzosok tájékozatlansága: az asszonyok messzeföldön híres sütés-főzésében a homogenizált konzervféléktől való irtózást és a vendégvárást látják. Holott a szeretetlakoma mindig a felekezetnek szólt, már a kerektemplomokban, sőt hihetőleg a Krisztus előtti manicheus felekezetekben is, akiktől, állítják némelyek, az Utolsó Vacsora, a kenyér és bor szeretet-áldozata, görögül **agapé** származik. Ugyanilyen régiségnek tetszik Pál apostolnak a Korintusbeliekhez írott Első Leveléből, hogy férj-feleség testi kapcsolatát megbocsátóan ugyan, de paráznaságnak ítéli, másrészt megkérdi, nincs-e jogunk ahhoz, hogy valamely asszonyt, mint nővérünket magunkkal vigyünk utunkra, mint a többi apostol és az úr testvérei? Szónoki kérdését meg is toldja a híres fordulat: "Hiszen így áll a Mózes törvényében: nyomtató ökörnek ne kösd be a száját!" — hiszen ez nem paráznaság, ez szeretet! A szeretetlakomával, az **agapé**vel velejár nővérünk Krisztusban: az **agapeté**. A Zsinat másként látta, mint Pál apostol, és már 291-ben eltörölte a kedvesnővér intézményét. Tanulságos egybevetnünk ezt a kedvesnővért, akit Pál az útjain magával hord, néhány bibliafordításban. Károlyi Gáspár szerint "keresztény feleségünk". Luther szerint "eine Schwester als Ehefrau" — tehát homlokegyenest más, mint az előbb idézett új, katolikus változat szerint: "Valamely asszonyt, mint nővérünket". A Jakab király idejéből származó **Authorized Version** szerint a "sister, a wife". A fordítók nyilván kínban voltak.

Ha a felekezés nem a családban, hanem a közösségben maradt, a féltékenységet, azt egyszer kizárta. Ezek a magukban társadalmat formáló felekezetek csak a maguk fajtája és mestersége körében térítettek — mivel az idegen vér szüli a féltékenységet s azt a mindefélét, amiről az Ószövetség annyi rosszat tud. Ezért Pennsylvania telepes csoportjai a türelmes Pennek az indiánokkal kötött példás szerződése után is irtották az indiánokat, ahol érték. A gyarmati hatóság előbb az indián fejeket díjazta, majd amikor a telepesek a skalpolást eltanulták, a skalpokot, 1689-ben tekintélyes nyolc fonttal darabját — s mire 1707-ben az indián ellenállás megszerveződött, a törvény száz fontot tűzött egyre. Gyarmatosok szállóigéje lett: **every Indian is a bad Indian, only a dead Indian is a good Indian** — így alakult az a statisztika, hogy Mexikónak minden fehér lakosára jut egy indián, az Egyesült Államoknak csak minden hétszázadik lakosára. A kvéker békeszeretethez pedig nem árt hozzáfűznünk, hogy olyasmi volt, mint az eskü megtagadása az állami bíróságnak: nem a durva erkölcsöktől való irtózás, hanem szakítás az egyházzal összeforrt államhatalommal. Fegyvert a kvéker csak az állam kedvéért nem fogott.

Az indiánok ilyen féregirtás-szerű kipurításá-

nak azonban voltak politikai akadályai. Nemcsak a spanyolok, a franciák sem felekeztek — s nem lévén rokontenyészetek, híveket térítéssel szereztek. Ezért türelmesebbek az őslakossággal. Jelen is voltak a színen a cimboráknál korábban. Becserkésztek, birtokukba vették a vízi utakat a mai kanadai Szent Lőrinc folyón fel, a Nagy Tavakon át le a Mississippiviölgyén délnek, spanyol területekig, az angol gyarmatok hátában: Detroit, St. Paul, St. Louis, New Orleans neve mutatja, merre húzódott a francia szárazföldi zár.

Bár a sietős betelepítés és a cimborai-ipar a gazdasági mérleget az angol gyarmatok javára billentette, amikor Franklin a gyarmatok politikájába beleszólt, 1754-ben az egymillió gyarmatos erőmértéget ötvenötezer francia katonával szemben még az angol flotta tartja.

Az angol gyarmatok felekezetiése magyarázza azt is, miért ragaszkodik Franklin Angliához először, majd miért fordul ellene, ha lassabban is, mint gyarmatos társai. Amíg Angliában időz, 1756-63 közt a hétéves háború dúl, amelyet Churchill az első világháborúnak nevezett, Európában Nagy Frigyes porosz király vívja a Habsburgokkal, oroszokkal, franciákkal, és egyetlen szövetségese Anglia, a háborúnak egyetlen végső nyertese is. Mivel a francia haderőt Európában, a hajóhadukat Távolekten leköthették, Amerikában elfoglalták Montreált és Quebecet, majd ahogy történészeik írják, "az újkori Anglia legfényesebb békéjében" megfosztották Franciaországot minden észak-amerikai birtokától. Kanada, Újskócia, Louisiana és a spanyol Florida egyaránt brit koronagyarmat lett. A béke szakértője és előkészítője Franklin Angliában. Feléinek szabadította meg a nyugati határt a francia katonai zártól.

Az igazsághoz tartozik, hogy a franciákat sem vágta földhöz a veszteség. Katonai uralmuk amúgy is kevés államhaszonnal járt. A Nagy Közember, az idősebb Pitt, Anglia háborús miniszterelnöke, akiről a halás pennsylvaniaiak a franciáktól elfoglalt Duquesne erődöt Pittsburghnek nevezték, békét nem diktálhatott, utódai a hadászati fontosságú hódításainak jó részét elveszítették. S a békeszerződés dicsőségét sem élvezték teljes egy évtizedig. A gyarmatosok már 1763-ban látták, hogy a francia fenyegetés elmúlt, a brit korona védelmére tovább szükségük nincsen. Az angolok viszont háborús kiadásainak annyi hasznát akarták igenis, hogy az áldatlan torzsalkodás alattvalóik, fehéreik és részbőrűik közt a merkantilizmus nevében megszűnjön, ezért királyi rendelkezés jelenik meg, hogy a jövőben a Mississippiviölgy korábbi francia területe indián rezervátum legyen.

Pedig a telepesek földéhesen nyomulnának az újonnan szerzett területekre. Sok mással együtt George Washington, a franciák elleni hadviselésben kitént fiatal katonatiszt is fűtyül a királyi rendelkezésre. "...Szerezzen részemre (az Ohio men-

tén) a legjobb királyi földekből — írja megbizottjának — s a bekebelezés egy idő múltán ugyanis megtörténik... Én erre a királyi rendelkezésre nem tekintek másként, mint (köztünk maradjon) az indiánok szemébe hintendő porra.” — S a király ráadásul amerikai háborús költségeit is amerikai gyarmatainak akarta megvenni, nem éppen méltánytalanul.

Ez volt tehát "A porosz király ediktuma" mögött. Ha jobban meggondoljuk, Franklin humorán nem nevetünk olyan jóízűt. Az angol király emberesebb a gyarmatosoknál, hiszen a Függetlenségi Nyilatkozat után jó száz évvel is egyenlő polgárok vezettek egyenlőek ellen háborút, amelynek során a déldakotai Wounded Knee-nél 1890-ben az Egyesült Államok rendes hadserege kétszáz siou gyermeket, asszonyt, csecsemőt mészárolt le. Ami nagydobra ütött méltatlanság a bostoni teadélután körül csak volt, az mind eltörpült amellelt, hogy 1763 után már nem a franciák, hanem az angolok állnak a gyarmatosok nyugati terjeszkedésének útjában.

A függetlenségi háború győzelme után meg is indulhatott a gyors terjeszkedés, amelyet a világ nem látott volna, ha Európából a pirimókos munkájú céhszervezet vándorol át Amerikába. Jellemző, hogy még a 13 gyarmat első "kontinentális kongresszusa" a philadelphiai "Carpenters' Hall"-ban, az ács-cimboraság földi mennyországában gyűlik össze, majd az Unió alkotmányozó gyűlése 1787-ben ugyaninnen indítja el a terjeszkedés művét.

A cimboráknak a nagy terítéshez mért termékei sorozatgyártással készülnek, szétszedhető, cserélhető alkatrészekből. Franklin kályhájának üttörő jelentősége is abban rejlik, hogy szállítható, hamar összeállítható bárhol, mindenféle tüzelő égetésére alkalmas és alkatrészei pótolhatók.

Hogy ez az egyszerűnek látszó találmány az amerikai iparnak harmadfél évszázadra irányt szabott, azt a Franklin-életrajzok meg sem említik. Ránk háramlik tehát a sorozatgyártás dicséretének nem éppen megtisztelő feladata, mikor éppen az unalmát éljük, s mikor már az amerikanizálódás visszacsapott Amerikára, amit Amerika europaizálódásának nevezünk. Holott nekünk a tökéletes sorozatgyártás még nem jöhet ki a könyökünkön. Románia újabban nem találván másutt piacra Daciáinak, Kínával kötött hosszúlejárati szállítási szerződést. Hanem a kínai átvevő-bizottság a gyárban a második szállítmányból félreállítottatott negyven kocsi, és azt kérte, hogy ajtóit cseréljék meg. A csere nem sikerült, a kínaiak felbontották a szerződést. Oláh fegyverekkel az amerikai gyarmatok aligha nyerték volna meg függetlenségüket. Győzelmük titka ugyanis az volt, hogy az angolok egyedi, céhes készítésű fegyverei ellen cserélhető alkatrészüekkel harcoltak.

A fegyvergyártás szervezője, Eli Whitney (1765-1825) nevéhez fűződik a gyapot-magtalánító

gép feltalálása is. Már az első kézi hajtású sorozatnak az addigi napi másfél kilós kézi teljesítmény helyett 50 kilós volt a teljesítménye. A híres "cotton gin" gazdaggá teszi a gyapottermelő amerikai Delet.

Samuel Slater (1768-1835), "az amerikai ipar atyja" még Angliában, Arkwright üzemében tanulta a gyapotszövést, majd amikor meghallotta, hogy Pennsylvania száz font jutalmat tűzött kártológép szerkesztésére, kivándorolt. Rajzokat nem vihetett, emlékezetből szerkesztette meg gépét és a századfordulóra már termel. Mindenfelé burjánzó üzemibe nyilván a lakosság vegyese kerül, ezért alapítja munkásainak shaker mintára az első vasárnapi iskolákat. Nyersanyag-szüksége az iparos Északot a földműves Délhez köti, ahogy a sekély vizekhez alkalmazott amerikai gőzhajó az üttörők nyugatra telepítését s az utánpótlást, vagyis keletnek a nyugat felé "exportálását" tette lehetővé, de egyben azt is, hogy a pionirfarmerek terményei visszajuszanak Keletre s ott az iparnak munkáskéz szabaduljon. A képet Cyrus Hall McCormick (1809-1884) aratógépe teszi teljessé, amely az egykorú magasztalás szerint évente harminc mérfölddel tolja nyugatra a civilizáció határát — a francia akadémia pedig azzal választja tagjai sorába a feltalálót, hogy "többet tett a mezőgazdaságért, mint bárki élő". Ilyen formán a gabonatermesztés áttelepülhetett a gyér népességű Nyugatra.

Az aratógép feltalálója egyébként **shaker** volt. A nyugatnak terjeszkedés egy darabig egészséges osztódással szaporította még a felekezeteket, hitüket, termelésüket. Legnevezetesebb példa a Bibiliai Kommunisták vagy perfekcionisták 1847-ben alakult felekezete, amely később Oneida-közösség néven vált ismertté. Alapítójuk, John Humphrey Noyes lelkes, evilági tökéletességre akarván kalauzolni híveit, a teljes vagyonszűréshez és a közös munkához a fehér civilizációk történetében ismeretlen rendet teremtett. Mikor jól sokszorosítható rugós állatcsapdájukkal előbb a nyugati területeken, majd Latin-Amerikában is nagy piacra tesznek szert, azután a lánckovács-munkát gépesítik, végül az élelmiszerek bádogdobozos tartósításának lesznek feltalálói 1854-ben, Noyes úgy látja, hogy technológiájuk további tökéletesítéséhez híveik minőségének is tökéletesednie kell. Az emberiség többet foglalkozott disznai szaporulatával, mint a magáéval, mondja ki, s hogy ezen változtasson, munkamegosztást teremt a szerelemben. A szerepe háromféle, magyarázza. Szaporít, örömet okoz és közösségi kapcsolatot szerez. A három nem keverhető, ha tökéletesednénk. Noyes felekezetében teljes a nőközösség, azonban csakis az öröm és a közösségi kapcsolatok szerzése erejéig, mert a szaporulat felől, hogy gyereke kinek kitől legyen, a presbitérium dönt, majd a cseperedő gyerek, akár a habának s az amish-ek közt, a közösség nevelésében részes.

Hogy a perfekcionisták valóban tökéletesedtek

e, nem tudni, de együtt fiasodtak, tollasodtak mind az egyenjúság századvégi bevezetéséig. Akkor odébálltak a kanadai határra, ahol oneidai telepük máig virágzik. Azóta részvénytársasággá vedlettek, és Amerika ezüstözött, alpakka, majd rozsdaiálló evőeszközeinek jórészét ők gyártják, emlékezetüül a híres habán kéművességnek. H.G.Wells 1906-ban ellátogatott hozzájuk és boldog jólétet, nagy szabadságot, de csalatkozására semmi politikai érdeklődést nem tapasztalt körükben. Nagy kísérleteknek méltóbb emléket állít Aldous Huxley ötvenes években íródott **Appendix** című esszéje — de ő sem eszmél a társaság kapcsolatára a cserélhető alkatrészek tömegtermelésével, a futószalaggal és az Európában oly rossz hírre jutott taylorizmussal, amiből az angolok is csak a stopperórás teljesítményt kölcsönözték el. Holott a rendszer valójában a termelési tapasztalatok általánossá tételén sarkallik. Azon, hogy vállalkozó és munkás egyaránt részese a nemzetgazdaságnak, mert, írja Taylor, a bért a nép élvezi és fizeti. Ezzel a New Deal és a Keynes-féle gazdaságpolitika előfutára — mi azonban láttuk, hogy neki is előfutára Franklin, aki a papírpénzről szóló tanulmányában ugyancsak ezt az egyakarattal élő bizalmat teszi meg a gazdasági közösség mesterszögének. Még jószemű európaiak sem látták, hogy bizalom a céh titokzatoskodásából nem következhet.

Kvékerek, shakerek, amishkek, habánok banda-munkájának tulajdonítható az a fajta dísztelenség is, amit Európa már az amerikai ipar 19. századi világiállításain oly viszolyogva fogadott. Az amerikai gépeket nem tartották vasból öntött korinthusi oszlopok — rögtönzötteknek látszottak, viszont többretűen voltak alkalmazhatók. Az európai erőgépek áttétele rudas-fogaskerekes volt, az amerikaiaké gépszíjas, ami a műhelyek átrendezését könnyítette. S végül bemutatkozott Európának az Európából szakadt cimborá — amerikai nevén TE-AM —, amelyet a katolikus Európa gyomra máig nem vesz be. Katolikuson azt értem, hogy Európában a papi rend győzött a technológián is: egyetemet végzett technokrata eteti kanállal, és a kétkezi munkától ("fizikai"-nak mondják, nem a matematikai munka ellentétéül) éppúgy viszolyog, mint amilyen hiányos a szerkesztési tapasztalata. Az eretnek alapítású Amerikában viszont máig többnyire olyanok irányítják a termelést, akik valamikor munkapadnál dolgoztak, és bármikor odaállhatnak, hogy elgondolásaiknak érvényt szerezzenek.

A felekezetek a tervezés, munkaszervezés, végrehajtás technológiájának: a nyelvnek is szerkesztői egyben. Hogy miránk magyarokra, a céhes ipar alig hagyott nyelvméleket, azzal nem illő érvelni, hiszen a magyar nem volt városlakó, nem céhesedett — de az ősfoglalkozásnak nevezett halászatot, ácsolást, kovácsolást, tímárságot, asszonyok a szövést-fonást nálunk tovább végezték cimborában,

mint Európában egyebütt — szerencsére, mert sem a toronyházak, sem a kertvárosi idillek vaskerítéses elzártóságában nyelv meg nem terem.

A keménykötésű cimborák művét a nyomtatás teszi egységessé. A könyv nemcsak a tájnyelvek színormértéke, hanem az első tanítógép, de az első-meggyártású árucikk is.

Igy kezd derengeni, miért élt Franklin mindvégig az óvilágban nem éppen kitüntetett nyomdász címmel, mikor címezhetette volna magát postaminiszternek, az angol akadémia és a francia akadémia tagjának, nagykövetnek, s utoljára Pennsylvania kormányzójának. De ő ahhoz a foglalkozásához ragaszkodott, amellyel a legnagyobb hatást érte el: a felekezetek hitelvéken túli egységét.

Hűvössége hitbéliekben nem is az európai szabadgondolkodók deizmusa. Huszonöt éves korában Londonban kinyomatta élvezeteket és szenvedést elemző esszéjét, amikor felvilágosodásról még harangozni sem hallhatott — de aztán, mielőtt hazament, volt annyi esze, hogy összeszedette és megsemmisítette majd valamennyi példányát. Ez egyszer, szinte kamaszfejjel, szinte nyaraltában elfelejtkezett, hogy arra álljon, amerre a falu. "Soha nem kutattam Istent, s már nem is szándékom a kutatása — írja betegágyáról hatvan év múltán — hiszen tudomásokhoz Felőle immár rövidebb úton juthatok." Ennyit éppen tudhatott egy évvel azelőtt is, 1787-ben, mikor a veszekedő alkotmányozó gyűlésen kis híján megbombolt a fiatal Unió — ha a tekintélyes aggastyánnak az a mentőötlete nem támad, hogy imára szólítja a tanácskozókat. Franklin semleges, mint a nyomda maga, amely megbontja a tájnyelvek törzsi kötelékeit és az irodalmi nyelv közös nevezőjén tudatja a hírt, terjeszti a mindenkori információt: egységesíti a szerkesztést. A széles körben olvasott **Poor Richard** évenkénti **Almanackja** a tájnyelveket vagy éppenséggel a pennsylvániai telepeselek német tájnyelvének szólásait, közmondásait fordítja bele a közölt háztáji tanácsokba, apró leleményekbe: így teszi különféle népcsoportok, felekezetek elszigetelt termelési gyakorlatát a tömegtermelés nyomtatott futószalagjára. Ha pedig, mint Taylor óta tudjuk, a technológia a sokféle termelési információ egységesítése, Franklin író-fordító-nyomdász tevékenysége nélkül az amerikai technológia kibontakozása bajosan képzelhető.

Hogy mennyire találmány mindez, mennyire folyamat? Franklin születése idejéig, az 1700-as évek elejéig az Óvilágban megjelent könyvek nagy többsége kegyes és klasszikus irodalom. Felfedezése után ötven-hatvan évig a nyomtatás krónikák és bibliafordítások terjesztésével nagy szolgálatot tett a nemzeti nyelveknek és tudatoknak. Számtankönyvekkel (mert ezek a legelső sajtótermékek) az arabs számokat (nálunk először V. László 1457-ben vert pénzen jelentek meg) s velük a helyiértékeket,

a számtani műveletekhez való rendezhetőséget tesz általánossá — majd egy-két mű még a 15. század végén a céhekkal, építőpáholyokkal titkossá vált szerkesztési gyakorlatról lebbenti fel a fátylat, de a többi már a reneszánsz századában traktátus a művészetről általában: művészek öngazolása és művészi eulógia, ahogy a pénzért-nyalást irodalomtörténeti nyelven mondják. Ennyi a nyomtatásnak nem teljes egy évszázada. Később hitvitákat terjeszt, még később ellenreformációt, hogy az eretnesség és államegyház kettős kultúrájával élő Európa az államegyházak jogára alatt egyesülhessen.

Franklin nyomda-alkalmazásával élhetett volna éppen az Óvilág is. De nem élt vele. Az Újvilág lehetőségeiben megújult cimbaraság kellett a közhaszonra való gondolkodás (találmányok), a gondolatok megvitatása (börkötényes bölcselek körében), majd a tapasztalatok nyomtatott terjesztése, majd a philadelphiai postamesterség a terjesztés előmozdítására, majd a pennsylvaniai postaminiszterség az utak építésére, a hírek gyorsabb, egyenletesebb és általánosabb terítéséhez — az Óvilág megelőzéséhez egyszerűen.

Aki mindezt természetesnek tekinti, meg aki fanyalog, hogy ugyan miféle találmány a **rossebni**, azzal Franklin értene egyet először, hiszen mint Isten, "ingyen, jókedvűből" bocsátotta mindezeket a közösség rendelkezésére. Legfeljebb a rikkancságot nem vállalta ingyen. De amilyen járatos lehetett, sikeres feltaláló lévén, az ellenkezés legyűrésében, kandin megkérdendő tőlünk: mi a tudományunkat ugyan hogy hasznosítjuk? Látunk-e mi is egységet eszközeink s a cél közt — ha látjuk egyáltalán célját, hogy egy más kultúrát, egy más civilizációt honosítsunk apránként, s hogy tudjuk, milyen hírre van szükség, azt pedig úgy mondjuk el, hogy hallgatósága támadjon. Mert a mit és a hogyan, a mivégre kérdésével együtt, amikor minden hozzá-nem-értő meglengette már a véleményét, mégiscsak a tolmáctól vár feleletet.

Franklin találmányai tehát épp úgy az európai vallásháborúk roncsai alól kerültek ki, mint hasznosítóik, az eretnek cimboraságok. Sikerüknél azonban — visszájára fordítván az amerikai szólást — nincs sikertelenebb. A feltalálás nagy dilettánsok műhelyéből kutatóintézetekbe ment át: intézményesedett. A technikai fejlődés fennsíkra jutott. A Newsweek első oldalán, ahol az elsőprő erejű új találmányok ismertetését olvashattuk időtlen idők óta, hetenként ötöt-hatot is, a március 3-i számban két rövid hasámban két hosszú tétel egymás mellett. Az egyik: tojásverőgép (scrambler), amely a tojásban benn megteszi, amit a háziasszonyok eddig a héj feltörése után villával vagy a haladottabbak robotgéppel tettek. A másik: Budapesten megszületett a "bűvös kocka"! Ilyen heti műsorral Franklin egymaga nem mert volna kiállni a Gazette-jében.

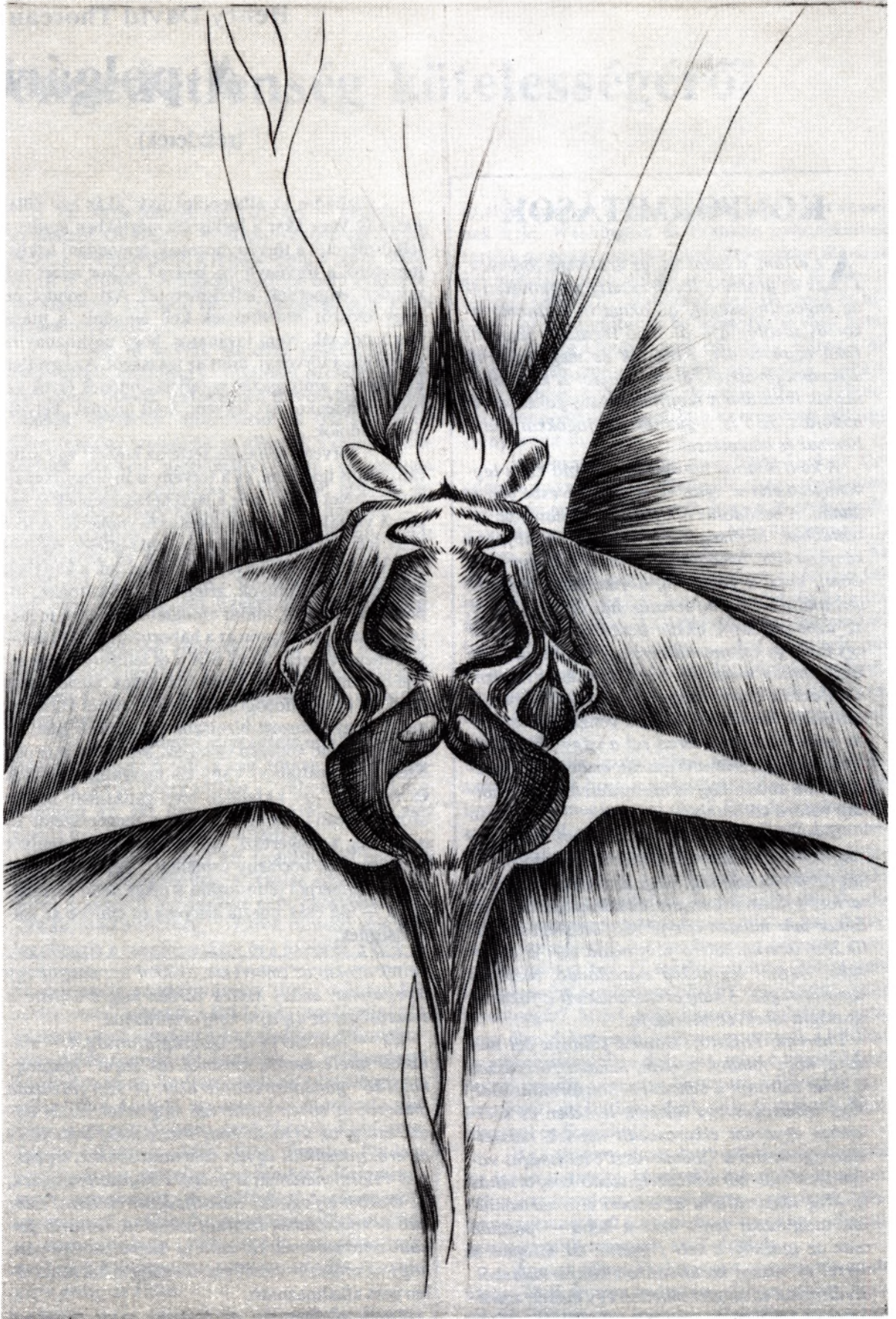
De ha kiáll is velük, nem szabadalmaztatja. A fennsíkra vezető út mentén pedig félbenmaradt találmányok állják a sorfalat. A villanykörte, amely az elfogyasztott villanyt csupán öt százalékát váltja fényre, kilencvenötöt fűt — de seba! hiszen egyetlen alumínium sörösdoboz gyártásához annyi villany kell, amennyit az 5%-os fényhatású villanykörtekkal és villanyörömgépek még rosszabb hatásfokával élő amerikai háztartás egy napján elfogyaszt — s ez az érték a sörösdoboz árában még meg sem testesül! Még tombol az olcsóság! Még általánosan dözsölünk! S hiába volt az amerikai üzem belső mozgékonyasága, a távközlés hiába tette rohamlépteit, mikor amerikaiak, még inkább, mint európaiak költséget és testi épségüket nem kímélve hatalmas utakat járnak naponta munkahelyükig — mintha a múlt századi egy gőzkazán erőközpontja köré sereglenének! Mintha nem volna telefon, telex, és főként nem volna konnector minden két lépésre, ahová egy kisüzem szerszámgepeinek zsinórját beköthetem, ha már onnan nyerem az esti vízióimat.

Edison és Bell anekdotáiban, a kerékpárműszerész Wright-testvérek repülésének történetében lépten-nyomon találkozunk a sárkányeresztéssel. Amerikában sárkányeresztés ma a legújabb **fad**: százezrek ülnek kocsiba, viszik a sárkányszakáruházból vett, plasztikból készült, sokszínű szörnyeiket a szabadba, de mire nekikészülnének a nyugalmasnak tetsző mezőn, már kocsitáborra nőtt körük, hasonló szándékúak mind, a sárkánytömegek összebogozódnak, sárkánydugó. A fabőségben működő fűrészmalmok állványfái és deszkái meg a szögek tömeggyártása tette lehetővé még a múlt században a könnyű szerkezetű — ahogy az ácsok megvetően nevezték, léggömbvázas (baloon frame) házak tömeges és szakértelem nélküli építését, dróthálóval és stukkó-gipsszel való kitöltését a falközöknek, amelyeknek amerikai nevük a PANEL lett, hogy lássuk, honnét köszöntött ránk a búgatókretrecek boldogsága! Ami találmány a mozgékonyaságot, a gyors térfoglalást célozta, az lett éppen az emberi civilizációk történetének legmerevebb és legdrágább építkezési formája.

Úgy jártak mindezek a találmányok, mint Franklin imája az alkotmányozó nemzetgyűlésben. Az aranyár maximálásának ideje előtt, tehát az 1934 előtt kibocsátott dollárokon azt a pénzt színtől és betűtípusától elütő figyelmeztetést olvastuk, hogy ez ugyan törvényes fizetési eszköz, de ellenértékét a jegybank őrzi, és ezt a nyugtatványát kérésre bármikor valóságúra váltja. A felirat 1934-ben lekerült a dollárról, s a fonákjára a pénz betűtípusából félkörösen rányomták:

IN GOD WE TRUST

Franklin mentőötlete intézményesedett. Az értéke odalett.

Viana 1.

EA

[Handwritten signature]

A polgári

(részletek)

KONFORMITÁSOK

Az állam, a hatalom, az uralomra törekvők, és az uralmon lévők mindig megkövetelték az engedelmességet, az aktuális hatalomgyakorlás ideológiájával való legalább bizonyos fokú azonosulást. Elvárták és megkövetelték állampolgáraiktól, alattvalóiktól a konformitásnak legalább a legalacsonyabb fokát: a behódolást. Elő is segítettek: előjogokkal, jutalommal és büntetéssel.

A konformitás három típusa közül ezt a legkönnyebb elérni, igaz, ez is a legkevésbé marandó. A behódolás alkalmi; folyamatosan, jelenidőben lehetséges történés. A valójában kényszerített behódolás a személyiséget nem érinti, csak a felületen, a viselkedés szintjén mutatható ki. A konformitás második fázisáról, az azonosulásról akkor beszélhetünk, amikor egy tan, egy eszmerendszer, egy ideológia hatni kezd, amikor megérinti a személyiséget. Az azonosulást az eszme nagyszerűsége, és/vagy hírdetőjének lenyűgöző volta a vonzerő idézi elő. Az emberben ekkor ébred fel a vágy, kezd meg erősödni az eszmebe vetett hit; emberek elkezdnek hinni abban, hogy a ma hírdetett eszmék holnap valóra válhatnak.

Hogy az eszme valóra váltásához szükséges magatartás, az internalizáció végbemenjen, ahhoz arra van szükség, hogy az eszme és a hozzá tartozó cselekvési mód a személyiséget átjárja. Ekkor már minden ellenőrzés fölöslegessé válik. Az internalizáció folyamata tart a legtovább, viszont leginkább marandó, beépül a személyiségbe. A konformitásnak ezt a fokát az igazságra törekvés motiválja.

Thoreau, Tolsztoj, Gandhi példája azt mutatja, hogy minden korban, minden földrészen ki lehet maradni a behódolás konformitásából, hogy lehetséges egy testben, lélekben és szeltemben egyaránt elkorcsosult népnek, nemzetnek megmutatni a "jobbik részt"; lehetséges valamilyen más normákhoz igazodó konformitás is. Meg lehet találni az emberi élet harmóniáját, alagutakat lehet ásni a hóba — pusztán csak az igazságra kell figyelni. Ők kiléptek a vérrel és vassal körülhatárolt konformitásból, átváltak és megteremtettek egy másik, szeretettel és békével megjelölt konformitást. Megteremtették azokat a feltételeket, amelyek kine-

... Szabad-e az állampolgárnak, akár egy pillanatra is, vagy akár a legkisebb mértékben átadni a lelkiismeretét a törvényhozónak, lemondani lelkiismeretéről a törvényhozó javára? Akkor miért van minden embernek lelkiismerete? Azt gondolom, hogy először embereknek kell lennünk, s utána alattvalóknak. Nem kívánatos, hogy ugyanannyira tiszteljük a törvényt, mint az igazságot. Az egyetlen kötelesség, amit igazán beteljesítendőnek érzek az, hogy mindenkor azt tegyem, amit igaznak, helyesnek gondolok. ...

... A törvény sohasem tette az embert egy szikrányival is igazabbá, és a törvény irányában tanúsított tisztelet révén még a letehetségesebbek is naponta válnak az igazságtalanság ügynökeivé. A törvény iránt érzett általános és szükségtelen respektusnak az az eredménye, hogy láthatjuk a katonák, ezredesek, kapitányok, tizedesek, közkatonák, lőporszállítók sorát, amint csodálatos rendben menetelnek hegyen-völgyön át a háborúban, saját akaratuk ellenére, igen, józan eszük és lelkiismeretük ellenére, ami valóban rendkívül drága menetelés teszi azt és megdobogtatja a szívet. Nincs kétségük arról, hogy átkozott bizniszbe keveredtek bele; ők azonban mind békésen vállalják. Mármost, mik ők? Emberek egyáltalán? Vagy kis mozgatható erődök és raktárak egy hatalmon lévő gátlástalan ember szolgálatában? Látogasd meg a tengerészetet és nézd meg a tengerészt, egy olyan embert, amelyet egy amerikai kormány csinálhat, vagy olyat, amelyet az emberből létrehozhat a maga sötét fufangjával — aki csak pusztá árnyéka és emléke az emberiségnek. ...

vették azokat az embereket, akikkel létrehoztak egy mozgalmat, amely széles körben megteremtette a lehetőséget az újfajta konformitáshoz.

Ők — felismerve az igazságtalanságot — életükkel hitelesítették, kimunkálták saját "igazsághozközeli" gondolatrendszerüket, és szorgalmasan öntözték az ebben gyökerező magvakat. Ezzel adták esélyt az újfajta konformitásnak, amit lehet az erőszak nélküli együtt nem működésnek, a passzív rezisztenciának, a polgári engedetlenségnek, az uralom elfogadás nélküliségnek nevezni. Bennük és követőikben internalizálódott, belülről fakadó automatizmus, csontig ható élménnyé vált, hogy az erőszak semmilyen formája soha, senki ellen nem alkalmazható.

Thoreau, Tolsztoj és Gandhi saját életükben sem tudták eszméiket maradéktalanul elfogadtat-

engedetlenség kötelességéről

... Emberek tömege szolgálja így — gépként — az államot. Ők képezik az állandó hadsereget, a milíciát, a börtönőröket, a rendőrséget, a posse comitatust és a többi. A legtöbb esetben nem gyakorolják szabadon azt, amit ítélőképességnek vagy józan észnek neveznek. ...

... Lovak és kutyák sorsával egyenértékű az övék. Mégis, általában az ilyeneket becsülik jó polgárokként. Mások, legfőképpen törvényhozók, politikusok, ügyvédek, miniszterek és tisztségviselők főleg fejükkal szolgálják az államot; s mivel ritkán tesznek erkölcsi megkülönböztetést, ugyanolyan valószínűséggel szolgálják az ördögöt, mint az Istent, anélkül, hogy akarnák. Nagyon kevesen — a hősök, hazafiak, mártírok, nemes értelemben vett reformerek és **emberek** — lelkiismeretükkel is szolgálják az államot, így szükségképpen legtöbbször ellen is állnak neki. Ezeket általában ellenségként kezelik. ...

... Aki egészen embertársainak adja önmagát, azt haszontalannak és önzőnek látják; azt, aki csak részben adja nekik magát, jótévőnek és emberbarátnak nevezik. ...

... Ha igazságtalanul elragadtam egy deszkát egy fuldokló embertől, vissza kell adnom, bár én megfulladok. Ez — Paley szerint — célszerűtlen dolog. Azonban az, aki ilyen körülmények között meg akarja menteni az életét, elveszíti azt. ...

... Megszoktuk, hogy azt mondjuk: az emberek nagy része felkészületlen; a javulás azonban lassú, mivel a kevesek lényegében nem okosabbak vagy jobbak, mint a többség. ... Ezrek vannak, akik **elvéleg** ellenzik a rabszolgaságot és a háborút, s akik va-

ni, ami pedig az utóhatásukat illeti: a Nagy Kíséret nem sikerült. Példájuk, szellemiségük azonban átsüt mindenfajta hatalmon, államtípuson, államformán és uralmon, a világméretű kardcsörtetésen. Szellemiségükből táplálkozott a dél-afrikai Luthuli, az amerikai Martin Luther King, a magyar Schmitt Jenő Henrik, Karácsony Sándor, Hamvas Béla, Bibó István, Bulányi György és sok névtelen "engedetlen". Valamennyien ugyanarról a szőlőtöről származnak, ugyanannak a tökének a gyümölcsei. Ugyanabból a transzcendens világképből táplálkoznak, amelynek kulcsszava a szeretet, alfája és omegája pedig az Isten.

Csapody Tamás

lójában mégsem tesznek semmit, hogy véget vesse nekik. Washington és Franklin gyermekeinek tartják magukat, mégis zsebretett kezekkel ülnek és azt mondják: nem tudják mit tegyenek, és nem is tesznek semmit. ... Haboznak, sajnálkoznak és néha petíciókat nyújtanak be, komolyabb vagy hatóságosabb dolgot azonban nem csinálnak. Várnak, jól diszponáltan, másokra, hogy orvosolják a bajt, hogy többé ne kelljen szánakozni miatta. ... Kilencszázkilencvenkilenc barátjára az erénynek esik egy erényes ember. ...

... A szavazók jelleme nem forog kockán. Leadom a szavazatomat, véletlenül, ahogy jónak gondolom; de nem törődöm vele, hogy a jó érvényesüljön. Ráhagyom a többségre. ... Még ha szavazok is a jóra, akkor sem tettem még semmit érte. ... Az okos ember nem hagyja az igazságot a véletlen kényére, azt sem óhajtja, hogy az a többség hatalma által érvényesüljön. Az embertömegek cselekvésében nagyon kevés az erény. ... Azt a katonát, aki megtagadja a szolgálatot egy igazságtalan háborúban, megtapsolják azok, akik nem utasítják vissza, hogy fenntartsák a háborút csináló igazságtalan kormányt. ...

... Vannak igazságtalan törvények. Megelégszünk-e azzal, hogy engedelmeskedünk nekik, vagy igyekszünk megjavítani őket? Engedelmeskedünk, amíg sikerül, vagy rögtön átlépjük őket? Az emberek általában azt gondolják, hogy addig kellene várni, amíg meggyőzik a többséget a megváltoztatás érdekében. Azt gondolják, hogyha ellenállnak, akkor az orvosság rosszabb lenne, mint a baj. Azonban a kormányzat hibája, hogy az orvosság rosszabb, mint a baj. **Ő teszi** rosszabbá. Miért nem készségesebb a reformra? Miért nem kedveli okos kisebbségét? Miért nem bátorítja polgárait arra, hogy éberek legyenek, hogy megmutassák a hibákat és jobban csinálják a dolgokat, mint ő tenné? Miért feszíti mindig keresztre Krisztust, közösi ki Kopernikuszt és Luthert, deklarálja lázadónak Washington és Franklint? ...

... Ha a törvény olyan, hogy azt kívánja: legyünk az igazságtalanság képviselői másokkal szemben, akkor azt mondom, zúzzuk össze a törvényt. Mindenképpen azt kell tennem, hogy ne adjam oda magamat annak a rossznak, amit elítélek. ...

... Ami az állam által a rossz orvoslására adott utakat illeti, én nem kedvelem az ilyen utakat. Ezek túl sok időt vesznek igénybe, s elröpi az ember élete. Más ügyekben kell részt vennem. Elsősorban

THOREAU, Henry David (e. toro) 1817-1862

Amerikai költő, esszéíró. Jómódú iparos családból származik. A Harvard egyetemen tanul klasszika-filológiát, matematikát, európai és keleti nyelveket. Alkalmi fizikai munkákból teremt magának szűkös megélhetést, hogy idejét olvasással, szemlélődéssel és elmélkedéssel tölthesse. Részt vesz a "transzcendentális" irodalom szervezésében, a *The Dial* szerkesztésében. 1845-ben maga ácsolta kunyhóba költözik a Walden-tó partjára. Két évig él itt egymagában, élelmét és eszközeit maga teremtve elő földműveléssel, cserekereskedéssel, gyűjtögetéssel. Közben egy napra börtönbe is kerül, mert nem hajlandó adót fizetni az igazságtalan mexikói háborút viselő kormánynak. Gondolatainak gyümölcse a *Civil Disobedience* (Állampolgári elégedetlenség) (1849) c. tanulmány, amelyben az egyén ellenállási jogait hangoztatja a rosszul kormányzó hatalommal szemben. Ezután földmérővé képezi át magát és haláláig ebből él. Thoreau új tájakat tárt fel az irodalmi köztudatnak, s szinte elsőként figyelt fel az indián kultúra értékeire, tiltakozott az indiánok kiirtása ellen.

Részt vett a déli rabszolgák északra szöktetésében és támogatta John Brown négerfelszabadító felkelését. Élete és művei ritka tisztasággal fonódtak össze.

(A Világírodalmi kisenciklopédia alapján)

nem azért jöttem ebbe a világba, hogy jó helyé tegyem, ahol élni lehet, hanem hogy éljek benne, akár jó, akár rossz. Az embernek nem kell mindent csinálni, csak valamit; s mivel nem tud mindennel foglalkozni, nem szükséges a rosszat tennie. Nem fontosabb dolog, hogy kérelmeket írjak a kormányzóhoz vagy a törvényhozókhoz, mint az, hogy ők forduljanak kérelemmel hozzám; s ha ők nem hallják meg a kérésemet, mit tehetek akkor? Ha az állam nem nyit utat; maga az Alkotmány a rossz. ...

... Olyan kormányzat idején, amely valakit igazságtalanul bebörtönöz, az igaz ember igazi helye a börtönben van. ...

... A kisebbség erőtlén, ha igazodik a többséghez; ekkor még kisebbségnek sem tekinthető. De ellenállhatatlan, amikor teljes súlyát beveti. Az állam nem fog habozni, mit válasszon, ha az alternatíva az, hogy minden igaz embert börtönben őrizzen, avagy hagyja abba a háborút és szüntesse meg a rabszolgaságot. Ha ezer ember nem fizetné be az adóját ebben az évben, az nem lenne erőszakosabb cselekedet, mint hogyha befizetné azt, és ezzel lehetővé tenné az államnak, hogy erőszakoskodjék és ártatlan vért ontson. Valójában ez volna az erőszakmentes forradalom, ha egyáltalán létezik ilyesmi. Ha egy adóbeszedő vagy más köztisztviselő megkérdezi tőlem — mint egyikük meg is tette — "De hát mit tegyék?" Válaszom ez: "Ha igazán tenni akar valamit, mondjon le a funkciójáról." Ha a személy visszautasítja az állampolgári hűséget és a hivatalnok lemond hivataláról, akkor a forradalom beteljesedett. ...

... Ha találkozom egy olyan kormányzattal, amely azt mondja nekem: "Pénzt vagy életet!" — miért siessek, hogy odaadjam a pénzemet? Sohasem ellenkeztem, hogy megfizessem az útdótot, mivel vagyok annyira jó szomszéd, mint rossz alany. Ami az iskolák támogatását illeti, kiveszem a részem embertársaim neveléséből. Nincs olyan tétel az adójegyzékben, amelynek megfizetése ellen tiltakoznék. Egyszerűen a lojalitást tagadom meg az államtól. ...

(Henry David Thoreau: *Walden and On the Duty of Civil Disobedience*. New York and Toronto, New America Library. 1960. Sigenet Classic 222-240 o. Ford.: Merza József)

Ne küzdjél a boldogságért. Csak akkor érheted el a boldogságot, ha más dolgokra törekszel. A boldogság nem a létezés állandó állapota; az az örökös valamivé válás állapota. A boldogságot nem lehet megtervezni. Ha eljön a boldogság, már nem vagy többé annak tudatában, hogy küzdöttél érte.

Mire törekedjél? Az élet értelmére, céljára, a megvalósulásra, amely túlmegy egyéni, önző énedben. Te magad akkora vagy, mint amekkorák a célok, amelyeket el akarsz érní. A nagy célok felemelnek téged és lehetővé teszik, hogy túllépd kicsiny énedet. A nagy célok tisztelettel töltenek meg és méltóságot adnak, amely egy értékes élet szükséges összetevője. Erőltessd magad mások legnagyobb szolgálatára az önzetlenség érdekében. Olvadj össze a dolgok nagy távlataival, megértve, hogy az ember sorsát a csillagok szabják meg és nem a közönséges agyag. És akkor fog életed kiteljesedni, kibontakozni. És akkor talán, mint melléktermékhez — eljutsz a boldogsághoz is.

(Henryk Skolimowski: *Kulcs a boldogsághoz* — részlet)

Lev Tolsztoj

Kiáltvány az emberiséghez

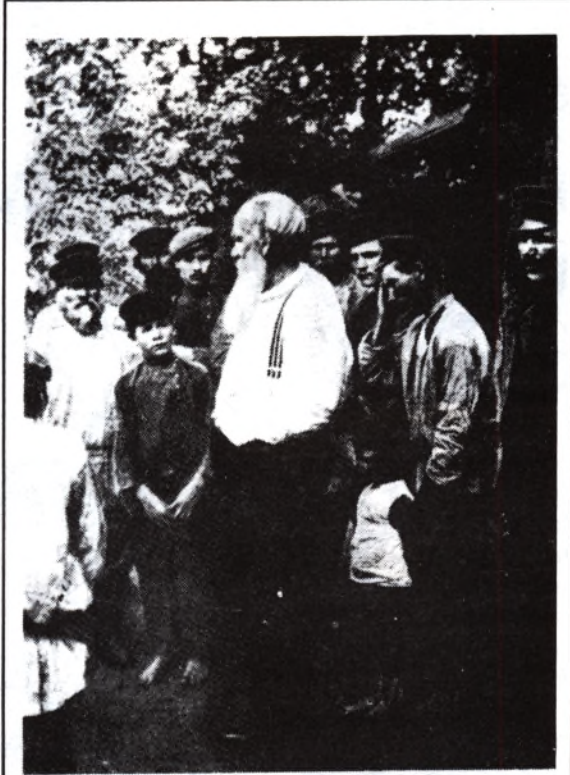
(részlet)

Eleinte különösnek tetszik az evangéliumot ismerő embernek, hogy az a kereszténység, amely az istenembséget, a szellemi szabadságot, az emberek testvériségét, minden erőszak megtagadását, az ellenség iránti szeretet tanította, hogyan tudott elváltozni oly különös, magát továbbra is kereszténynek nevező tanná, amely a felsőség iránti engedelmisséget és annak kívánságára még a gyilkosságot is prédikálja. De ha a kereszténység elterjedését és előrenyomulását szemléljük, úgy azt látjuk, hogy ez nem is lehetett másként.

Amikor a pogány uralkodók, Konstantinosz, Nagy Károly, Vladimir felvették és népeikkel felvették a pogány formába öltöztetett keresztény vallást, nem látták, hogy az elfogadott tanok "megsemmisítik" a királyi hatalmat, a hadsereget, sőt, magát az államot is, tehát mindazt, ami nélkül a kereszténység ezen elfogadói nem tudták elképzelni az életet. Sőt, nemcsak hogy nem vették észre a kereszténység romboló hatását, hanem az első időkben még úgy érzékelték, hogy a keresztény vallás hatalmukban támogatja őket. De minél tovább éltek kereszténységben a népek, annál láthatóbbá vált a kereszténység igazi lényege. És mennél nyilvánvalóbb lett a pogány világrendre nézve ez a veszély, annál inkább igyekeztek az uralkodó osztályok elfojtani a tüzet. Erre a célra minden lehető eszközt felhasználtak: eltiltották az evangélium olvasását és fordítását, üldözték mindazokat, akik a keresztény tanok igazi értelmére rámutattak, a tömeget elvakították az egyház fényével és pompájával, és mindenképp a tanok ravasz és csaló magyarázatával.

A kereszténység pedig mind jobban és jobban megváltozott, s egyszer csak nem tartalmazta többé a pogány világot veszélyeztető tanokat. Ellenkezőleg: keresztény szempontból igazolta a pogány világrendet. Látunk keresztény uralkodókat, keresztény hadsereget, keresztény gazdagságot, keresztény bírókat és keresztény kivégzéseket.

Az uralkodó osztályok ugyanazt teszik a keresztényekkel, amit az orvosok tesznek a ragályos betegekkel. *Olyan kultúrát alakítottak az igazi kereszténységből, hogy az evvel való beoltás az igazi kereszténységet ártalmatlanná teszi.* Ez az egyházi kereszténység sokaknak visszataszító, az eszesebbek értelmetlenségnek látják. Akik pedig elfogadják, annyira távol vannak az igazi kereszténységtől, hogy annak valódi értelmét nem is látják, sőt ellen-

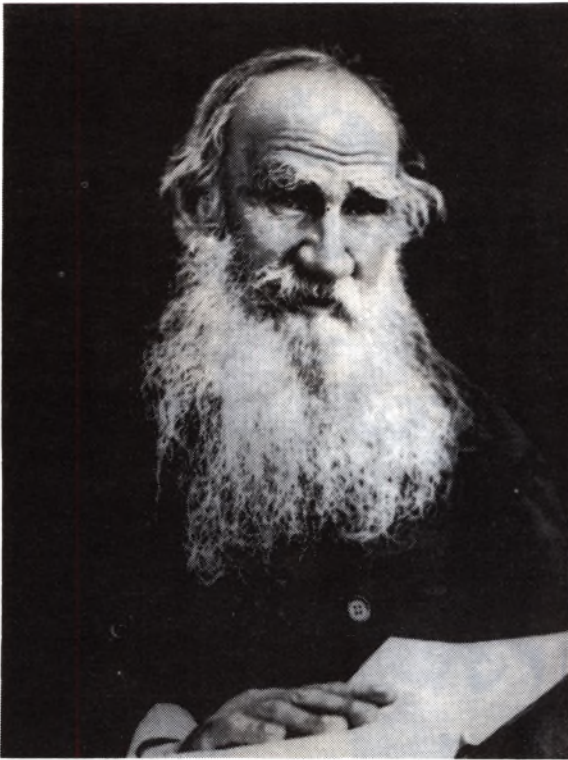
TOLSZTOJ, Lev Nyikolajevics, 1828-1910

Orosz regényíró, elbeszélő, drámaíró. Fialat korában a kazanyi egyetemen tanult keleti nyelveket és jogot. Élete legnagyobb részét Jasznaja Poljana-i birtokán töltötte. Itt 1895-ben saját költségén iskolát nyitott parasztyerek számára, ahol saját pedagógiai elveit és módszereit alkalmazta. Tolsztoj monumentális életműve, amelyben az ábrázolás művészi erejét és igazságát - kivált a XIX. század '80-as éveitől - egy történelem feletti, anarchisztikus állam-, egyház- s általában hatalomellenes eszmény hatja át, melynek középpontjában a szeretet áll. Eszerint az egyes ember feladata az, hogy önmagát erkölcsi-szellemi értelemben tökéletesítse, míg a világban az emberek egyesítésére kell törekedni. Erkölcsi-filozófiai nézeteit elutasító családtagjaival vívott hosszas, de hiábavaló küzdelem után egy hűvös októberi éjszakán titokban elhagyja otthonát. Útközben tüdőgyulladást kap, és az asztapóvi vasútállomáson meghal.

(A Világirodalmi kisenciklopédia alapján)

ségesen, dühösen állnak szemben a valódi értelmesséssel.

Az uralkodó osztályok önfenntartási ösztöne által alkotott, sok századon át tökéletesített, a nép lelkébe beoltott, sterilizált, ártalmatlanná tett, ha-

mis keresztény tanok révén az emberek engedelmesen elvégzik, ami nemcsak hogy nekik és hozzátartozóiknak ártalmas, hanem egyszerűen erkölcstelen, és a lelkiismeret követelményeinek nem megfelelő. E tanoknak engedelmeskedve katonai szolgálatba lépnek, tehát készen állnak a gyilkosságra.

Ezen ártalmatlanná tett hamis kereszténység hibája főképpen abban rejlik, hogy semmit sem ír elő és semmit sem tilt meg.

A régi törvények, mint Mózes és Manu törvényei szabályokat fogalmaznak meg, amelyek bizonyos cselekedeteket vagy megkövetelnek vagy eltiltanak. Ugyanazt teszi a buddhista és a mohamedán vallás. Ebben az új keresztény vallásban azonban nincsenek törvények, csak a dogmák, imádságok, böjtök, külső elismerés (ezek alól a gazdag ember megintcsak kibúvót találhat), hanem hazudik és megenged mindent, még azt is, ami a legsilányabb erkölcsi követelménynek sem felel meg.

A kereszténység mindent megenged. A rabszolgaságot is. Európában és Amerikában az egyház ennek a "rend"-nek védelmezője volt. ...

... A szorongatottak előtt gazdagsággal kérkedni, embereket tömlőcbe vetni, láncokba verni, tolonckocsiba dugni, kivégezni — mindezt megáldja az egyház.

Szabad büntetésül gyilkolni (büntetés okulást jelent — tehát okulásból gyilkolni!), a háborúban a vezetők parancsára pedig dicséretes gyilkolni — az egyház ezt nemcsak helyben hagyja, hanem meg is parancsolja.

Így tehát mindenekelőtt a hamis tanok képezik a dolgok csíráját.

Ha ez a hamis tan megszűnik majd, nem lesz katonaság. És ha nem lesz majd katonaság, úgy magá-

tól is meg fog szünni az az erőszak, elnyomás és demoralizálás, amelyet a népek lelkén gyakorolnak.

De amíg az emberiség azon hamis tanok között nevelkedik, amelyek mindent, a gyilkosságot is hozzávéve, megengednek, addig a hadsereg a kisebbség kezében lesz; s a kisebbség a hadsereget mindig a maga hasznára fogja fordítani, hogy a néptől munkája gyümölcsét elvegye, s hogy a népet demoralizálja. A népek ez a legrosszabb, mivel a kisebbség ezen demoralizáció nélkül mit sem tehetne.

Minden bajnak a csírája abban rejlik, amit a népek a kereszténység színe alatt adnak oktatásul.

Így tehát azt kell gondolnunk, hogy minden olyan embernek, aki megszabadult a vallás csalásaitól és a népek szolgálni akar, kötelessége, hogy a megcsalt embereken szóval és tettel segítsen. Azt gondoljuk, hogy minden erkölcsös ember általános kötelessége leleplezni a hazugságot és felfedni az igazságot. Ki a népek szolgálni akar, már szánalomból sem tehet másképp, mint hogy testvéreit ezen nyomort okozó csalástól megszabadítsa.

És azon emberek, akik a csalástól megszabadultak és a munkások és a nép munkássága révén szabaddá és műveltté lettek, mégsem látják be ezt. Pedig már a tény, hogy így juthattak az igazság birtokába, a nép szolgálatára köteleznék őket.

Azt mondják, a vallásos tanok nem fontosak. Ez mindenkinél lelkiismeret dolga. A társadalom politikai, szociális és gazdasági berendezése a fontos, erre irányuljon minden ember ereje, aki a népek szolgálni akar. A vallásos tanok — mint minden babona —, maguktól fognak eltűnni.

Ha az emberek csak Istent és hozzátartozóikat szolgálnák, és belátnák, hogy az ember nem állati követelmények révén halad tovább, hanem szellemi erők útján, és hogy a legfontosabb szellemi haladást előmozdító erő a vallás, tehát az életrendeltetés, és ennek következményeként a jó és a rossz közötti különbség felismerése, a lehetőség és a lehetetlenség meghatározása. Úgy mindjárt belátnák, hogy a mai emberiség szenvedéseinek alap oka nem a külső anyagi viszonyokban, nem a politikai és gazdasági állapotokban rejlik, hanem a keresztény tanok elferdítésében.

Bárcsak megértenék a legjobb és független emberek, akik a népek őszintén akarnak szolgálni, hogy lehetetlenség a külső helyzet megjavításával egy olyan ember helyzetén javítani, aki helytelennek tartja, ha pénteken húst esznek, és jönnek, ha bűnös embert halálra ítélnék; fontosnak, hogy a szentképek vagy a császárnak a kellő tiszteletet megadják, és közömbösnek azt, hogy egy másik akaratának teljesítésére esküdjék és gyilkosságot tanuljon.

Amint az emberi élet esztelen és érzéketlen besosztásán elmélkedtem, azt kérdeztem magamtól: hát igazán így kell ennek lennie?...

AZ ERŐSZAKNÉLKÜLISÉG

Aki "erőszaknélküli" akar lenni, annak nem szabad haragot éreznie a megsértője iránt. Nem szabad rosszat kívánnia neki. Nem szabad átkoznia. Nem szabad testi sértést okoznia neki. Nyugodtan kell fogadnia minden rosszat, amit üldözője alkalmaz vele szemben. Az erőszaknélküliség: ártalmatlanság. A teljes erőszaknélküliség: teljes hiánya minden rosszakaratnak bármi vagy bárki iránt. Ővja az emberinél alacsonyabb fokon álló életet is, még a vadállatokat és a kártékony férgeket sem zárja ki ebből. Senki és semmi nem arra való, hogy pusztító indulatunkat táplálja. Ha ismernők Teremtőnk szándékait, látnánk az említett élőlényeket megillető helyet a Teremtés művében. **Az erőszaknélküliség tehát: jóakarát minden étellel szemben. Tiszta szeretet. Fölleltem a hinduk szent írásában, a Bibliában és a Koránban.**

Az erőszaknélküliség a tökélynek egyik állapota. Jelenti a célt, amely felé az emberiség halad — ha öntudatlanul is. Nem, az ember nem válik istenivé, ha eléri azt a fokot, hogy a hibátlanság megtestesítője lesz. De csak akkor válik igazán emberré.

Azon a fokon, amelyen ma állunk, részben emberek, részben állatok vagyunk. Tudatlanságunkban, s önhittségünkben azt állítjuk, hogy embervoltunknak híven megfelel, ha az ütést ütéssel viszonzzuk és az ehhez szükséges haragot forni engedjük. Azt tartjuk, hogy a megtorlás a lét törvénye. Holott a szent írásokban azt találjuk, hogy a megtorlás soha sincs előírva számunkra, legfőljb megengedhető. Önmagunk legyőzése: ez az előírás. Létünk törvénye önmagunk legyőzésében áll. E nélkül nem lehet elérni a tökély legmagasabb fokát. E szerint a szenvedésben találjuk meg az emberi faj legfőbb jellemző vonását.

A cél pedig egyre távolodik előlünk. Minél nagyobb a haladás, annál nagyobb mértékben ismerjük meg fogyatékoságainkat. Örömhöz, elégedettséghez nem a cél elérése által jutunk, hanem a folyamatos törekvés révén. A legerősebb törekvés jelenti a legnagyobb diadalt.

És ha világosabban, mint valaha, föl ismerem is, mily messze vagyok még a céltől, a tökéletes szeretet törvénye akkor is létem törvénye kell maradjon. És minden ballépésnek csak annál erősebben kell törekvésemet sarkallnia.

Ezt a legmagasabb törvényt **nem** a kongresszus vagy a kalifátus-szervezet szócsövén át hirdetem. Nagyon is jól ismerem határait. Tudom, hogy minden ilyen kísérlet már eleve kudarcra volna ítélve. Aki elvárná, hogy férfiak és nők sokasága

GANDHI, Mohandasz Karacsand: Mahatma (Nagy lélek) 1869-1948

Előkelő családból származik. 1891-ben Angliában nyert ügyvédi képesítést. 1893-1914-ig Dél-Afrikában élt, ahol az indiai kisebbség helyzetének javítására törekedett. Indiába visszatérve haláláig a függetlenségi mozgalom irányítója és a Kongresszus Párt vezetője volt. A Nyugat kulturális értékeit jól ismerte és tisztelte, de aggodva figyelte a modern technika elembertelenítő hatását. Írásaiban az ismeretterjesztéstől a politikai programokon, vitairatokon keresztül etikai, társadalmi, gazdasági kérdésekig mindennel foglalkozott.

Gandhi az erőszakmentességet szinte vallásként hirdette. A függetlenséget azáltal is elérhetőnek tartotta, ha India népe megtagadja az együttműködést a gyarmatosítókkal. Egyetlen tiltakozó fegyvere az éhségsztrájk volt, s ezzel nem kevés eredményt ért el. 1948. január 30-án egy fanatikus hindu meggyilkolta.

(A Világirodalmi kisenciklopédia alapján)

egyszerre magáévá tegye s kövesse ezt a törvényt, nem ismerné föl a törvény működésének lényegét.

De a törvényből származó következtetéseket igenis hirdetem a kongresszus által. Magát az erőszakmentességet. Ennek a lényegét még a nagy tömeg is rövid idő alatt megértheti és követheti. A fe-

Szatjágraha szó szerint az Igazsághoz való ragaszkodást, tehát az Igazság hatalmát jelenti. Az Igazság lélek vagy szellem. Az Igazság kizárja az erőszak alkalmazását. Az ember ugyanis nem képes fölismerni az abszolút igazságot, s ezért ahhoz sincs joga, hogy büntessen. A szó maga Dél-Afrikában keletkezett, hogy az indusok erőszaknélküli ellenállását megkülönböztesse a suffragettek és mások egyidőben végbe menő "passzív ellenállásától". Az erőszaknélküliség nem a gyöngék fegyvere.

Passzív ellenállás. Ezt a szót közkeletű értelmében használjuk. E fogalomba beleérthető a suffragette- és a nonkonformista mozgalom is. A passzív ellenállás a gyöngék fegyvere, annak is tekintették mindig. Bár követői kerültek az erőszakot — miután képtelenek rá, — alkalmazását azért nem zárják ki, ha kedvezőnek látják az alkalmat felhasználására. Mindamellott a passzív ellenállást mindenkor megkülönböztették a fegyveres ellenállástól. A passzív ellenállást régebben csak a keresztény vértanúk gyakorolták.

A polgári engedetlenség az olyan törvényes előírásokkal való szakítást jelenti, melyek erkölcsi

lebarátaimmal szemben tanúsított erőszaknélküliségem ugyanolyan természetű, mint az általánosságban mindenkivel és mindennel szemben tanúsított erőszaknélküliségem. Ha én a felebarátom iránt érzett szeretetetemet kiterjesztem a nagy Egészre, szeretetemnek akkor is ugyanazokat a próbákat kell kiállnia.

E törvény bizonyos alkalmazása politikává válik, ha térben és időben megvalósítják. Nézeteim szerint a legmagasabb rendű politika tehát a törvény legtökéletesebb megvalósításában állana. A becsületesség, mint gyakorlati politika, semmiben sem különbözik a benső meggyőződésből fakadó becsületességtől. A kereskedő, aki gyakorlati politikai megfontolásai folytán ragaszkodik a becsületességhez, ugyanoly mértékkel mér s ugyanazt a minőséget ugyanazon az áron adja, mint az a kereskedő, akinek szívében gyökerezik a becsületesség. A különbség kettejük közt az, hogy a politikából becsületes kereskedő fölhágy a becsületességgel, mihelyt az nem hoz hasznot, míg a meggyőződésesen becsületes kitar mellett akkor is, ha mindenét elveszítené is miatta.

Az együtt nem működés hívének politikai erőszaknélkülisége a legtöbb esetben nem állja ki a hűség próbáját. Ez a harc meghosszabbítását jelenti. Senki se tegye ezért az angolok makacs, kevéssé engedékeny természetét felelőssé. A szeretet lángjaiban a legkeményebb vasnak is meg kell olvadnia.

Ettől a meggyőződésemtől engem senki sem téríthet el, mert a tapasztalás tanított meg rá. Ha a brit vagy bármely más jellembeli sajátság nem puhítható meg, akkor a tűz nem elég izzó, ha ugyan egyáltalán megvan ez a tűz. Erőszaknélküliségünk nem igényel erőt, de a föltétlen őszinteséget és igazságosságot megköveteli. Még gondolatban sem szabad az angoloknak vagy az együttműködéstől távol maradó honfitársainknak valami rosszat tennünk vagy bántalmat okoznunk, ameddig "erőszaknélkülieknek" valljuk magunkat. Pedig köztünk igen sokan forgattak hasonló gondolatokat fejükben, csak éppen visszariadtunk attól, hogy a gondolatokat tettere váltjuk, mert nem éreztünk elég erőt magunkban, vagy mert tudatlanságunkban azt hittük, hogy a kézzelfogható erőszakoskodástól való tartózkodással már tökéletesen megfeleltünk kötelezettségünknek. Aki az erőszaknélküliséget vallja, annak a későbbi megtorlásról is le kell mondania. Sajnos — úgy látszik egyesek közülünk, csak későbbre halasztották a bosszúállást.

Nem szeretném, ha félreértenének. Nem állítom, hogy az erőszaknélküliség politikája kizárja a későbbi megtorlás lehetőségét, ha egyszer majd fel kell hagyni ezzel a politikával. De a legnagyobb határozottsággal kizárja a bosszú minden lehetőségét, amíg a legkisebb remény van arra, hogy a küzdelmet sikerrel lehet majd befejezni. Mialatt tehát ezt a politikai elvet követjük, kötelesek vagyunk az angol intézőséggel és híveivel szemben igazán barátságos érzéssel viselkedni. Szégyenkeztem, amikor azt mondták nekem, hogy Indiának akárhány vidékén az angolok és híveik élete nincsen biztonságban. Azok a rendkívül elszomorító jelenetek, amelyek nemrég

Madraszban egy gyűlés alkalmával lejátszódtak, tökéletes megtagadását jelentették az Erőszaknélküliségnek. Azok, akik a gyűlés vezető elnökét lehurrogták, mert úgy vélték, hogy megsértett engem, szennybe rántották magukat és az egész ügyet. És ugyanakkor mélyen megbántották barátjukat és támogatójukat, Andrews urat. Ha már a gyűlés vezetőjének az volt a vé-

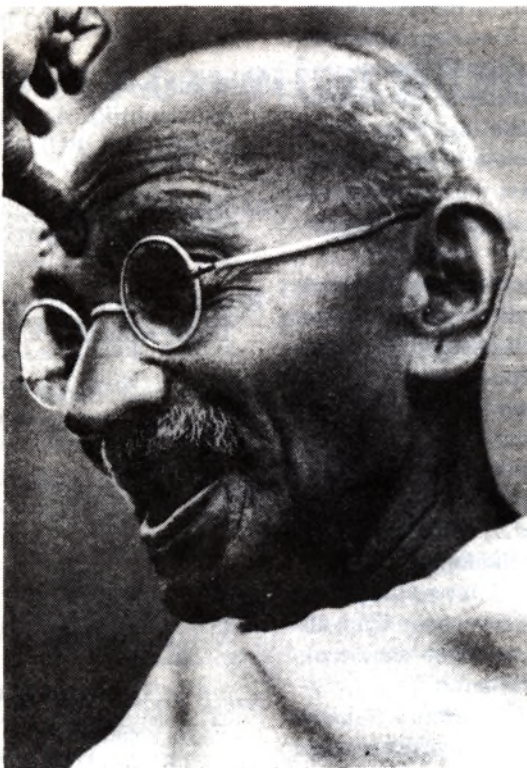
leménye, hogy én gazember vagyok, akkor jogában állott ezt ki is mondania. A tudatlanság még nem kihívás. De az együtt nem működés tanítványának még a legsúlyosabb sértést is nyugodtan kell fogadnia. Sértés és kihívás lenne, ha én valóban gazember módjára cselekednék. Ez az együtt nem működés minden hívét föloldandá kötelezettsége alól és följogosítaná arra, hogy megöljön engem, amiért tétűtra vezettem.

Meglehet, hogy még az ilyen korlátok közé szorított erőszaknélküliséget sem lehet mindenkitől minden körülmények között elvárni. Meglehet, hogy nem szabad azt kívánnunk az emberektől, hogy az ellenfélnek ne

csak ne tegyenek semmi rosszat, de ne is kívánjanak ilyesmit. De akkor a becsület megköveteli, hogy lemondjunk az "erőszaknélküli" jelzőről, mint harcmodorunk megjelöléséről. Ez nem jelenti, hogy azonnal az erőszak útjára lépünk. De ha lemondunk az abszolút erőszaknélküliség elveiről, akkor a népnek nem kell többé alávetnie magát annak az önfegyelmzésnek, amelyet az erőszaknélküliség értelme megkövetel. S akkor az olyan ember, mint én, nem fogja kötelességének érezni, hogy az olyan eseményekért, minők Csauri-Csaurában végbementek, magára vegye a felelősséget. Akkor a korlátozott erőszaknélküliség híveinek táborára nem fog többé ránehezedni az a rettentően súlyos felelősség, amelyet ma visel.

Am, ha az erőszaknélküliség továbbra is a nemzet politikája marad, akkor dicső neve és az emberi méltóság kötelességünké teszi, hogy betűje és szelleme szerint hajtsuk végre.

És ha keresztül akarjuk vinni ezt a politikát, ha hiszünk ebben a politikában, akkor tétovázás nélkül arra kell törekednünk, hogy az angolokkal és híveikkel megegyezésre jussunk. Ki kell hogy állíthassák számunkra a bizonyítványt, hogy biztonságban érzik magukat köztünk, és tudják, hogy barátainknak tekinthetnek bennünket, jóllehet egészen más gondolatvilágban élünk, és más politikát követünk. Politikai megbeszéléseinknél szívesen látott vendégek gyanánt kell megbecsülnünk őket. Semleges területen mint bajtársakkal kell találkozunk velük. És alkalmakat kell teremtenünk erre. Erőszaknélküliségünknek nem szabad sem erőszakot, sem gyűlöletet, sem rosszakaratot előidéznie. Mint minden halandónak, nekünk is el kell fogadnunk, hogy tetteink szerint ítéljenek meg minket. A Homerüle (önkormányzat) elérését célzó, erőszaknélküliségre alapozó program eleve megköveteli azt a képességet, hogy ügyeinket az erőszaknélküliség szellemében tudjuk vezetni. Ez viszont megkívánja, hogy az engedelmisség szelleme gyökeret verjen bennünk. Churchillnek, aki csak az erőszak szellemét ismeri, igaza van, mikor azt állítja, hogy az irországi probléma gyökeresen különbözik India problémájától. Ezzel nem akar egyebet mondani, mint azt, hogy az irek, minthogy önkormányzatukat erőszakkal vívták ki, ezt szükség esetén esetleg erőszakkal fogják megvédelmezni. Indiának azonban, ha önkormányzatát csakugyan erőszak nélkül vívja ki, arra is képesnek kell lennie, hogy azt lényegében erőszaknélküli eszközökkel védelmez-

szempontból megtámadhatók. A kifejezés valószínűleg Thoreau-tól ered. Ezzel jelölte a maga ellenállását az Unio egyik déli államának rendeleteivel szemben, amelyben még fenntartották a rabszolgaságot. Mesteri tanulmányt írt a polgári engedetlenség kötelező voltáról. Maga is példát mutatott és vállalta a börtönt. De polgári engedetlensége tudomásunk szerint csak az adótörvényekre szorítkozott (míg a mi 1919-beli polgári engedetlenségünk itt Indiában minden törvénnyel szemben érvényesítette tiltakozását). Thoreaunál a törvények mellözése "polgári" (civil), azaz erőszak nélkül történt — ennyiben — de csak ennyiben — az erőszaknélküliség előfutára.

Az együtt nem működés (non-cooperation) az állammal való együttműködés megvonását jelenti; s a polgári engedetlenség legszigorúbb formáját, mint föntebb kifejtettem, kizárja.

(MAHÁTMÁ GANDHI: AZ INDAI SZABADSÁGHŐS KÖNYVE Athenaeum, Budapest; 57-64. és 115-117. oldal. Fordította: Baktay Ervin)

ze meg. Ezt persze Churchill nem tarthatja lehetségesnek, míg India az elv meggyőző valóra váltásával be nem bizonyította rátermettségét. Én is azt gondolom, hogy ez csak akkor lehetséges, ha az erőszaknélküliség elve áthatja a népet úgy hogy a közéletében, vagyis a politikai életben az erőszaknélküliségnek megfelelő magatartást tanusít, s ezzel a polgári hatóságok a katonai hatóságok fölé kerekedik.

Az erőszaknélküli eszközökkel elért önkormányzat tehát nem középállapotot jelent a káosz és az anarchia között. Az erőszaknélküliség útján elért önkormányzat inkább valami lépésről lépésre haladó, békés forradalom, amelyben a hatalom egy zárt testület kezéből a nép képviselőinek kezébe megy át oly természetes módon, mint ahogy az érett gyümölcs lehull az egészséges fáról. Ismétlem, hogy talán egyáltalán nem is lehetséges ilyesmit elérni. De annyit tudok, hogy az erőszaknélküliség nem követel kevesebbet ennél. És ha a gondolat mai képviselői nem hisznek annak lehetőségében, hogy ilyen általános erőszaknélküli hangulatot lehet teremteni, akkor föl kell adniuk az erőszaknélküliség programját, és más programot kell alkotniuk, amely amattól teljesen különbözik. Ám ha hiszünk a programunkban, akkor kötelesek vagyunk abban is hinni, hogy az angol nép éppen úgy hozzáférhető a szeretet hatalma, mint a fegyveres erőszak számára. Azok azonban, akik erre a hitre képtelenek, a törvényhozó tanácsok követelésekor jussanak arra a belátásra, hogy: vagy a megaláztatásokat kell magunkra vennünk nemzedékek egész során át, vagy pedig rövid, de oly véres forradalom következik be, minőt a világ még nem látott. Ilyen forradalomban nem óhajtok részt venni, elősegíteni sem akarom semmiféle módon. Nézetem szerint választanunk kell az együtt nem működéssel, mint szükséges kiegészítéssel kapcsolatos őszinte, mellékgondolat nélkül való erőszaknélküliség, vagy a körülmények tekintetbe vételével való föltételes együttműködés közt, amely szükség esetén obstrukcióba csaphat át.
(1920. március 9.)

Ajánló bibliográfia

- Konrád György: Ölni, vagy nem ölni.
(Antipolitika. Az autonómia kísérlete)
CODEX RT, BUDAPEST 1989. 250-255
- Móhandász Karamcsand Gandhi: Önéletrajz.
Európa Kiadó, BUDAPEST 1987.
- Romain Roland: Mahátmá Gandhi
Dante Könyvkiadó, BUDAPEST.
- Téchy Olivér: Buddha
Gondolat, BUDAPEST 1986.
- Kőrösi Csoma Sándor: Buddha élete és tanítása.
Kritérion kiadó (TÉKA sorozat)
BUKAREST 1982.
- Bozóky András: A gandhizmus szellemissége
Valóság, BUDAPEST 1989.
- Szerk. Fodor Gábor és Molnár Péter:
Európa csendes?
ELTE Bibó István Szakkollégium,
BUDAPEST 1988.
- Csapody Tamás: Békés békétlenek - Magyarországon
(A katonai szolgálatmegtagadás története)
Századvég 6-7, 234-239. BUDAPEST 1989.
- Gáth Vera: Gandhi
Akadémiai kiadó, BUDAPEST 1987.
- Hajnády Zoltán: Lev Tolsztoj világa
Európa BUDAPEST 1987.
- Bulányi György: Egyházrend. Erény-e az engedel-
messég
Egyházfórum Könyvei 3. ??? 1989.
- Mahatma Gandhi: Az indiai szabadsághős könyve
Athenaeum BUDAPEST.
- Újszövetségi Szentírás
RÓMA 1982.
- Csak a béke ... (versek a békéről)
Szerk: Balla Zsófia.
Kritérion BUKAREST 1989.
- Gandhi könyve
Athenaeum, BUDAPEST.

Erőszakmentes közvetlen tiltakozó akciók

Huszonöt esztendővel ezelőtt April Carter, az Atomháborúellenes Közvetlen Akcióbizottság (Direct Action Committee Against Nuclear War) titkára a következőképpen csoportosította az erőszakmentes tiltakozó akciókat:

Törvényes akciók: Ide tartoznak a törvényben rögzített, jogokon alapuló tiltakozó akciók, mint pl. az ismeretterjesztés, propaganda, személyes meggyőzés stb.

Szimbólikus akciók: A mozgalom érzelmi hozzáállását, töltését is kifejezik, továbbá alkalmasak a résztvevők közötti együttérzés és bizalom kifejlésére: böjt, virrasztások, felvonulások stb.

Közvetlen akciók: Azok a tevékenységek, amelyekben egyének vagy csoportok a felelősök felkutatása és befolyásolása helyett saját maguk cselekszenek. Ide tartozik minden ipari és gazdasági sztrájk, a polgári engedetlenség (vagyis a méltánytalan törvények tudatos és nyílt megszegése), fizikai közbeavatkozás, körbezárások, ülő blokádkciók, csoportos birtokháborítások és hasonló.

Ez a csoportosítás ma is időszerű, noha természetesen nem lehet mereven értelmezni. A siker a különféle akció szerencsés ötvözetén múlik.

Az erőszakmentes közvetlen tiltakozó akcióknak (továbbiakban EKA) akadnak hívei, de ellenzői is.

Adam Ozanne, a Peace News 1987. május elseji számában egyrészt igyekszik tisztázni az EKA szerepét a nukleáris fegyverek ellen folytatott általános kampányban, másrészt sokoldalúan megvilágítja az EKA lehetséges eredményeit az angol békekemogalomban, különös tekintettel a választások

előtti időszakra, továbbá az EKA előnyeit és hátrányait fejtegeti.

Idézetek a cikkből:

"... A sajtóból értesülhettünk arról, hogy 1986 februárjában a Campaign for Nuclear Disarmament (rövidítve CND), a szigetország legszélesebb támogatását élvező békekemogalom által szervezett tömeg körülfárta a molesworth-i atomtámaszpontot azzal a céllal, hogy megakadályozza a ki- és be- menő forgalmat. Ez az akció mindenekelőtt fizikai beavatkozás volt, de az országgyűlési képviselők látogatása törvényes és szimbólikus jelleget is kölcsönzött neki..."

"... Az emberek sokféle okból vesznek részt az EKA-ban, nem utolsósorban azon kétségbeesés és ellenérzés miatt, amit a fegyverkezési verseny esztelensége és erkölcstelensége miatt éreznek..."

"... Az EKA-akció résztvevőiben tudatosodik saját hatalmuk érzete, és az a felelősség, hogy saját maguk cselekszenek ahelyett, hogy mint máskor, most is a hivatalos szervektől várnák azokat. A kis csoportokban szervezett EKA-gyakorlatok sokat segítenek a tömeges demonstrációk csordaélményének és névtelenségének leküzdéséhez. Továbbá olyan példák, mint a Greenham Common-beli aszszonyok történetei (lásd később!) és más izgalmas események mindenkinek bátorítást adnak, akik ellenzik az atomfegyverkezést..."

Adam Ozanne a továbbiakban felhívja a figyelmet az EKA korlátaira, mert szerinte kísért az öngerjesztődés és az elszigetelődés veszélye is:

"... Különösen a fizikai beavatkozással járó EKA-k felerősítik a "mi" és az "ők" helyzet kiala-

TÁNC A GREENHAM-I RAKÉTASILÓKON

kulását, a szembehelyezkedési és elkülönülési folyamatok felerősödését. "Ők" a rendőrök, a kerítés vagy a barikád túlsó oldalán állók, és "mi", az ülősztrájkolók; "ők", akik engedik magukat letartóztatni, és "mi", akik ezt nem akarjuk. A békemozgalom támogatói és ellenzői között egyaránt sokan vannak olyanok, akiket visszataszít az EKA túlságosan harcos és kényszerítő jellege..."

Végül idézzük fel, hogyan nyírbálták meg a honvédelmet greenham-i módra (a Peace News 1987. március 20-ai cikkének nyomán).

1987. január 24-től 30-ig minden éjjel asszonyok kis csoportja bontotta meg bizonyos helyeken a Greenham Common-i rakétatámaszpont drótkerítését.

"Egyszerű volt elvágni a drótot, közben egyfajta kielégülést éreztem. Jókora ösztönzést jelentett az, hogy láttuk, a drót már korábban is el volt vágva, de később kijavították. Jó volt tudni, hogy asszonyok százai érezték ugyanazt, és ugyanúgy reménykedtek, mint én. Gúnyt űztünk a támaszpontból azzal, hogy ilyen egyszerűen és könnyedén elvágtuk a drótot.

Josie"

"Zavartalanul dolgozhattunk, és végül közel het-

ven lábnyi szakaszon bontottuk meg a kerítést, majd behatoltunk a támaszpont területére... Ezúttal ismét bebizonyítottuk, hogy egyesült erővel, egy békés akció keretében szembe tudunk szállni a hadigépezettel, és képesek vagyunk a hatékony tiltakozásra.

Anne"

"A héten három éjjel mentem ki a támaszpont-hoz, hogy minél nagyobb kerítésszakaszt kivágjak. Talán kicsit bizarrnak tűnik. Hazamész a munkából, megvacsorázol a férjeddal és a gyerekeiddel, majd elmész és több száz fontra rúgó kárt okozol, majd hazamész és elmeséled. A kerítés jó célpontja az indulatomnak azokkal szemben, akik azt állítják, hogy az én érdekeimben cselekszenek, és hogy a hülye fegyverek engem is védenek... Nem nyugszom addig, amíg a rakéták itt vannak.

Sue"

"Ezúttal ismét nyilvánvalóvá tettük a kerítés komolytalanságát, azt, hogy a sokak által kiátkozott fegyverek milyen gyengén vannak őrizve, és azt, hogy az ellenük tiltakozó asszonyok mennyire összetartanak.

Paula"

(Kilián Imre fordítása nyomán Halász Tünde)

JÁTÉKTÁR

HFK

Hogy társakkal, csapatban mennyivel kellemesebben és eredményesebben lehet dolgozni, mint elszigetelten, magányba zárva, azt még a mi, a valódi közösségalkotástól rafinált eszközökkel megfosztott nemzedékünk is jól tudja. Arra azonban nem sok alkalmunk volt, hogy kipróbáljuk, alkalmasak vagyunk-e az együttműködésre, könnyű vagy nehéz velünk kooperálni.

Hadd ajánljunk ennek ellenőrzésére egy rövidke játékot, aprócska segítséget személyiségünk e kis szeletének megismeréséhez.

Résztevők: Akár húsz-harmincan is, párokban.

Kellékek: Minden párnál egy darab A/4-es papír és egy darab toll vagy ceruza.

Időtartam: Kb. 1/2 óra.

Előzetes instrukció: Jó, ha a játékot olyan valaki vezeti, aki maga nem vesz részt benne. Érdekesebb a játék, ha a játékvezető a résztvevőkkel mindig csak a következő tennivalót ismerteti, nem meséli el az összes többi lépést.

Levezetés:

1. A játékospárok egymás mellé ülnek az asztalnál. Előttük a papírlap, mindketten fogják a tollat.

2. A játékvezető utasítására közösen lerajzolnak egy házat. Közben megszólalni nem szabad.

3. Amikor minden pár készen van, a játékvezető utasítására — hasonlóan szó nélkül — lerajzolnak egy fát.

4. A ház és a fa mellé — még mindig szó nélkül — egy kutyát rajzolnak.

5. A játékvezető utasítására — továbbra is csendben — egy számmal és egy aláírással látják el a műalkotást — közösen.

6. Most már szabad beszélni. A párok, majd pedig az egész társaság együttesen értékeli az alkotóműhelyben készült rajzokat. A legjobb rajzról az alkotóműhely tagjai közül válassztott szóvivő nyilatkozik a "sajtónak".

Kiértékelés:

Ez tulajdonképpen azoknak az érzéseknek — önmagunkról, partnerünkről — a megfogalmazása, amelyeket a játék alatt átéltünk. A kiértékelés során a következőket érdemes végiggondolni: Könnyű volt, vagy nehéz a közös tollvezetés? Miért? Ki volt a domináns, ki volt alkalmazkodóbb? Volt-e közöttük szerepcseré? Mikor? Miért? Voltak-e olyan pillanatok, amikor kitapintható volt közöttük a feszültség? Fontos volt-e nekem ez a munka? És a partneremnek?

Milyen szempontok alapján bíráltuk el a rajzokat? Kinek a szava volt a döntő? Miért? Ki lett a szóvivő? Én milyen szerepet játszottam az értékelésben? Egyetértettem a csoportdöntéssel? Elégedett vagyok magammal?

A játék akkor teljes, ha a kiértékelés hangosan történik, és mindenki részt vesz benne.

A HFK (Ház-fa-kutya) játék további együttműködési játékok alapja lehet. Szerzője H. Strauss.

Viaa II.

EA. II/III.

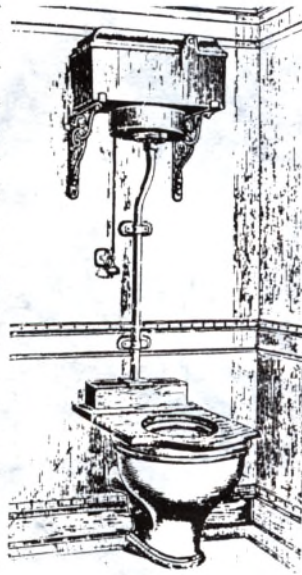
John Doe

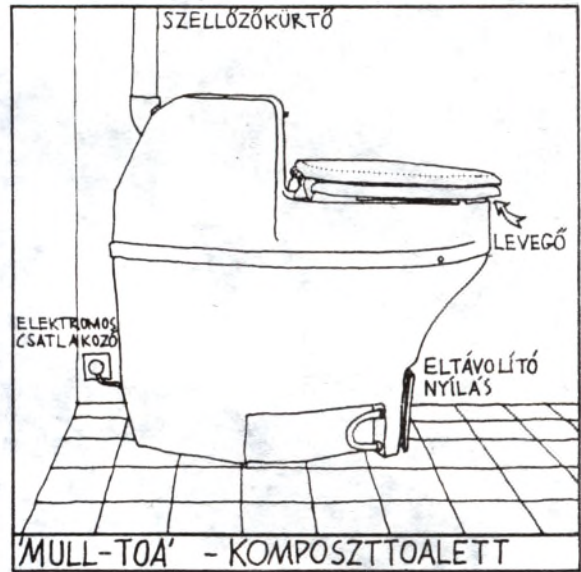
Ertsey Attila

ALTERNATÍV TOALETT

A XX. század második felében az emberi tudatfejlődés legnagyobb jelensége az a három népmozgalom, melyet beat-nemzedéknek, békemozgalomnak és ökológiai mozgalomnak nevezünk. Közös felismerésük, hogy az embertől elidegenedett hatalmi struktúrák, legyenek akár a pénz, akár az állam által irányítva, alkalmatlanná váltak arra, hogy rájuk bizzuk a saját és az egész civilizáció életét. Változást pedig csakis az hozhat, ha gondolkodásunkat, a világhoz va-

Vízöblítéses angol W.C.

ló viszonyunkat változtatjuk meg, és ebben saját tevékenységünkkel veszünk részt.

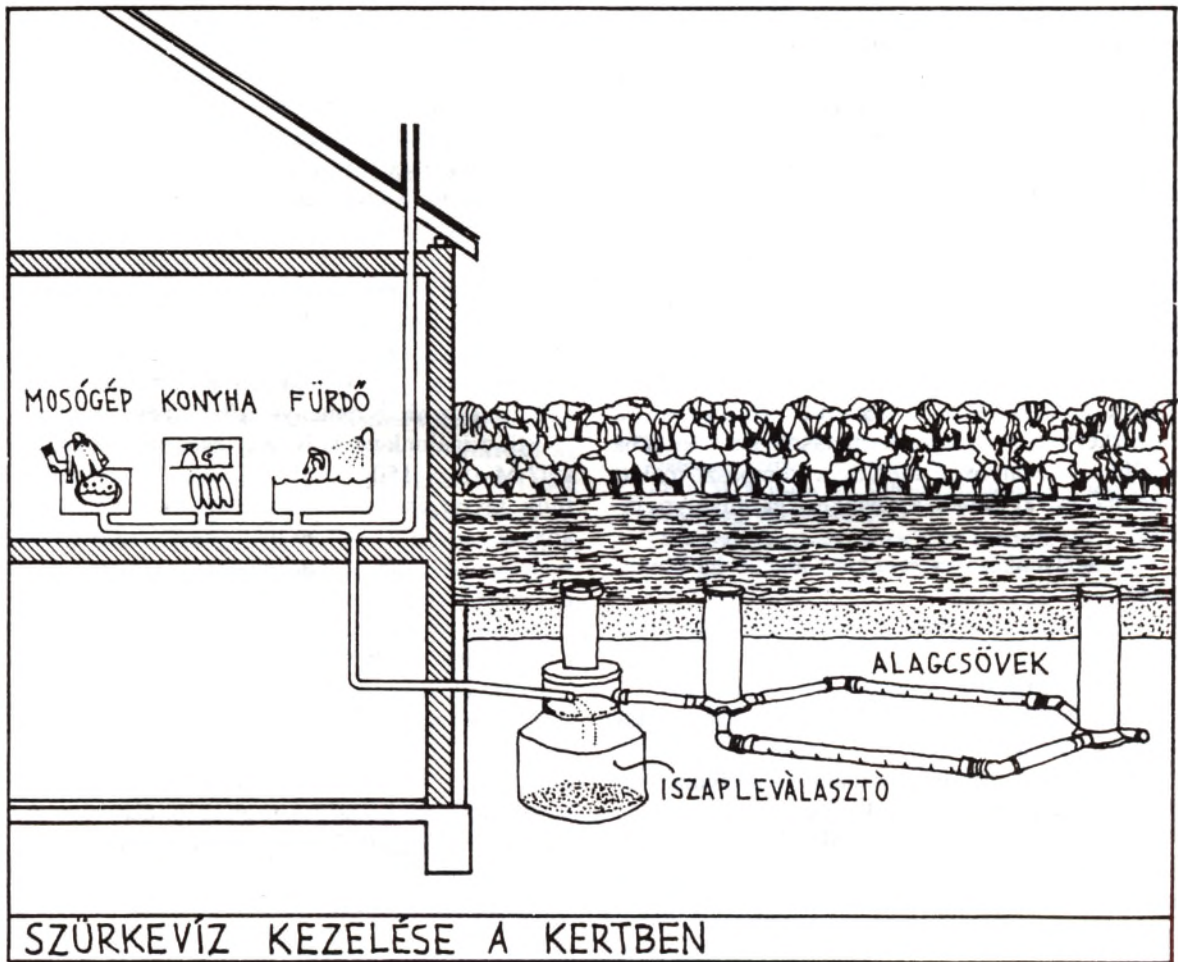
A világot uraló hatalmak különféle módszerekkel próbálták eltüntetni a mozgalmak reprezentánsait (Lennon, Dutschke etc.), sőt, gondolataikat is megpróbálták lejártni, kompromittálni, feladásba kergetni. Ma tüntetni, demonstrálni intellektuális divattá vált. A környezetvédelemből a gondolkodásmód megváltoztatásának kikerülésével jól prosperáló ipar lett, ugyanolyan — a környezettel rablógazdálkodást folytató, egyoldalúan profitorientált ipar, mint amely a problémát kiváltotta.

A próbálkozások ellenére a gondolatok tovább élnek, s feladatunk, hogy e gondolatoknak megfelelően formáljuk át világunkat, technológiákat.

Fontos, rendkívül fontos ezt a megkülönböztést megtenni, hogy gondolati és nem egyszerűen technológiai problémákról van szó — sőt, aki csak az utóbbira tereli a figyelmet, az vagy téved, vagy nagyon is tudatosan teszi.

Minek e hosszadalmas bevezető?

SZÜRKEVÍZ KEZELÉSE A KERTBEN

Egy olyan berendezést ismertetünk most, amely működő példája ennek az ún. "Sanfte Technologie"-nak. Ugrás egy ipari társadalmon túli technológiához.

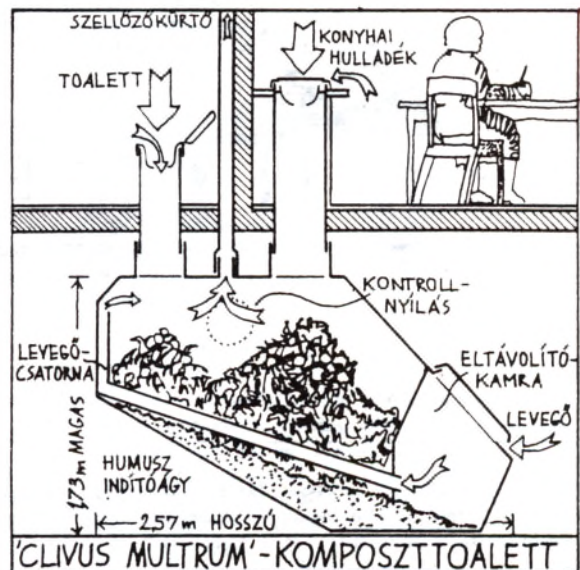
Ez a komposzt-toalett egy, már ötven esztendőes találmány. Egy svéd úriember, bizonyos Rikard Lindström találta fel. A neve Clivus Multrum, ez vízbőlítés nélküli száraz komposztáló toalettet jelent, mely mindenféle szerves hulladék befogadására alkalmas, lakáson belül telepíthető, higiénikus berendezés. Végterméke értékes biohumusz.

A berendezés különféle változatait ma mintegy 10 cég gyártja Svédországban. Elterjedtségét indokolja a svéd településszerkezet, a sok egyedül álló lakóház, ahol a csatornázás irreálisan költséges lenne, s természetesen a környezetvédelmi indokok.

A berendezés működési elve

A komposzt-toalett fő része a komposztkamra, mely egy $2-4 \text{ m}^3$ -es üvegszálazs poliészter tartály, ez a toalettülöke alatti helyiségben (pincében) helyezkedik el. Belsejét szellőzést biztosító levegőztető csatornák járják át. A friss levegő a toalettülökén keresztül jut a berendezésbe, ahol a komposztot oxigénnel ellátja, majd szellőzőkürtön keresztül távozik a szabadba. A fekália és a konyhai, illetve kerti szerves hulladék (ételmaradék, fűnyesedék stb.) a tartály lejtős fenekére hull, amelyet vékony humuszréteg borít. Ez elszívja a felesleges nedves-

séget, és a benne lakó taljbaktériumok segítségével beindítja a komposztálási folyamatot. Amíg a kamra lassan telik, a tartalma komposztálódik és csúszik az eltávolító kamrába. Három-négy év alatt érkezik oda, miközben steril, szagtalan, biológiailag aktív komposztá alakul és tömegének $1/5-1/10$ -ére csökken. Az érett komposzt — ne feledjük, szagtalan és nem fertőző — folyamatosan távolítható el.

Ez azt jelenti, hogy a tulajdonos félévenként egy-két talicskányi anyagot kihord a tartály aljából a kertbe. Kisebb, utólag beépíthető típusoknál (Mull Toa) a bomlási időt elektromos fűtéssel és ventilátoros szellőztetéssel jelentősen lerövidítik.

A komposzt-toalett önállóan is alkalmazható, hétvégi házakban, kommunális létesítményekben, de lakóházban való felszereléséhez szükséges a háztartás egyéb szennyvizeiről is gondoskodni. Az un. szűrkevíz kezelésére több megoldás ismert, az egyszerű ülepítés és szűrés után való elszikkasztástól, vagy kis kerti tavacskában (biotopokban) való utókezeléstől a bonyolultabb tisztítóberendezésig, mely a mosószeret semlegesítve teszi alkalmassá a szűrkevizet az újrafelhasználásra. Ha pontokba szedjük az előnyöket, melyek a komposzt-toalett alkalmazásával járnak, a következő eredményre jutunk:

- személyenként és évenként kb. 20 kg biohumusz
- a háztartás vízfelhasználása kb. 1/3-dal csökken
- csatornadíjat, ill. szippantást nem kell fizetni
- az elszállítandó házi szemét mennyisége kb. 40%-kal csökken
- a tisztított szűrkevíz öntözésre való felhasználásával további ivóvíz megtakarítás lép fel.

Miután most már fogalmat alkothattunk a komposzt-toaletttről, következő kérdésünk: mi közünk ehhez, hol és hogyan használhatjuk?

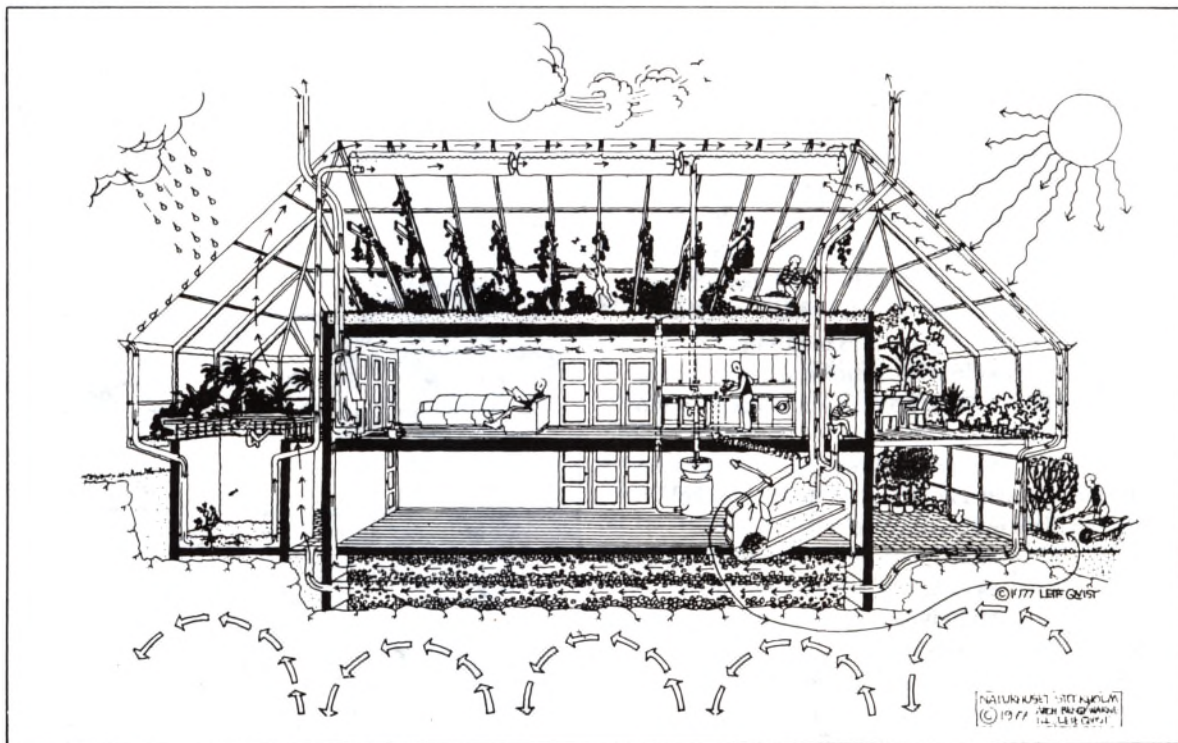
Mindenki által ismert országunk aggasztó szennyvízhelyzete. Talajvizeink nitráttal szennyezettek, falvaink szennyvíztávon úsznak, tavaink foszfáttól terheltek. Hosszú távon is reménytelen a csatornázás országos megoldása, ma inkább az illegális szikkasztás a divat. Ha továbbra is a hatóságoktól várjuk a megoldást, akkor biztosan csak a helyzet romlására számíthatunk. Eddig csak a problémák tüneti kezelése történt, ide tartozik a zacskós ivóvíz bevezetése, a költséges nitráttmentesítő és vízkezelő berendezések, valamint a szintén költséges zárt tároló építésének és szippantásának kötelezettsége is. A szennyezés forrásának megszüntetésére nincs reménykeltő perspektíva.

Mit csinálunk ugyanis az értékes emberi ürülékkel? Mintegy 150g fekáliát 10000g vízzel felhígítunk, így az értékes szerves trágyából, mely egyes adatok szerint az ország nitrogén-műtrágya szükségletének kb. 1/3-át fedezné, fertőző, csatornázást és szennyvíztisztítást követelő folyadék lesz.

A komposzt-toalett segítségével átugorhatjuk ezt a kötelezőnek tűnő fejlődési lépcsőfokot. Az ivóvíz és elektromos ellátástól eltekintve alkalmas a közmű autonómia megteremtésére saját erőből.

Ugyan közművesített területen is előnyös a használata, de leginkább olyan helyeken, ahol egyéb megoldás költséges, vagy egyáltalán nincs (pl. a Balatonpart és egyéb vízparti üdülőhelyeink).

Magyarországon a komposzt-toalett még nem létezik. Több változata közül a kis kapacitású Mull

A képen a "Naturhaus" metszete látható. Az épület 1976-ban készült Svédországban. Szinte minden elemet tartalmaz, amit eddig az alternatív technológiák kifejlesztettek: napkollektorok, üvegház passzív napenergia-hasznosítással, esővízgyűjtés és felhasználása, komposzt-toalett, a "szűrkevíz" növényi szűrőn való megtisztítása és felhasználása a növénykultúra öntözésére és más olyan megoldások, amelyekre lapunkban később visszatérünk.

Toa már gyártás előtt áll, nagyobb megrendelés esetén van remény rá, hogy az üzletekbe kerül kb. 30.000.- Ft.-os áron.

A nagyformátumú Clivus Multrum és a hozzá tartozó szürkevíz-kezelő berendezés hazai gyártásáról tárgyalások folynak. Aki azonban maga akar nekilátni a megépítésnek, megteheti, mert található a Clivus házilag elkészítéséhez alkalmas terv a szakirodalomban.

Miután elsoroltuk a Clivus Multrum praktikus hasznait, érdemes ismét nagyobb távlatból visszatekinteni erre az új technológiai megoldásra.

Alkalmazása, használata igényli az áttekintést az egész ökológiai folyamatról, ahol felépítés és lebontás egymást kiegészítve létezik, és forrása az életnek. A használó saját gyakorlatából ismeri meg a "RECYCLING", a hulladékok visszaforgatásának elvét, megismeri saját környezetének anyagait, azok természetét, és meg tudja ítélni az egyéb tech-

nológiák hasznát vagy kárát. A legfontosabb elem azonban a saját részvétel ténye. Ez a gondolkodásmód gyógyítóan ki tud sugározni a mindennapi élet egyéb területeire, és megszüntetheti az ipari társadalom filozófiáját, mely a természeti javak gátlástalan kifosztásán alapul, és a keletkező melléktermékeket a szőnyeg alá sepri. Nem várható és nem is lenne üdvös a fenti elvek rendeletként való általános kezelése. Valahol el kell kezdeni. Építs te is komposzt-toalettet!

Források:

- Wolfgang Martin (Hrsg.), Sietze Leeflang, Günther Geller: *Biologische Abwasserreinigung im Haus* Ökobuch Verlag, Freiburg 1986
- P. u. M. Krusche, D. Althaus: *Ökologisches Bauen* Banverlag, Wiesbaden 1982
- *Survival Scrapbook* SHOCKEN BOOKS, N.Y.
- Michael Allaby: *The Survival handbook* Pan

Zaja Péter

HULLADÉKHEGYEK

— avagy mit csináljunk a szemetünkkel?

A jóléti társadalmak kialakulásának, az egyre nagyobb "gazdagságnak" a következménye az a hatalmas hulladékmennyiség, amely lassan az egész Földre nézve óriási veszélyforrássá válik. Gondoljunk most csak a legveszélytelenebbnek tartott csoportra, a háztartási (kommunális) hulladékokra (tekintsünk el a veszélyes- és radioaktív hulladékoktól, amelyek lényegesen nagyobb veszélyt jelentenek). Persze a "veszélytelen" egyáltalán nem helyes meghatározás, mert például a hulladék-lerakóhelyeken elszaporodó rovarok, rágcsálók aktív bacillus hordozók, valamint ezek az óriási szemétdombok a környezeti adottságoktól függően veszélyeztetik az ivóvíz-forrásokat is.

Mi táplálja ezeket a szemétdombokat? Ha egy "fogyasztási cikket" előállítunk, pl. egy zsebrádiót, akkor az előállításakor hulladék is keletkezik. De a legtöbb termék egy idő múlva szintén hulladékká válik; 5-10 év múlva eldobjuk a zsebrádiót is. Ehhez a kettős hulladéktermeléshez járul egy harmadik, mégpedig a csomagolás egyre pazarlóbb, egyre fényűzőbb módozatai. Ráadásul napjainkban állandóan nő az egyszer felhasználható és rövid élettartamú cikkek köre is (ez a gyártó cégek alig leplezett szándéka).

Nem nehéz belátni az összefüggést: a növekvő népesség, az emelkedő jövedelmek és a jól manipulált fogyasztói igények nyomán, hasonló ütemben nő a szemet mennyisége. Egy másik érdekes, bár

egyáltalán nem meglepő tény, hogy a nők termelésbe való bevonása szintén növeli az eldobott hulladék mennyiségét. Ugyanis az anyukának (feleség, barátnő stb.) nincs ideje sok más egyéb mellett a főzésre sem, kénytelen lesz mélyhűtött vagy konzervdobozba csomagolt ételeket venni, így csökken a háztartásban keletkező szerves hulladékok aránya, és nő a csomagolóanyagoké.

Most pedig nézzünk bele egy átlagos angliai szemétkukába:

üveg	11,2%
fémek	7,8%
textil	4,9%
műanyag	8,3%
papír	30,5%
növényi hulladék	24,8%
por és hamu	13,3%

(Kék Bolygó)

Látható, hogy egy szemétdomb valóságos aranybánya (kis hazánkban is sokan meggazdagodtak szemétdombokon végzett "intenzív kutatómunka" során), mert értékes fémeket, újra hasznosítható üvegeket, papírt és műanyagot, valamint magas tápanyagtartalmú étkezési hulladékot is tartalmaz. Forrás: Sandra J. Cointrean: *Environmental Management of Urban Solid Wastes in Developing Countries*, 1982.

Hulladéktermelés néhány városban a Föld különböző pontjain, 1980-ban:

Város	Hulladéktermelési ráta/fő (kg/nap)
New York	1,80
Szingapúr	0,87
Honkong	0,85
Hamburg	0,85
Róma	0,69
Tunisz	0,56
Calcutta	0,51
Manila	0,50
Komo (Nigéria)	0,46

Forrás: Sandra J. Cointrean: Environmental Management of Urban Solid Wastes in Developing Countries

Hozzá kell tenni azonban, hogy egyre több veszélyes hulladék is belekerül a háztartási hulladékba, pl. higany, kadmium, gyógyszerek stb.

Egy Budapest nagyságú város több alumíniumot dob el, mint amennyit egy kis alumíniumbánya termel, több rezet, mint amennyit egy közepes rézbánya, és több papírt, mint amennyit egy jókora erdőből elő lehet állítani.

Ide kívánczik egy szubjektív megjegyzés: úgy tűnik, hogy a reformokkal párhuzamosan Magyarország is elindult azon az úton, melynek egyik negatív eredménye az 1 főre jutó "hulladéktermelés" gyors növekedése lesz. Célba vettük a fogyasztói társadalmat és félek tőle, hogy bár ma még lehetne befolyásolni az eseményeket, ehhez az eljövendő kormánynak nem lesz kedve. Nyugaton sem volt.

Nézzük meg, mit lehet kezdeni ezzel az irdatlan nagy hulladékmennyiséggel:

A hulladék kezelésére a rendezetlen lerakástól kezdve a Napba való kilövésig számos módszert kitaláltak, illetve alkalmaztak.

Hazánkban előszeretettel alkalmazzák az előbb említett rendezetlen lerakást (nagy adag jóindulattal nevezhető csak "kezelésnek"), mert ez a legolcsóbb — rövid távon. Ez abból áll, hogy kijelölnek úgy-ahogy megfelelő területeket, és oda hordják az adott terület szemetét.

Ennél lényegesen jobb módszer a rendezett lerakás. Drágább ugyan, de kevesebb veszélyt jelent a környezetre.

Lényege, hogy a hulladékot tömörítik, és az altalajt betonnal vagy iszappal vagy műanyaggal fedik, a szivárgó vizeket pedig elvezetik. Néhány helyen kísérleteket folytattak a lerakóhelyen keletkező biogáz hasznosítására. Pl. a Mission Canonban (USA) napi 3620 m³ gázt gyűjtöttek és azt 37 MJ/m³-re dúsították (földgázzal), így igen jó fűtőértékű gázt nyertek.

Harmadikként említem a legpraktikusabb és leggyorsabb, a laikusok által legüdvözítőbbnek tartott módszert, a hulladékégetést. Tény, hogy jelenleg műszakilag és technológiailag ez a legkorszerűbb hulladék ártalmatlanítás. Az égetés kis helyigényű, a folyamat higiénikus és a képződő hőenergia hasznosítható. Kell ennél jobb reklám? Igen ám, de a hátrányok is nívósak: igen magas a beruházási és üzemeltetési költség. A berendezések érzékenyek a hulladékösszetétel ingadozására, és nagy a megbízásodási valószínűségük. Jelentős a környezetszennyezés is: elsősorban légszennyezés útján (SO₂, HCl, dioxin- és furántípusú vegyületek stb.), de az égetés után megmaradó "salak" (az összes hulladék 15-20%-a) is veszélyes a benne lévő vízben oldódó nehézfémek miatt.

Elsősorban a dioxinok miatt több nyugati államban (USA, Svédország, Dánia) visszafogták a hulladékégető építéseket.

Hazánk egyetlen nagy kommunális égetőműje Budapesten van, kapacitása 2 millió m³/év. Elvileg. Ugyanis az égető 4 kazánja közül jelenleg jó, ha kettő működik. A beruházók annak idején — '70-es évek közepe — két cég ajánlata közül választhattak: Csehszlovák és nyugati (valószínűleg nyugat-német). Szolidárisak voltunk "testvéreinkkel", esetleg más is közrejátszott, lényeg az, hogy a kazánok csökötegeit a gyors korrózió miatt ki kell cserélni és át kell rendezni, hogy csak a fő gondokat említsem. Ha működne az égető, akkor is csak Budapest szemetének a felét (évente kb. 4 millió m³ keletkezik) lenne képes elégetni, de most, hogy a felújítás tart (1990 vége), még ennek is csak egy részét tudja elégetni.

A háztartási szemet elégetése néhány országban:

Ország	Keletkező hulladék/év (millió tonna)	elégetett aránya (%)
USA	136,1	3
Japán	71,5	26
NSZK	26,3	34
Svédország	3,5	51
Svájc	2,5	75
Dánia	-*	75

* nincs adat

Forrás: Allen Hershkowitz: Garbage Burning Lessons from Europe: Consensus and Controversy in Four European States. New York, Inform, 1986.

Végére hagytam a "leghasznosabb" módszert, az úgynevezett újrahasznosítást. Tételezzük fel, hogy az összes háztartási szemet egy tömegben, mindenféle szétválogatás nélkül kerül a feldolgozóba (egyszerűbb az eset, ha már eleve szelektíven gyűjtik össze a szemetet). Az első lépés ebben az esetben az, hogy speciális technológiai műveletekkel szét-

válogatjuk a hasznosítható komponenseket (papír, üveg, fém stb.). Az így homogénné váló szemetet ezután külön-külön dolgozzák fel, pl. a papírhulladékból újra papír lesz (recycling paper az újrafeldolgozott papír).

A jelenleg rendelkezésre álló műszaki megoldásokkal elméletileg az összes komponens visszanyerhető lenne (gyakorlatban 40-45%-ot nyernek vissza). Korlátozó tényező a ráfordításigényesség és az értékesítés lehetősége. Ezért gyakorlatilag csak a legfontosabb komponenseket válogatják szét: papír, műanyag, fém, üveg. Ami a szétválogatás után marad, azt vagy komposztálják, vagy elégetik, vagy rendezetten lerakják, esetleg ezek kombinációja is lehetséges. Legjobb ezek közül a komposztálás: bizonyos mikroorganizmusok szaporodnak el és segítségével játszódik le a folyamat. Közben a hőmérséklet pl. 60 C-ra emelkedik, majd a komposztálódás végére — 30 nap — "automatikusan" viszsaesik. Ha az így keletkező anyag nem tartalmaz mérgező anyagokat (pl. gyógyszerhulladékból), akkor hasznosítható talajjavító és tápanyagpótló szerként. Ellenkező esetben is felhasználható parképitéshez és különféle talaj feltöltéséhez (csakis korlátozott mennyiségű veszélyes anyag esetén, ami a kommunális hulladékba általában belekerül).

Háztartási hulladékba kerülő hasznosítható anyagok mennyisége Magyarországon:
(Ezer tonna)

Anyagfajta	1975	1980	1985
fém	28	39	54
üveg	43	57	73
műanyag	36	63	97
papír és karton	160	252	368
egyéb szerves anyag	432	461	499

Forrás: Szabó L. — Olessák D.: Hulladékhasznosítás — szilárd hulladékok feldolgozása, Műszaki Könyvkiadó

Ezek a legfontosabb hulladékkezelési módszerek, ezeken kívül érdemes még megemlíteni a pirolízist és a kémiai lebontást, mint önálló kezelési eljárásokat. Eredeti ötlet a Napba való kilövés is, csak ma még kicsit drága: 10-15 ezer dollár/kg.

Végezetül Frederik Vester sorait idézném:

"Az emberrel szemben a természet semmi olyant nem termel, amit ne lenne képes elbontani és ezáltal visszavinni a körfolyamatba. A természet saját termékeinek elbontására ugyanolyan gondot fordít, mint azok előállítására."

Csakis ez lehet a jövő útja: olyan termékeket kell előállítani, amelyek környezetbarátok (könnyen feldolgozhatók, lebonthatók) és az előállítás technológiája is mentes a káros környezeti hatásoktól. Ettől sajnos ma még igen messze vagyunk mind Keleten, mind Nyugaton.

Ha minden "összejön", akkor Magyarországnak hamarosan lesz egy "Hulladéktörvénye". Pozitív meglepődéssel olvastam a tervezetet: a KVM felülmúlta önmagát, bár ez a "VM" szorításában izzadó OKTH-brigádnak köszönhető inkább. Egy kis ízelítő a vajószínűtlenül jól sikerült anyagból:

— Igen részletesen körülhatárolja a felelősség kérdését az esetleges környezetszennyezés esetén, mind pénzügyi, mind erkölcsi téren.

— Fontos az az intézkedés, amely a hulladék kezelési költségét egészében a termék önköltségébe építi be.

— Rendelkezik az egyes cikkekből keletkező hulladékok (gyógyszerselejt, kémiai áramforrások, PVC palackok stb.) összegyűjtéséről: ez az előállítónak, illetőleg a forgalmazónak a kötelessége.

— A gazdasági szabályozás új eleme az "anyagfelhasználási járulék". Ennek célja, hogy gazdasági eszközökkel csökkentse az anyagfelhasználást és a hulladékképzést, valamint segítse a hulladékszegény technológiák terjedését. Kiinduló adata a megvásárolt nyers-, illetve alapanyag vételára. Erre számítanak néhány százalékot, az anyag további sorsától függően különböző nagyságú szorzótényezőket.

— A törvény lehetőséget nyújt arra, hogy hatóságilag korlátozni, illetve megtiltani lehessen egyes anyagok használatát, eladását, gyártását, valamint veszélyes hulladékot produkáló technológiák bevezetését.

— Ösztönzőrendszer a termékek élettartamának növelése, és az egyszer használatos termékek, csomagolóanyagok folyamatos csökkentése.

— Fontos: A hulladéktermelőnek a tevékenysége során keletkező teljes hulladékmennyiséggel el kell számolnia!

— A törvény támogatja a betétdíjas fogyasztási cikkek körének bővülését.

Ez mind nagyon szép és jó, csakhogy ennek végrehajtásához gyökeres szemléletváltás szükséges mind a minisztériumok, mind a termelők részéről. Hiányoznak a háttérfeltételek: hulladékfeldolgozók, égetők, sőt a szelektív gyűjtésre is csak erőltet kísérletek folytak. Sajnos a végrehajtáshoz nagyon sok pénz kellene, amely persze hosszú távon bőségesen megtérülne, de eddig nem nagyon volt divat ez a gondolkodásmód ezen a "tájon".

Kétségeim vannak az "ellenőrző, ill. felügyelő szervekkel" kapcsolatban is. Ezek ugyanis a területi KÖVIZIG-ek, akik ennél kevésbé jelentős esetekben is bemutatták nagyfokú tehetetlenségüket. Azaz "kecskére káposztát" szomorú esete áll fenn.

Kifogásaim ellenére önmagában a hulladéktörvényt nagyon jónak tartom és ajánlom a környezetvédő csoportok, szervezetek figyelmébe, hogy segítsük a megvalósítást!

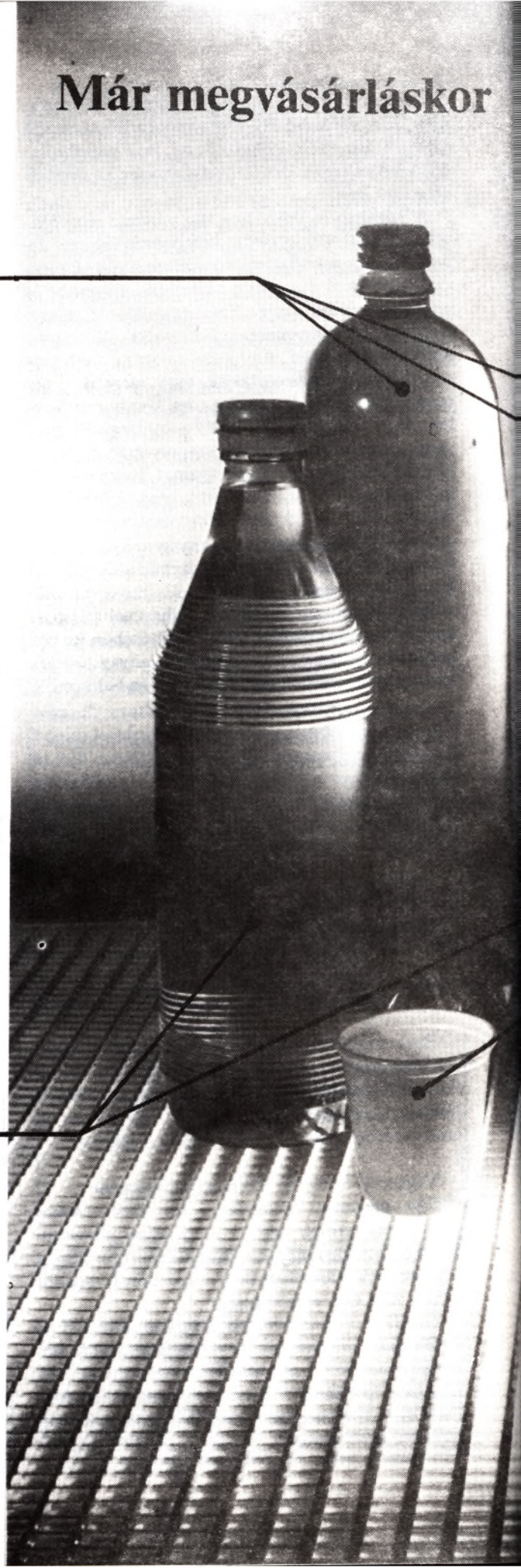
visszaváltható üvegek is lehetnének

- az egykor az őstengerekben elpusztult planktonok, melyekből a kőolaj képződött, reinkarnálódnak a műanyagflakonokban
- emlékek a jövő régészei számára

poli-vinil-klorid

- építőeleme a vinil-klorid bizonyítottan rákkeltő
- fényben, földben elbomlik. Bomlás közben sósav szabadul fel, tönkreteszi a talajt.
- Hulladékégetőben megsemmisíteni a felszabaduló sósav miatt nem lehet.

Már megvásárláskor

hulladék

poli-etilén

- Soha el nem bomló hulladék
- a hulladékégetők kis kapacitása miatt leginkább szemétdombra kerül
- újra feldolgozható, de ez az iparág nem létezik nálunk
- égésekor az üvegházhatást növelő széndioxid keletkezik

A Negyedik Alapelv kezdeményezés javaslatai az ökoszociális piacgazdaságról

Demokratikus Pártok, Demokratikus Szervezetek!

A természet nemcsak egyszerűen "környezet", hanem létünk fizikai, biológiai létrehozója és fenn-tartója. Minden, ami emberi, a természetre épül. A természet — azaz a létalapok arányos védelme nélkül nem képzelhető el sem hiteles humanizmus, sem valódi demokrácia és jogállamiság. Valamennyi demokratikus, szociális, technikai és kulturális vívmány a természet "szolgáltatásaira" épül. Így az arányos és strukturális "környezetvédelmi" biztosítékok nélküli demokrácia csak a fedezet nélküli papírpénzhez volna hasonló.

A józan ész, az emberi jóérzés s a szorongató körülmények mind arra utalnak, hogy a ma élő és még meg nem született nemzedékeknek az ép (természeti és tiszta művi) környezethez való joga alapvető emberi jog, mely a jogok rangsorában közvetlenül a pusztta élethez és az emberi méltósághoz való jog után következik.

E jog arányos, intézményes és átfogó védelme ösztársadalmi érdek — annak ellenére, hogy e tény a mai napig sem válhatott igazán tudatossá — és nem lehet csupán a pártpolitikai kérdések közé utalni. Egy esetleges környezetvédő párt csupán hozzájárulhat a létfeltételek védelméhez, de a sajátos, legfőbb 1-8 %-nyi választó támogatta párt létforrásaink arányos védelmére önmagában alkalmatlan volna.

Létalapjaink védelmét minden demokratikus tömörülésnek szervesen magáévá kellene tennie, az nem maradhat csak speciális egyesületek ügye. Létfeltételeink védelme méltó arra, hogy valamennyi párt kellő súllyal lépjen föl érte a saját beállítottsága szerint keresve az alkalmas, külön biztosítékrendszereket.

Mi, a Negyedik Alapelv kezdeményezés munkatársai, a legkülönfélébb pártállásúak vagy függetlenek, azzal a javaslattal fordulunk a demokratikus szervezetekhez, hogy programjukhoz fűzzenek természet- és környezetvédelmi függeléket, melyben külön, létalapjaink biztosítékaiért lépnek föl.

Ha ez most rövid időn belül nem történik meg, a napjainkban kibontakozó magyarországi fejlődés — a szükséges garanciák hiánya miatt — veszélyes mederbe terelődhet, amely újabb ökológiai — gazdasági — politikai válságba sodorhatja a társadalmat, s az újabb átállás csak mérhetetlen áldozatok árán volna lehetséges. Kérdéses, hogy Magyarország elcsigázott lakossága még egy kényszerű strukturális átállásra képes volna. Most kell cselekedni, hogy hazánkat et-től az újabb megrázkódtatástól megkíméljük.

A bőszi-szigetközi merénylet csupán egyetlen mozzanata annak az átfogó írtóháborúnak, ami a természet (és az ember) ellen folyik mérgekkel, füsttel, betonnal, bulldózerrel és lármaival. Épp ezért, ma már nem elegendő csak az egyes nagyobb környez-tromboló, létfeltételeink maradékát fölemészítő bü-

nös beruházások ellen külön-külön föllépni, hanem olyan önálló és arányos környezetvédelmi biztosítékrendszerre van szükség, mint amilyen például a jogbiztonság védelme is. A biológiai, fizikai létbiztonság védelme a valódi jogbiztonság alapja.

Javasoljuk, fontolják meg alábbi javaslatainkat és dolgozzák föl azokat külön környezetvédelmi programjukban. Bennünket csak örömmel töltene el, ha az általunk javasoltaknál még hatékonyabb biztosítékokat dolgoznának ki az egyes demokratikus szervezetek.

ÖKOSZOCIÁLIS PIACGAZDASÁGOT!

1./ Jogi biztosítékokat!

a/ Ismerje el az alkotmány és garantálja, hogy a ma élő és jövőző nemzedékek alapvető emberi joga az ép természeti és tiszta, egészséges művi környezethez való jog, s a létfeltételek védelme — konfliktus esetén — szükségképpen élvezzen előnyt a politikai vagy egyoldalú gazdasági érdekekkel szemben!

E joga védelmében bárki, de legalább állampolgárok meghatározott számú csoportja fordulhasson fölperesként bírósághoz!

b/ Kapjon külön független intézményi védelmet és képviselést a föl nem nőtt és még meg nem született nemzedékek ezen joga szószólói intézmény formájában!

c/ Létesüljön pártatlan, a politikai és gazdasági szférától független, csakis a természet és a környezet érdekeit képviselő, a demokratikus jogállam három egymást ellenőrző hatalmi ága mellett negyedik, hasonló rangú intézményes biztosítékként működő, önálló szakértőgárdával is rendelkező környezetőr testület! Rendelkezzék a testület bizonyos kérdésekben vétőjoggal és kötelezően figyelembe veendő pozitív javaslattevő joggal! Legyen különleges publikációs jogköre a legnagyobb tömegtájékoztató eszközök révén!

2./ Gazdasági biztosítékokat!

a/ Az adórendszer kapjon környezetvédő jelleget azáltal, hogy

— a jövedelemadókat és a szociális levonásokat jelentősen csökkentik;

— az értéktöbblet-adót, ill. forgalmi adót teljesen megszüntetik;

— viszont a környezetkárosító anyagokra, eszközökre, gyártási módokra megfontolásra készített magas adót szabnak ki!

Az átállás fokozatosan történjék!

b/ A Környezetvédelmi Minisztérium lássa el saját hiteles jelzésével a valóban környezetkímélő anyagokat, eszközöket, hogy az esetleges kereskedelmi célú, félrevezető reklámok ne zavarhassák meg a közönséget!

c/ A piaci elveket szigorúan kell alkalmazni a környezet elhasználása vonatkozásában! A levegő, a vizek, a talaj megterhelésének, a táj megváltoztatá-

sának, az okozott zajnak — a mérték arányában — legyen ára, mely alapos megfontolásra és mérsékletre, alternatív megoldások keresésére, kidolgozására és átvételére készítet! Egyidejűleg — kiegyensúlyozó intézkedésként — a jövedelemadókat általánosan tovább lehetne csökkenteni.

d/ Ugyancsak a piaci elvnek megfelelően érvényesüljön az okozói elv: a környezeti és természeti károkat és következményeiket (pl. egyes betegségek kezelését, az ivóvízkészletek elszennyezése okozta kárt, az erdők pusztulását stb.) az okozó iparág térítse meg, és ne az egész társadalomnak és az ártalmatlanabb iparágaknak kelljen fizetniük azért, amiben nem vétkesek!

3./ Infrastrukturális biztosítékokat!

a/ Tanulva a nyugat-európai országok tapasztalataiból, elsősorban a vasúti közlekedést, a vasúti szállítást és a vasúti tranzitot kell kifejleszteni, gördülékennyé tenni és döntő előnyben részesíteni! Az autópályák építése kizárólag a valóban hatékony és gördülékeny vasúti alternatívák megvalósulása után jöhet szóba! (A fordított sorrend olyan közlekedési — és ezzel járó gazdasági, ökológiai — válságot okoz, amit most Ausztria népe él át Tirolban.) Kerüljük el a hamis közlekedési elvek okozta, tíz éven belül biztosan bekövetkező, újabb pénzügyi válságot is okozó kényszerű közlekedési infrastruktúra-váltást! Az osztrák és szovjet határ megnyitása örvendetes tény, ám ha a vasút nem tud alkalmas és arányos alternatívát kínálni, a gépkocsiforgalom és tranzit közlekedési válságba sodorja az országot.

b/ Az energianyerési módoknál nem új erőművek építését kell forszírozni, hanem az erőművek alig 30 %-os hatásfokát és az energiafőhasználás silány hatékonyságát, továbbá a szigetelési módszereket kell továbbfejleszteni, importálni. Így legalább ugyanannyi energiát nyerhetünk, mint amennyit most megtermelünk. Ugyanígy támogatni kell a Nyugaton részmegoldásként jól bevált nap- és szélenergia- valamint hőszennyezés-hasznosító technikákat!

4./ Tájékoztatási biztosítékokat!

a/ Az új sajtótörvény garantálja, hogy olyan független és nemzetközi tekintélyű környezetvédő szervezetek, mint a Greenpeace és a WWF tehessék közzé rendszeresen globális és helyi környezetvédelmi jelentéseiket és főhívásaikat a legnagyobb tömegtájékoztató eszközök révén, az időjárásjelentések mintájára! Függetlenül attól, hogy ezek az információs eszközök az állam, valamely szervezet vagy magánvállalkozók birtokában vannak. A létföltételeket védő különleges publikációs jogkör arra volna hivatott, hogy az állami cenzúra helyébe nyomakodó egyoldalú — gazdasági érdekeltségű, diffúz ökológia-ellenes cenzurakartell lehetetlenné tegye. Az állampolgárnak joga van hozzá — még ha e jogát manipulatív módon nehezen is engedik tudatosodni —, hogy a rendes heti hírek között létforrásai állapotáról, a megoldási lehetőségekről is fölkinált, áttekinthető információkat kapjon — a gazdasági érdekektől is független — tekintélyes forrásból!

b/ Türelhetlen, hogy rövid távú és egyoldalú gazdasági érdekek miatt olyan hamis információkkal

vezessék félre a lakosságot, hogy a környezet hatékony védelme csak az életszínvonal rovására történhet! Követeljük, hogy a legnagyobb tömegtájékoztató eszközök ismertessék meg a nagyközönséggel azokat az olcsó és hatékony ökoszociális piacgazdasági modelleket, melyek a környezet messzemenő terhermentesítése mellett a munkanélküliséget is visszaszorítják vagy megszüntetik, a gazdasági életet föllendítik, az életszínvonalat pozitívan befolyásolják és a piaci elveket következetesen érvényesítik! (Lásd: pl. a heidelbergi Környezet- és Jövőkutató Intézet öko-adó modellje — a "Natur" c. nyugatnémet folyóirat, 1988 áprilisi számában)

5./ Oktatásügyi biztosítékokat!

a/ Mivel létföltételeink rendszerét, s annak állapotát, összefüggéseit átlátó alapismeretek nélkül nem lehetünk igazán műveltek, az anyanyelvhez, a matematikához, a történelemhez hasonlóan legyen alaptantárgy a rendszerökológia, akár más tantárgyak óraszámainak rovására!

b/ A rendszerökológia kapjon önálló tanszéket az egyetemeken!

6./ Most létesüljenek újabb nemzeti parkok!

a/ A vasfüggöny kezdődő lebontásának eufóriájában nem szabad megfeledkezni arról, hogy az egykori határsávba eső, és azzal szomszédos területek — a vasfüggöny létrehozóinak akaratától függetlenül — szigorú tájvédelemre és természetvédelemre méltó területekké váltak azáltal, hogy a tömegturizmus és a nagy forgalom elkerülte e vidékeket.

Nyilvánítsák természet- és tájvédelmi szempontból szigorúan védett és védett képű területekké ezt a vidéket, a Fertő-tótól a Dráváig!

b/ Az Őrségnek az osztrák-magyar-jugoszláv határ felé eső része legyen nemzeti park!

c/ A még sokhelyütt ősi természetes állapotában megmaradt Dráva-part legyen nemzeti park! Ezekre az intézkedésekre most van szükség, mert a mezőgazdaság (és talán az erdőgazdaság) (részleges) privatizálása vagy bérleti rendszerbe adása után a megvalósítás esélyei lényegesen megromlanak. (Ausztriában például a magángazdálkodók ellenállása hiúsította meg mindaddig a Fertő-tó környékének nemzeti parkká nyilvánítását és az alpesi nemzeti park létrehozását, de más területek hatékony természetvédelem alá helyezését is.)

7./ Külpolitikai biztosítékokat!

Tekintve, hogy sem a bioszféra, sem annak szétrombolása nem ismer politikai vagy földrajzi határokat, lépjen föl határozottan a magyar diplomácia maradék létforrásaink védelmében!

a/ Kezdeményezzen lépéseket a tengerek, a trópusi őserdők, az ózonpajzs stb. megmentése érdekében, és támogassa más országok, nemzetközi szervezetek ilyen javaslatait!

b/ Törekedjék környezet- és természetvédelmi együttműködésre a szomszéd országokkal!

Budapest, 1989. augusztus
A Negyedik Alapelv kezdeményezés nevében Csapody Tamás jogász, Csizmadia Gábor építész, Gadó György Pál erdőmérnök, Gajdán Rózsa mezőgazdász, Hauke Csabáné közigazdász, Hauke Csaba vegyész, Kiszely Károly teológus.

Silva - vna

F. 1. 1.

John J. ...

Vilda slaga
"Vildgale trång!
Kerria kinnat"

EA. 11/11.

1891

Székely György

Miért szellem-tudomány?

A kereső ember számára sok, a világ megértését ígérő tanítás kínálkozik. Egy részük "szellemi" jellegű, bármit is értsünk ezen. Akit egy tanítás vonz, ritkán képes megmondani, miért érez így, miért éppen ezt az egyet választja. A tanítások ui. legtöbbszörre nem tudomány-formájúak, míg a materialista világnézetek a tudományos megalapozottság igényével lépnek fel. A Rudolf Steiner* alapította szellemtudomány tudásom szerint az egyetlen spirituális tanítás, amelyet létrehozója tudományként állított a világba. Ez nem véletlen, hanem leglényegesebb megkülönböztető jegye ennek a tanításnak. Más kérdés, hogy hívei tudományként fogták-e föl, aszerint kezelték-e és kezelik-e. Két kérdéssel foglalkozom az alábbiakban: 1. valóban tudomány-e a szellemtudomány és miben áll tudomány-mivolta? és 2. miért tartom aktuális tanításnak?

A két kérdés szorosan összefügg — ez kiderül.

Mi a tudomány?

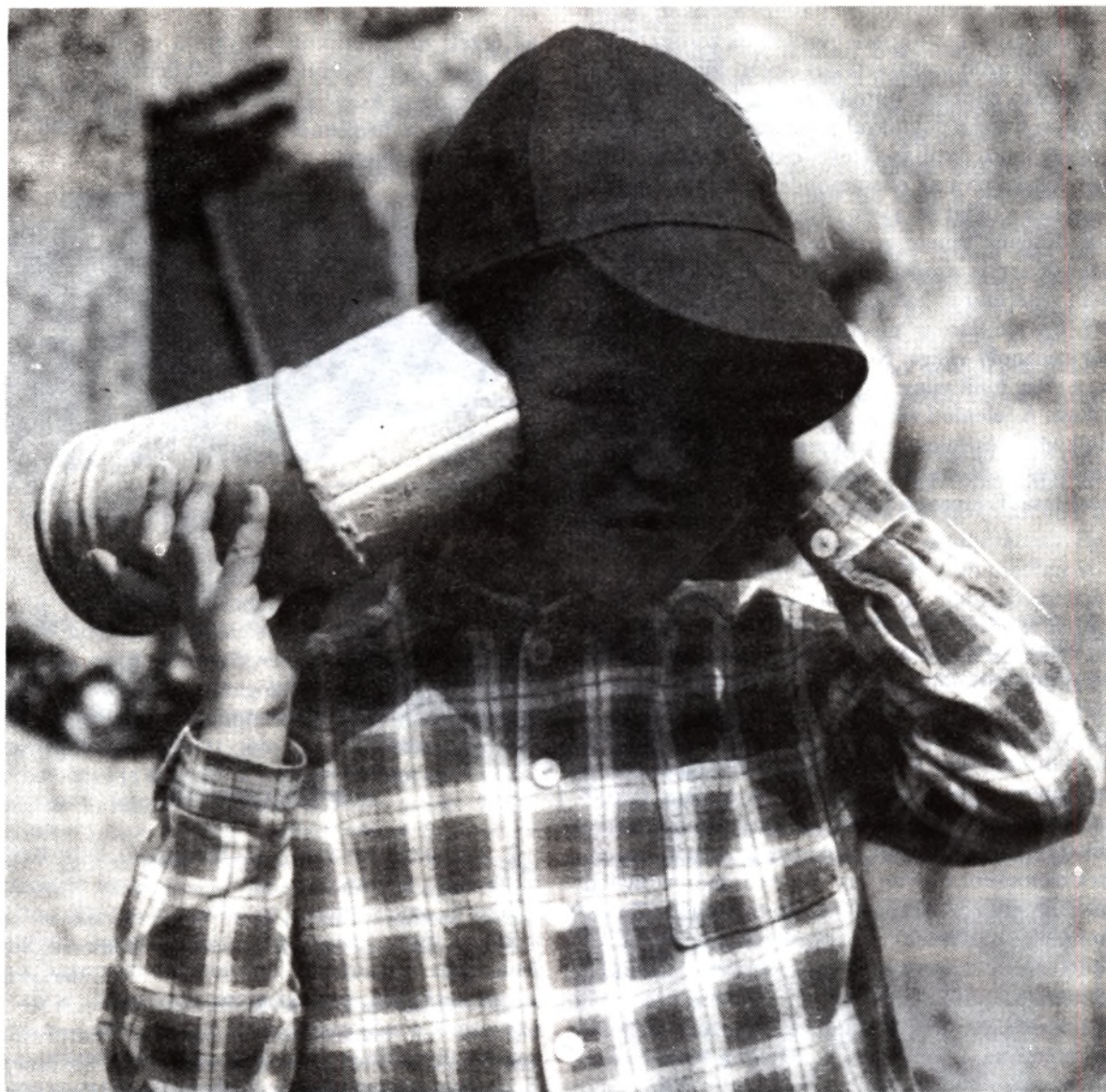
Tudomány csak ott lehet, ahol kérdés van. Kérdés csak ott van, ahol a sötétséget észrevették: ahol világosság és sötétség együtt van jelen és mindkettőt észreveszik. Ez azt jelenti, az embereknek vannak fogalmai, amikkel kérdezhet és a kérdésessel a fogalmak "tökéletesítésére" törekszik. Ez abban állhat pl., hogy a fogalmakat az észleleti

világra vonatkoztatja és abban "igazolva" látja őket.

A tudományos eljárás fenti leírása erősen különbözik az elképzeléstől, amely Bacon nyomán általánosan elterjedt. A legpregnansabb példa vizsgálata meggyőző lehet, hogy a baconi empiria nem is létezett.

A természettudomány történetileg és logikailag nem megfigyelésekből indul ki, hanem kérdésekből. Hogy valamit megfigyelhessünk, ki kell választanunk az észlelések világából (tudnunk kell, mit) és a kiválasztás egy elmélet szerint történik. Az elmélet fogalmi szerkezet. A természettudomány fogalmi hálóját túlnyomó részt Newtontól származik; az ő tiszta gondolkodásából keletkeztek az alapvető fogalmak (tömeg, erő, gyorsulás, az axiómák), amelyek szerint a rendezett és rendező kérdés az észleleti világra vonatkozóan lehetővé vált. A fogalmi vázát kitöltötték részben kísérletekből származó észleletekkel. Hogy megfigyelések lehessenek, a fogalmi váznak meg kell lennie. Ez egészen intuícióból származik, hiszen akkor nem figyelhetek meg súrlódás nélküli mozgást, mégkevésbé tömegközéppontot: a newtoni világ észlelését a tiszta gondolkodás tette lehetővé, korábban ez nem létezett. Az észlelésen új kérdések, új fogalmak jöttek létre. Ehhez a továbbfejlődéshez azonban szükséges volt a megfelelő "szemléletmód" (=fogalmi állványzat),

*Rudolf Steiner (1861-1925) osztrák származású gondolkodó, az antropozófia vagy szellem-tudomány megalapítója. Ismeretelméleti tárgykörben szerzi filozófiai doktorátusát; Goethe természettudományi műveinek kiadója és kommentátora (Kürschner kiadásában). Mintegy 30 frott kötet, valamint 300-nál több előadásait tartalmazó kötet jellemzi rendkívül intenzív alkotói tevékenységét, amely igen sok területen adott új impulzusokat (Waldorf-pedagógia, biodinamikus mezőgazdaság, szociálpolitikai-gazdaságpolitikai modell, egy új orvoslás elemei). Legnagyobb jelentőségű műve egy új tudati iskolázás főlvázolása, amely az ember és a természet mélyebb és valóságosabb megismeréséhez vezethet. Hozzásegített egy protestáns jellegű modern egyház létrejöttéhez (Christengemeinschaft) és megalapította a szellemtudományi főiskolát Dornachban (Svájc), amelynek épülete is nagyrészt az ő tervei szerint jött létre.

amely Newtonnak két év alatt intuícióból adódott: ezekben az években majdnem semmit nem "figyelt" meg és amit később megfigyelt, a két év intuítv meglátásai szerint tette.

A földrengés, amely minden későbbi fejlődést a mai napig lehetővé tett (a kvantumelmélet is a newtoni fogalomszerkezetet használja, egyedül a relativitásban hozott új fogalmakat, és ezzel új megfigyelési módszereket), beleértve a technikát is, a tiszta matematikai gondolkodás megjelenése volt. Ez alkot olyan fogalmi struktúrákat, amelyek önmagukban absztraktak, képszerűek, reálismentesek, de a realitást kategóriászerűen rendezik, alakítják és meghatározzák.

A tudomány abból keletkezik és abban áll, hogy az ember egy tiszta intuícióból adódó fogalomszerkezetet észleleti tartalommal tölt ki: ezt a fogalmak segítségével az adott világtartalomtól választja ki, mondanók: pillantja meg. Ahol a világtartalom nem szétválasztottan (észlelésben és gondolkodásban) jelenik meg az embernek, ott tudomány nem lehetséges.

Naivitás

A tiszta gondolkodást matematikai megjelenítési formájában ismerjük legjobban. Ebben, vonatkozás nélkül az észleleti világra, belső evidenciából épül föl, amelyet a gondolkodás hordoz magában, minden érzeti élményt fölülmúló biztonsággal. Ezeket a fogalmakat teljesen átlátjuk. Kvantitatív struktúrákat adnak: ezzel igyekszünk áthatni az észleleti világot.

Ehhez azonban további fogalmak is szükségesek, amelyek épp oly intuítv eredetűek, mint a matematikai fogalmak, de nem átlátszók, mint azok. Ilyenek pl. az erő, tömeg, mozgás, energia stb. fizikai fogalmak. Észrevehető továbbá, hogy a fizikához szükség van már az egész "nyelvre", többek között az arisztotelesi kategóriákra és más fogalomalakzatokra, amelyek egyáltalán lehetővé teszik a gondolkodást és a beszédet. Ilyen pl. a kauzalitás ("mert"), én, igen, szerint stb. Ezeket senki nem észleli, se nem definiálja, mivel minden magyarázat

előfeltételei. Fél tudatosan használjuk őket, és óvunk attól, hogy közelebbről rájuk kérdezzünk.

Az ábrázolt magatartással együtt jön létre az általánosan elterjedt fél tudatos világkép: a naív realizmus. Ezzel a dogmával jellemezhető: a megismerésnek nincs realitás-értéke, csak a megismertnek. Így fogalmazva az ellentmondás szembeszökő. Ezt azonban a tudat nem veszi észre és éppen ez megbetegedésének tünete: saját termékeire néz és valóságnak tartja ezeket, míg önmagát, tevékenységét nem veszi észre, "elfelejti", és ezzel kizárja a világból. Így jön létre a "megismeréstől" független valóság paranoid világa. Noha a tudat nem veszi észre, ez a világ múlt világ: a gondolt, az észlelt, a képzelt világa. A jelenléti világ a tudat számára csak a gondolkodás, észlelés, képalkotás aktusának tapasztalásában adódhatna. Akkor azonban e folyamatok realitását is tapasztalná.

Az antik tudat

Azokat a folyamatokat, amelyekben a mai ember alszik, amelyeket absztrakt módon "megismerésnek" nevez — amennyiben képes a megismerést annak eredményétől megkülönböztetni — az antik ember nem kevésbé átélte. Ez az átélés nem hasonlítható éppen ezért a megismert mai tapasztalásához, amely egyben tudás is erről a tapasztalásról, viszonyulás hozzá. Az antik élmény sokkal inkább benne-élés volt, viszonyulás nélkül, amelynek elemeként ott van egy bizonyos mérvű kivülállás is. A világ adódását észlelték — álomszerűen — hozzánk érkezésének mozgását: ezáltal világuk különbözött a miénktől. Egység volt: világ és tudat, gondolkodás és észlelés: az ember a világ egészének egy részeként érezte magát és misztérium-tudás, misztériumi törekvés volt az embert a tudat felé segíteni, azaz tudatilag a szellemséget (ami ma a "megismerés") még tartalmazó világtól elválasztani. Ezzel az elválasztással együtt az isteni-szellemi megismerés tudatát benne fölkelteni: ez volt minden idők misztérium-iskoláinak törekvése, amennyiben az emberiséget előrevezetni akarták és nem elmúlt, régibb korok tudatállapotába visszavezetni.

Az emberben kifejlődött a tükrözött tudat: nem a fény-világ mozgását éli át benne az ember, hanem ennek a mozgásnak a hatásait (tükröződését) a tudat organizmusában, amiben az ember önmagát is átéli.

Ezzel létrejött a kétütemű megismerés: az odaadottság AZ irányában és AZ tudata az önmagam átélésében, az odaadottság megszakításával. Ez előtt természetesen nem lehetett kérdés, sem tudomány. Csak a kétütemű megismerésben lesz külön kérdés és válasz a tükrözött tudatban; ezzel egyben kialakul a világtól elszakítva a saját-lényiség, az öntudat, a kérdés lehetőség: a szabadság csirája.

Az antik tudat számára a látás, hallás, a szaglás

stb. csoda volt, mert átélte ezek érzetfőlötti részét: az érzeti az érzetfőlötti folyamat eredményeként jött létre. A tükrözött tudat kifejlődésével, amely kizárólag erre az eredményre tekint, az isteni-szellemi világ (a megismerés) elvált az érzeti-földi (a megismert) világtól.

A szellem keresése

Az ábrázolt tudatfejlődés betegesnek nevezhető abban a fázisában, amikor az isteni-szellemi elemről, amely minden megismerési aktusban működik, a tudás (emlékezés, ösztönös érzés) eltűnik és a tudat "pillantását" egyoldalúan megragadja a megismert világ. A megismerés folyamatát is visszavezetik a megismerés által megismertre — a betegség súlyos tünete. Ha a megbetegedés ellenére (az érzésvilág ellenállása miatt) lehetetlen, hogy az ember otthon érezze magát a múlt világban, akkor (nagyon különböző impulzusokból) a szellem keresésére indul. Nyilvánvaló, hogy ez részben (intellektuálisan) a megbetegedett tudattal történik. A betegség tünetének tekinthető, hogy a tudat éles különbséget érez a kint és a bent között, az észleleti világ (kint) számára valóság, a tudati folyamat (bent) ezzel szemben irreális viszonylagosan legalább. Ez akkor is így van, ha az ember ismeretelméleti megfontolások alapján ennek a nézetnek a tarthatatlanságát belátja. Az érzésben fennmarad a megbetegedés. Ezért csaknem magától értetődik, hogy az ember a szellemet először nem a megismerés folyamatában, hanem a megismertben keresi: egy képzet-világban, amely múlt, de amelyhez nincsenek érzékszervei. A képzet-léti szellemi világ transzcendencia, a megbetegedett tudat terméke. Ez utóbbi és működése nem változik a témával: hogy homokkővet gondol vagy arkangyalt, ugyanaz a dualisztikus tudat marad. A szellem "megtalálása" csak úgy lehetséges, ha a kereső belső gesztus a megismerés folyamatai felé fordul: abban keresi a

szellemet, ami a megismertet megelőzi. A mai ember így magában a kereső mozdulatban találhatja meg, amit keres. Emlékeztet ez a helyzet Meister Eckhart, Pascal és a Zen-mesterek kijelentéseire.

A tükrözött tudat túllépése

A megelőzőekből világos lehet, hogy a szellem nem található meg a tükrözött tudat képzeleti világában, tehát semmilyen "kintben", semmilyen "valahol", hanem magában a tudat mozgásában. Mivel az ember, ha tudatos, minden mozdulatát gondolkodásával teszi, először a gondolkodást kell átalakítani, abban kell a tükrözési folyamat jelenjét tapasztalni. Hogy a megismerési folyamatok területe nem szubjektív, ez teszi egyáltalán lehetővé a megismerést, mint univerzális tevékenységet. Ezek a folyamatok világfolyamatok.

A.) A naivitás ismeretelméleti túllépése.

Az elmélet csak a tudat területének megfigyeléséből indulhat ki, máskülönben nem mentes előfeltevésektől. A megfigyelés és a logika ezt mondja: a tudattartalom (dolgok, világ) nem lehet előbb, mint a tudat, a megismert nem lehet előbb, mint a megismerés. A látott nem oka a látásnak, hanem eredménye (a dolgok). A megismert nem lehet valószínűsőbb, mint a megismerés. Ezzel a naív tudat minden igénye a "világ" primer voltára, és a tudattól független létére megszűnt. A "világ" mindig az érzékelt, részben vagy egészben interpretált világ, és én interpretálok, még abban az esetben is, ha megismerhetetlen an-sich (magánvaló) világnak interpretálok.

A második megfontolás elvezethet minden fogalom intuitív jellegének felismeréséhez. Ez sem magyarázható — ehhez ismét más és több fogalomra volna szükség. A harmadik megfontolás megmutatja a közvetlen világosságot, a közvetlen megismerést. Közvetítésre van szükségünk: a levegő rezgései mozgásba hozzák a dobhártyát, ez ingert gyakorol a hallóidegekre, az impulzus az idegpályákon halad stb. Kémiai, fizikai, elektromos stb. hatások jönnek létre. A közvetítő lánc végén egyszer ott kell legyen a tudat (az értés) közvetítő nélkül. Valakinek meg kell értenie, az utolsó közvetítés után. Ennek számára minden közvetítés csupán jel. Jel azonban csak tudat számára lehet. Ha a közvetlen értés nem volna lehetséges, minden közvetítés is hiábavaló volna. — Ezek a megfontolások a tudat olyan területére mutatnak, amelyre rendszerint nem tekint az ember. Ha az első megfontolást a világ és a tudat elválaszthatatlanságára vonatkozólag kellő mélységig megértjük, elesik az ellenvetés, hogy a közvetlenség területe csak a tudathoz tartozik.

B.) A naivitás gyakorlati túllépése.

Az elméleti megfontolások nyomán felmerülhet a kérdés, miért nem tapasztaljuk a gondolkodás még tükrözetlen előfázisát? A válasz a gondolkodás

megfigyeléséből jöhet: ez túl dekoncentrált, önállóan, abban az értelemben, hogy csak valami gondolkodása érdekében (egy célra irányulva) és nem önmagáért jön létre (ezt el se tudjuk képzelni). Ezért a gondolkodásnak először meg kell erősödnie, koncentrálnia kell. A megerősődéssel szoláris jellege is megerősödik. Ez abban áll, hogy a gondolkodás tud önmagáról: tudja, mit gondol és hogy gondolkodik, noha ez a tudás csak utólag valósul meg, miután gondolt. A szolaritás megerősödése azt jelenti, hogy a gondolkodás önmagát átvilágítva tapasztalja, tükrözött fázisa előtt: egyidejűleg átéli magát. Eltolódik a szavaktól: szavak nélküli gondolkodás. A szavak a mai embernél később vannak, mint a voltaképpeni gondolkodás.

A közvetlen tudat a találkozás pillanatában (egy dologgal, egy lényel) tudná; a tükrözött tudat át-alussza a találkozást és utóbb a dologról tud, nem a találkozásról és nem önmagáról a találkozásban. Ha tud is önmagáról, ezt is utólag: minden esetben át-alussza a jelent. A szavak nélküli gondolkodásban tapasztalássá lesz, hogy a világ Világosság: tiszta érzelem; és ez az értelem egyben tudat: az igazi valóság jellege ez: tudati világosság: tudati fény-reálitás, nem valami, ami fény nélkül van és a fény meg kell világítsa, hogy tudattartalommal legyen (noha így látszik lenni): ez az igazi Lét.

Világosságban élünk mindig. Látunk: ez Világosság; tudjuk ezt: ez is Világosság. Semmi, a sötétség sem adódik a világ Világosság-természetén kívül.

A szellem-tudomány szerkezete

A szellem-tudomány a naivitás elméleti föloldásával kezdődik (ismeretelmélet). Tovább lép a megbetegedett megismerés gyógyításával (a "megtisztuláshoz" vezető gyakorlatok). Azután intuitív módon elsajátítható fogalomvilágot állít a kint és bent dualizmusából kigyógyított (egészséges) tudat elé, és tovább vezet egy új észleleti világ megvalósításához, amely kitölti az új fogalmak vázszerkezetét: a magasabb tapasztalások világa ez, az egyébként átaludt megismerési folyamatok világa.

A szellemi kutató eredményei megérthetők az egészséges és elfogulatlan emberi értelem számára. Ez azonban csaknem teljesen kiveszett. Egészséges az értelem, amely a kint és bent világot nem érzi dualitásnak. "Amíg abban a hiszemben élnek, hogy ami "kint" van, valami külső, és az, ami "bent" van, valóban valami belső, addig egyáltalán nem is juthatnak el ahhoz, amit mindig így neveznek: az egészséges emberi értelemmel belátni a szellem-tudományi tényeket, de csak elfogulatlan szemlélési képesség alapján lehet belátni." (GA. 191, S. 153.) Ez az, ami egyértelmű a naivitás gyakorlati túllépésével. Más fogalmazásban: "... csak a fizikai agyamat akarom a megértésben használni, nem akarok más gondolkodást megtanulni azon kívül, amely pusztán a fizikai agyra támaszkodhat. Ezzel természetesen nem érhető meg a szellem-tudományi világnézet. Nem mintha szellemi látónak kellene lenni a megértéséhez, de gyakorolni kell azt a gondolkodást, amely nem fizikai agyhoz kötött. És ami a szellem-tudományi irodalomban rendelkezésre áll, ami az egészséges emberi értelemmel — és ez nem agyhoz kötött, csak a beteg materialista értelem agyhoz kötött — megtanulható, az lassanként gyakoroltat az emberben egy olyan gondolkodást, olyan érzést, olyan akarást, amelyek a jelenkor megfelelő eseményeit elviselik." (GA. 193, S. 92.)

Látható, hogy az értelem a megértés szintjén a mai ember számára nem minden további nélkül adott. Csak a velünk született és belénk nevelt naivitásból való (elméleti és gyakorlati) gyógyulás teszi lehetővé új intuitív fogalmak megszerzését, amelyek a megismerés világa (szellemi világ) számára olyan vázszerkezetet alkotnak, mint a newtoni fogalomvilág a természettudomány számára.

Ezt a lépcsőt követi az új megismerési szavak kialakítása, pontosabban szólva a tudat új funkciói. Ezek szolgáltatják az új fogalomszerkezetekhez a "megfigyelési" világot.

A fogalmaknak meg kell lenniök, akárcsak a természettudományban, hogy tudjuk, mit kell megfigyelni. A szellem-tudományt R.St. két irányban határolja el: a fogalom-nélküli "Hellseheri" -től (GA. 117, S. 71. ff.), amely — a megfelelő fogalmak hiányában — az új észleleti világot a közönséges gondolkodással kénytelen interpretálni és ezért szükségszerűen félreérti; másrészt a megbetegedett kép-

zetalkotásban szenvedő tudattól, amely a közölt "tartalmakat" nem képes megérteni, mert a tudati megbetegedés gátolja az intuitív fogalmak megalkotásában.

Ahogy a matematika alkalmas az ásványi világ áthatására annak kvantitatív aspektusában, az imaginatív gondolkodás úgy képes áthatni az élő világot. Ilyen kezdeményezés volt Goethe ősnövény ideája. Ahogy a gondolkodás gyógyítható és továbbfejleszhető (mindenekelőtt a szavak nélküli gondolkodás irányában), ugyanígy a képzetalkotás és az észlelés is megtalálhatja gyógyulását és továbbfejlesztését, miközben gondolkodás, észlelés és képzetalkotás fokozatosan közelednek egymáshoz.

A szellem-tudomány tudomány mivolta abban áll, hogy lehetővé teszi egy fogalomstruktúra megszerzését (amelynek elemei túllépnék a dualizmuson) és a matematikai gondolkodás továbbfejlesztésével imaginációvá (GA. 324, 1-4. előadás) megadja az utat, amelyen az új fogalomvilághoz új észleleti világ valósítható meg. Ez kitölti a fogalmi vázat. Ennek az észleleti világnak az észleléséhez új tudati funkciók kifejlesztése szükséges, ahogyan új műszerek kellettek a mikroszkópikus világ megfigyeléséhez.

A magasabb felismerés fényében az érzeti világ a megismerés végső fázisaként jelenik meg, a megismerés mellékhatásaként, végeként: a megismerés sírja ez, amely írásjelként az olvasót várja, akiben föltámadhat és ismét az élő jelen valóság részévé lehet.

Mivel más "szellemi" tanítások vagy nem veszik észre a modern tudat megbetegedését (mert maguk is a betegségben szenvednek), vagy mert régebbi korokból származnak és ezért nem kellett számolniuk a túlközött tudattal, a modern tudat számára olyan tartalmakat szolgáltatnak, amelyek azt nem segítik tovább. Ezért ezek a tanok, gyakran esztétikus és pszichikus vonzerejükkel (legtöbbször erősen az ember nosztalgiájára apellálnak, amely az "eredeti" szellemi lét irányába húzza) tévutak a beteg tudat számára és betegség fészkei, amelyek mögött retrográd impulzusok hatékonyak. Minden történelmi impulzus végül is azáltal fordult dekadenciába, hogy a "konzervatív" tanítások és a tanítások értelmezései felülkerekedtek azokon a törekvéseken, amelyek az emberi tudatot önállóságához és saját teremtőképességéhez kívánták vezetni, megtartva a megismerő világosság szellemi jellegének legalább emlékezetét. Ez a félreértelmezés megeshet a szellem-tudománnyal kapcsolatban is, amennyiben a naivitásból ki nem gyógyult tudat azt dualisztikus szellemiség-képzet tanításaként fogja föl, azaz nem szellem-tudományként.

A kozmikus intelligencia sorsa

A naív szemlélet úgy véli, az ember tudata mindig olyan volt, mint a mai emberé. A naív szel-

lemi szemléletmód tudja, hogy ez nem így van; paradox módon azonban nem vet számot azzal, hogy ezek szerint a mai tudat más, mint a régi: nem képes a tradíció tartalmait és tanításait, amelyek a régi tudatnak megfelelő formában állnak rendelkezésre, adekvát módon felfogni — különben nem is lenne szüksége ezekre a tartalmakra és nem merülne kilátástalan kísérletekbe, hogy a régi tanítások segítségével átalakítsa a modern tudatot — mindig kívül marad. Főlöszleg is volna minden átalakítás, ha így is képes volna a tradicionális tanításokat és utasításokat megérteni. Ismét a naivitás hatékony ebben az attitűdben. A két tudatfajta között a különbséget az okozza, hogy megtörtént a kozmikus intelligencia leszállása az emberbe: extrém formában "és a Logos testté lön: (János evang. 1,14.); ezzel a tradicionális tanítások nem számolnak és nem is számolhatnak. Azzal a tudásállapottal számoltak, amely a maít megelőzte: tudták, hogy a teremtő erő lesüllyedése az emberbe egyszer majd megtörténik. Az új állapottal számot vetni egyértelmű egy tudományos módszer kiépítésével: egy tudományával, amely a megismerés egyébként átaludt előfázisát a kutatás terébe hozza mind formailag, mind szemléletileg, és ezzel túllép az érzékszervek közvetítette világon. A régi tudás a kevés kiválasztott számára volt. A szellem új tudománya demokratikus, mert a mai ember virtuálisan magában hordja, amit a régi előrehaladó misztériumok az emberiség pedagógiájának céljául tüzttek ki: a Logos ereje. Ez a demok-

rácia alapja: mindenki potenciálisan kiválasztott és maga dönti el, megvalósítja-e kiválasztottságát vagy leköszön róla. Minden "előrehaladó" misztérium az ember eloldódását célozta az isteni egységtől. Az átmenet a misztériumtudás és a tudomány között Aristoteles. Misztériumbölcsesség alapján zárja be a szellemi világot a kategóriatanba: ez alkotja észleleti világunk vázát. A kategóriák ugyanakkor (nemcsak aristotelesiek) a kulcsai a szellemi világ kapujának: ott van realitásuk, a közönséges tudatban csupán árnyékuk. És mégis pilléreként tartják ezt a világot.

A régi misztériumok célja is a Világosság tapasztalása volt, amíg (minden kultúrkorszakban) ki nem szorították őket a retrográd tendenciák, amelyek célja a részesedés volt a Világosságban, annak tapasztalása nélkül — vissza a Paradicsomba. Csaknem valamennyi kultúra kezdetben piciny eltérésen bukott meg a beavatkozási folyamatok technikájában; a célban ez alapvető antagonizmussá növekedett.

Tapasztalás csak az ÉN tapasztalása lehet. A régi misztériumoknak ez a dekadenciája él tovább azon impulzusokban, amelyek nem a Világosság tapasztalására törekszenek a gondolkodásban, a megismerésben, hanem "szellemi tartalmak", dogmák, "tudás", átvilágítatlan kiindulási pontok szerint kívánnak részesedni az "érzefölöttiben". Másfelől

ugyanaz impulzus mutatkozik meg minden olyan emberi élménylehetőségben, amelyben az alany nem tud vagy nem akar tapasztalólag jelen lenni. Az absztrakt kategóriák átélése (=tapasztalása) pl. lét, idő, tér, az életet jelenti azok valóságában. A "lét" kategóriájának tapasztalása a Lét. AZ (TAT), ma a tudat legtermészetesebb észlelete, egykor a beavatott leghatalmasabb intuíciója volt: TAT — ami a kozmikus Éntől elválasztott. Az vagy te — nevelési eszköz volt az én tapasztalásához.

Megkérdendő, hol mutatkoznak a vázolt szellem-tudományban azok a tartalmak, amelyekre a szellemi kutató (a tradicionális nyelven szólva) gyakran mint érzetföltötti lényekre utal. Ha az ember gondolkodási módját megfigyelőleg fontolóra veszi, felfedezheti, hogy ez a gondolkodás nem tűr semmiféle önkényt; van egy regulatív eleme, egy "így", kifejezhetetlen a közönséges nyelvben (egy új kategória-féle). Így gondolkodunk. A logika ennek a "hogyanak" utólagos és mindig parciális leírása — ez a "hogyan" mindig új logikai formák produkálására képes: él. Ki gondolja bennem ezt az "eleven" gondolkodást? Azt is lehetne kérdezni: ki "tanítja" és ki "tanul", amikor a gyerek beszélni és gondolkodni kezd? A gyerek és az emberiség nem az én-en át tanul beszélni: hogy én-t mondhasson, már beszélnie és gondolkodnia kell. Tisztán gondolkodva hierarchikus lények tevékenységével találkozunk; valóban velük találkozik, ha a fogalmakat és az élő gondolkodást tapasztalja az ember.

A régi misztériumok lefelé vezették a kozmikus gondolkodást; meg volt azonban bennük az emlékezés ennek az intelligenciának az eredetére? az isteni szellemi természetéről való tudás nem aludt ki soha. A szellemtudomány olyan időben lép föl, amelyben ez a tudás kialudt, amikor a megismerés világosságának tapasztalása a tükrözött tudat szerkezete alapján lehetetlen a tudat átalakulása nélkül. Ennek a célnak, lehetőségnek fölfogása is (a Világosság tapasztalásáé) gondolati-fogalmi módon csak olyan tudat számára lehetséges, amely bizonyos mértékben gyógyult az általános betegségből; mindenféle megismerési naivitástól. Nem csodálkozhatunk azon, hogy a szellemtudományt sokan nem tudományként fogják föl és nem eszerint ápolják. Még kevésbé csodálható, hogy sokan nem veszik észre az alapvető különbséget közte és minden tradicionális szellemi tanítás között: a különbség meglátásához nem elég szimpátia vagy antipátia, hanem legalább az egészséges gondolkodás kell, és ez előzetes gyógyító iskolázás nélkül aligha létezik. A nehézségek ennek a tanításnak megközelítésében védelmét alkotják, és a választás és a döntés élet: a szoláris tradíció, amelynek utóda az utóbbi évezredekben mindig rejtetten ható erő volt és még sokáig az lesz. A rejtettségben van azonban az ember, az emberiség valósága. A múlt nyilatkozott meg számunkra, a megismerés jelenje, a moralitás jövő

realitása még rejtett. A valóság ereje azonban nő a jövő felé haladva.

Az ember tudománya

A szellem tudománya elsősorban abban különbözik más tudományoktól, hogy a kutatás terét kiterjeszti magára a megismerésre (annak folyamata). Ezzel újabb valóságot nyer, a jelenét vagy az élet szféráját. Ez az észleleti világ a megfelelő fogalmisághoz képest ellenkező irányban fekszik, mint a közönséges észleleti világ saját fogalmi vázához képest.

Az ember közönségesen a valóság felét (a fogalmakat) önmagából hozza létre, a másik fele (az észleletek) számára "adott"; az imaginációban a valóság mint két felét magából alkotja, olyan személytelen-univerzális módon, ahogyan különben a tiszta fogalmakat alkotja.

Belátható, hogy a tükrözött tudat valósága az élő, jelenléti valóság múltja; ehhez képest tehát lecsökkent valóság. A jelenléti világ eredete legnagyobb részt nem az emberi szférában van. A megismerésben azonban ott van az emberi szabadság kezdete és folytatódik a moralitásban: teremtés a semmiből. Más szóval: a kezdés képessége az eredet. Kezdetben volt az Ige, az őseredetben: az Ige érkezett az emberhez és vele az őseredet lehetősége: hogy az ember önmagából (intuícióból) az igazat tudja: ez az értelme az "igazság" szónak; hogy az ember önmagából (intuícióból) a "jót" tegye; ez az értelme a "kegyelem" kifejezésnek; Charis és Áléthia a két képesség, amelyek az emberévé váltak a Logos által, aki testté lőn. A teremtés a semmiből, a Kezdet, a moralitás a naív tudat számára (amely csak egy embertől független világot ismer) teljességgel elképzelhetetlen: ezek nem ehhez a világhoz tartoznak. Igazi morális intuíció (szeretet) csak a

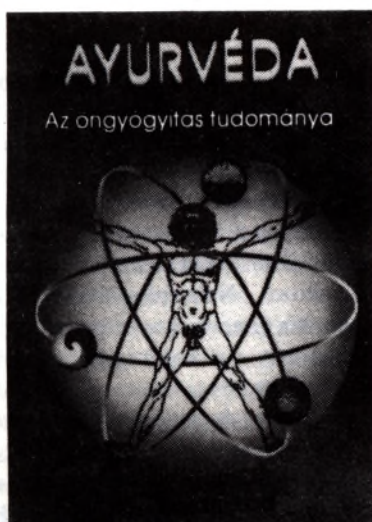

naív realizmusból és az egoitásból kigyógyulva lehetséges. Az egoitás a naív tudat "morális" arcúta. Ezért a szabadság ideája olyan tudatra épít, amely túllépett a naivitáson (a Ph.d.Fr. első és második fele).

A leghatalmasabb valóság a jövőé. Ez az emberi moralitás világa. A valóság a múlt felé hervad. A (megismerő) ember realitása a jelenlét: az ember nem "van", mindig lesz — minden egyéb látszat: az ember múltja. A jelenlétből kezdhet: a jövő morali-

tás világát felépíteni, teremteni a legerősebb valóság irányában, amelynek eredménye a múlt világa. Ezt nevezik: az igazságot tenni — hogy legyen az igazság, amely még nincs.

"Tervezni" a múlt világában: ténykedés a múltban. Az igazi (nemcsak időbeli) jövő a jellel együtt rejtett vilákként a láthatatlanságban van. Mégis alapja a látható világnak. A rejtett világban teremteni az igazi emberi lét. Erre nevel a szellem-tudomány: ez az értelme, ezért van itt.

elsajátíthatod...

A gazdagon illusztrált — több mint ötven ábrát, grafikát, diagramot s fotót tartalmazó — kötet, 108 forintért kapható a könyvesboltokban és az utcai árusoknál

Az Édesvíz Kiadó gondozásában eddig megjelent

Dr. Vasant Jád

AYURVÉDA

Az Öngyógyítás Tudománya

*

Swami B. R. Sridhara

A Kutatás Sri Krsna, A Valóság, A Gyönyörű Után

előkészületben

Cheiro

A számok titkai

*

Rudolf Steiner

A szabadság filozófiája

*

Swami B. R. Sridhara

Az Isteni Szeretet Aranyló Vulkánja

*

Ananta Krsna dasa

MENNYEI ÍZEK

Az indiai vegetáriánus főzés művészete

Budapest 1476, Pf. 24.

ÉDESVÍZ KIADÓ

PLATÓN és a HAGYOMÁNY

— PLATÓN NEVELÉSI ELKÉPZELÉSEINEK ÉRTELMEZÉSI KISÉRLETE —

Mottó: "Nekem legalábbis semmiféle munkám nincs a legfőbb kérdésekről, és nem is lesz soha. Hiszen a végső belátást nem lehet szavakkal kifejezni, miként az oktatás szokásos tárgyait, az érte szakadatlanul végzett közös munka és az igazi életközösség eredményeként egyszerre csak felvillan a lélekben — akárcsak egy kipattanó szikra által keltett világosság —, s azután már önmagától fejlődik tovább. (...) S e megismerés érdekében semmi fáradságot és időt nem szabad kímélnünk, amint már kezdetben mondtam. Csak ha az említett négy tényező mindegyikét — a nevet, a meghatározást, a térbeli alakot és az érzékelés eredményét — sok fáradsággal összevetjük, és egymás iránt jóindulattal viselkedve, irigység nélkül, kérdések és feleletek formájában minden oldalról megvitajuk, csak akkor fog rávillanni a kutatás minden tárgyára a megértés és az igazi belátás fénye, még-hozzá olyan világossággal, hogy az már szinte nem is embernek való. (...) Ezért tehát minden komoly ember a végsőkig irtózik attól, hogy komoly dolgokról valaha is írásban nyilatkozzék, és azokat az emberi rosszindulatnak és meg nem értésnek tegye ki. (...) Aki eszénél van, sohasem fog bátorságot venni magának arra, hogy a gyalgó nyelv formájába öltöztösse, amit szellemével megfogott, s még kevésbé abba a merev formájába, amely az írásba rögzített nyelv tulajdonsága."

(Platón: Hetedik levél. Részletek.)

Ha azt akarjuk, hogy Platón nevelési elveinek tartalma feltáruljon előttünk, újra értelmeznünk kell őt. (Természetesen az értelmezés nem igazság, hanem tisztesség kérdése, hiszen az értelmezésben "én" is benne vagyok, de ha nem is kerülhetem ki "magam", legalább törekedjem etikus magatartásra.) Amit írt, elvlaszthatatlan attól, hogy miért írta, milyen közegben és hatásokra. Értelmeznünk kell nemcsak a szöveget, hanem azt a környezetet is, ahonnan a szöveget kiemeltük, s azt, ahová behelyezzük. Meg kell próbálnunk átélni mindezt, mert ha ezt nem tesszük, nem "Platónhoz" jutunk, hanem csupán saját elveink — és/vagy a mindennapi kurzus — Platónnal való igazolásához. Így lehetett Platónból reakció (lásd: Pedagógiai lexikon, 1978.), fel sem téve a kérdést, mire reakció, s egyáltalán, hogy van-e értelme a fogalmat alkalmazni.

A mentés nem más, mint értelmezések sora. Ha ezt nem tesszük, nem tudunk válaszolni a felvetődő kérdésekre: Igaz-e, hogy Platón pedagógiája arisztokratikus? (És ez a fogalom pozitív vagy negatív csengésű?) Miért tiltja a vetélkedést? Igaz-e (és mennyiben), hogy káros hatásúnak tartja Homéroszt? Miért ragaszkodik a hagyományos zenei és testi képzéshez? S hogy a kérdésekre válaszolni tudjunk — az értelmezés értelmezése — még egy

kérdés: Igaza volt-e Nietzschének, amikor Szókratészt kárhóztatta a művészet pusztulásáért?

Amikor Nietzsche a görög tragédiát vizsgálja, két hatalmas erőt talál. Dionüszoszt, a teremtő öserőt és Apollónt, aki mindezt közvetíteni képes a megjelenítés látszatában. Az önfeladás, és ezáltal a lét dionüszoszi teljességének átélése, és ennek az apollóni látszat segítségével történő ábrázolása, e kettő feszült "együttműködése" teremti a művészetet, a görög tragédiát. A tragédia csupán látszat, de ennek az apollóni látszatnak a segítségével juthat az átélő a látszaton túl, a dionüszoszi valóságig. Ennek vet véget a szókratészi bűn, amely az értelmet és a moralitást állítja az esztétika és átélés helyébe.

Igaza van-e Nietzschének? Ha Arisztophanészt olvassuk, igen. Ha Platónt — akkor nem. Lehetséges-e, hogy Szókratész nem ok, hanem okozat? Hogy egy "új világ" küszöbén a teljesség eléréséhez új utakra volt szükség, amelyeket immár az értelem szolgáltat. Igaza lehet Nietzschének, de összekeveri az okot az okozattal. Szókratész és/vagy Platón nem ok, hanem okozat. Nem megváltoztat, hanem a megváltozott körülményekre reagál. Arisztophanész és Szókratész — a Valóság két arca. Az egyik még élő hagyomány.

Hermész, a tolvaj és zenész. Igazságtévő és bajkeverő. Hírvívő és a szerelem kettős istene. A Gyermekesten, a Minden szimbóluma. Amíg él a hagyomány, amíg az ember együtt él az istennel, minden feltárul és átélhető. Nincs viszonyulás, nincs a megismerő-megismerés-megismert folyamata, mindez egy vele. Ha ez megbomlik, akkor Hermész nem a lét misztériumának megjelenítője, hanem a tolvajlás igazolója... s ez hazugság. Így hazudik Homérosz. Ezért kell a morál, az értelem fénye. A világ szétvált, s az az összekötő...

Ez az az idő, amikor az istenek meghalnak. Lezárul egy kor, amelyre a mitológikus látásmód jellemző, amelyben a kentaur épp oly élő valóság, mint egy fa... "Ha az ökröknek isteneik lennének, ökör alakú isteneket imádnának." Ez már az új idők szava. Lezárul egy út Dionüszosz felé. Az én már nem olyan könnyen "levezethető", mint azelőtt. A tragédia misztériuma már nem a létben való feloldódást szolgálja, hanem az individuális én vágyait. Ha túl erős az individuum, nem képes ön maga feloldására a létben, s így a látszatot fogadja el

valóságnak. (Megkettőzi és szétválasztja...) Feloldódás helyett vágykiélés, megismerés helyett kicsapongás.

Ha ezt ismerte fel Platón, akkor jogosan kárhóztatta a művészetet. Ez a látszat még a tapasztalati világnál is kevesebb — állítja. (Amint a tapasztalás és megtapasztalás kettéválik, fecseg a felszín, hallgat a mély. Apollóni szemléletesség helyett gondolatok, dionüszoszi elragadottság helyett indulatok... ma is jellemző... a látszat felvállalása helyett "valósághű" ábrázolás, s amit valóságnak hisz, az az illúzió...) Ha az istenek meghaltak, akkor a mitológia hazudik. Már nem a szimbólumokban (mitológémákban) közvetített lét, hanem az egyén tetteinek igazolása... s a mítoszok mindent igazolnak. Ezért hazudik Homérosz. Már hazudik, mert már nem azt jelenti... Platón azt mondja, Homérosz a létezőtől (már) háromszoros távolságra van. (Idea, ennek természeti megformálása és az "erről szóló" utáncat, pl. az asztal ideája, az ács által készített asztal, s a festő által az ács munkájáról készült kép.) Homérosz (már) nem képes a lényeg felmutatni, csak utánózni, így háromszoros távolságra került a Valóságtól. (Pontosabban a befogadó, aki már nem képes túljutni a látszaton.)

Mindez mű teória, ami elfed. (Ez is.) A Művészet képes lehet a mű által felfedni a látszat mögött rejlő dionüszoszi létet, az extázis során eltávolítani az illúzió fátylait... Platón nem hisz a megismerés eme útjában. Kora már nem Szophoklészé, hanem Euripidészé — s a szerző a siker, a hatás kedvéért a tömegnek, az illúzióknak kedvez...

Ha engedünk a felszínnek, magunk is sekélyesek maradunk. Nem lehet összetéveszteni a dionüszoszi Művészetet, amely természetéből eredően misztikus, nála nagyobb erők megjelenítésére képes és hivatott, az individuális énen túl nem mutató "önkielégítéssel". Dionüszosz a mindenségben megjelenő teremtő és pusztító öserő, és nem az "én" testi vagy szellemi szkanterbajnoksága. Eleve túl van minden vetélkedésen, megmérhetőségen, összevethetőségen. Természetesen Platón nem veti el a művészetet, de jelzi új határait. (Benne is lobog a "szent örület" lángja.) Új "eszköz" kell, s ez az értelem. Az individuális én rátelepszik az univerzálisra, subcortexre a cortex, átélésre a megismerés logikája. (Szókratész nem, tesz mást, mint Apollónt más eszközzel fordítja önmaga ellen.) Az értelem az eszköz az értelemmel fel nem fogható dolgok felé. Az út az értelem megismerő logikáján keresztül vezet oda, amit már nem lehet leírni, csak átélni, "még hozzá olyan világossággal, hogy az már szinte nem is embernek való".

"... A nevelés tulajdonképpen nem az, aminek egyesek kikiáltják. Azt hirdetik ugyanis, hogy — mivel a lélekben eredetileg nincs tudomány — a ne-

velők oltják ezt bele, mintha például a vak szembe a látás képességét adnák bele. (...) Mostani gondolatmenetünk pedig azt mutatja, hogy ezt a mindegyikünk lelkében meglévő erőt, s azt a szövet, amellyel valamit megtanulunk — épp úgy, ahogy a szemet sem volt lehetséges másképp, mint az egész testtel együtt a sötétségből a világosság felé fordítani —, szintén csak az egész lélekkel együtt lehet a keletkező világból kifelé fordítani mindaddig, amíg képes lesz rá, hogy el tudja viselni a létezőnek s a létező legvilágosabb részének a szemléletét; ez pedig szerintünk a jó. (...) A nevelés tehát éppen ennek: a megfordításnak a művészete: hogy miképp fog a lélek legkönnyebben és legeredményesebben más irányba fordulni — nem pedig annak, hogy miképp lehet ezt a látást beléoltani, mert ez már benne van, csakhogy nem jó irányba van fordulva, s nem arra tekint, amerre kellene; ezt kell tehát a nevelés művészetével elérnünk." (Az állam)

E megfordításhoz szükséges a fegyelem (nem keverendő a komfortitással, amely lényegében a fegyelem hiánya (is)), a türelem, a koncentráció és a cél mindig szem előtt tartása. Eszköze az értelem, célja a harmonikus, igaz élet.

Ma is jellemző ránk az agykérgi uralom növekedése (progresszív corticalizáció). Ha visszavetítjük ezt a folyamatot, elérhetünk addig a pillanatig, amikor a racionális, az agykérgi, a cortex "átveszi az uralmat" a subcortex fölött. Ekkor szűnik meg a lehetőség az egység spontán — de nem esetleges — átélésére. Az ember "kiszakad" a Természetből (ha úgy tetszik: eszik a tudás fájának gyümölcséből), a Paradicsomból. Ezen túl már az agykérgen, az értelmén, a tudáson keresztül vezet az út — vissza. Az értelem szétválaszt és/vagy összeköt.

A létező, az Egység eléréséhez már csak e Test fegyelmével nem visz út. Uralni kell a testet (is), hogy az ne engedjen a csábításnak, az én vágyainak, mert ami az individumot erősíti, az az elkülönülést. Mámor helyett orgia, a Természet misztikuma helyett az én kéje... (Csak a belátó értelem tudja, mi a mértékletesség?) Gautama Sziddhárthát sem a jógamester mellett eltöltött évek, hanem a belátó értelem teszi megvilágosodottá, Buddhává.

Kell a fegyelem és összeszedettség, s ezért írja Platón, hogy nem jó az olyan játék, amelyben vetélkednek —, mert ez olyan tulajdonságokat erősít meg, amelyek elfordítják a lelket az igazság szemléléséről. Ezért kell a régi zenékhez ragaszkodni a nevelés során, mert ezekben még él a hagyomány harmóniája, míg az újak már az egyén vágyait követik. Ne feledjük el, "ha a gyerekek már játék közben helyes irányba indulnak, s a fegyelmet a zenei nevelés útján megszokják, akkor — ellentétben az előbbiekkal — ez a fegyelem minden lépésüket kíséri fogja, egyre erősödni fog bennük, s még azt is helyrehozza, ami azelőtt az államban talán rossz állapotban volt." (Az állam) Mert fegyelem nélkül az ember széthull, szétszórja önmagát vágyainak, el-

fordul az igazságtól, s a harmónia szabadsága helyett vágyai rabja lesz. Ezt a kényszerpályát pedig nem lehet kényszerrel megakadályozni. A fegyelem nem a kényszer fegyelme, hiszen "az oktatásnak olyan formát kell adni, hogy a tanulás ne lássék kényszernek". (Az állam) Tudja ezt a mai iskola?

"Mert szabad embernek semmit nem szabad szolgai módon tanulnia. A testi fáradalamak ugyanis, ha mindjárt kényszer hatása alatt szenvedni is el őket az ember, a testet nem teszik silányabbá; a lélekben azonban semmi erőszakosan megtanult ismeret nem marad meg." (Az állam)

A tanuló a játék örömeiben "megtanulja" a szabályokhoz való alkalmazkodást, s nem kényszer hatására, görcsösen (ami görcsössé tesz), hanem oldottan (ami oldottá tesz). Finomodnak érzékei, mozgása harmonikusabbá válik... márpedig a test visszajelez... A test és a lélek harmóniája... ez az Egészség...

Mert csak ép testben lakozik ép lélek, tudták ezt már az ókori bölcsek is, csak mi felejtettük el... s elfelejtettük a zenét, a ritmust, a dallamot, a játék örömeit... Féloldalasok vagyunk a teljességnek még csak az igénye nélkül is... E nélkül az általunk istenített tudomány művelése (is) túlfeszít és megnyomorít, félemberré tesz. Szókratész halála előtt zenél (és versel), Bohr farag, Einstein zenél, Schrödinger verseket ír, Planc, Heisenberg zenél, Weizsacker fizikusból lesz filozófussá... és Pascal,... és Nietzsche versei...

Büntetlenül nem tagadhatjuk meg teljességünk. Aki elfelejti, hogy nemcsak test, hanem lélek is, és nemcsak értelem, hanem test is, soha nem éri el a harmónia boldogságát, s ha a bölcsesség vágyát el is, a szeretetét soha... a mai iskola ezt igyekszik elfelejteni mindenkivel...

Platón arisztokratikus? Csak annyira, amennyire minden kiérlelt igazság keveseké, csak hosszú munkával, önfegyelemmel és önismerettel elérhető. Ez az arisztokrácia a fegyelem, a koncentráció, a türelem, a megismerés arisztokráciája, s nem születési, pénz- vagy egyéb. Platón képességeket akar fejleszteni, s ezek alapján kiválogatni. (Ha ez ma így történe...) Nem azért lesz valaki az állam irányítója, mert beleszületett, vagy mert előnyösebb pozícióból indulván könnyebben eljutott oda, kap-

csolatai révén kiügyeskedte... Az állam irányítója a filozófus, a bölcsesség szeretője. (Ez természetesen utópia, mint annyi "nagyszerű" gondolat...) Aki képes átfogóan szemlélni a dolgokat, aki a legderekből; aki "képes — búcsút mondvá szeme világának és többi érzékelésének — az igazság erejével a létező lényege felé fordulni", az alkalmas arra, hogy vezetővé, filozófussá váljon. Három "kaszt", három erény. Földművesek — önuralom: ez minden erény alapja. Örök — bátorság: de ne csak testi bátorságra gondoljunk, hiszen pl.: a lemondás az az erény, amelynek követésére gyávák vagyunk. Filozófusok — a megismerés vágya és képessége (dialektika), a bölcsesség szeretete.

Ne feledjük, ez a kor már a demagógok kora (is), már nem az igaz, hanem a tömeg által elfogadott (elfogadtatott) lesz a mérvadó. A demagóg, a demagógia felismerése csak a dialektika, az igazság kutatásának képességével lehetséges...

Platón átmenti a hagyományból mindazt, ami áttemelhető, (a mentés gesztusa!), de lefejt róla mindent, ami már hazuggá vált. Célja: újra eljutni a teljességig, a Mindenhez, a rejtett lényegig. Mert ez a harmónia. Így lesz széppé az igaz, igazzá ami jó... és fordítva.

Azt is gondoljuk végig: Platón legfontosabbnak a közvetlen, személyes (példával) élő (beszédű/tettű) tanítást tartotta. Az írás másodlagos — eszköz. Erre (is) figyelmeztet a híres 7. levélben: a végső belátást csak elősegíteni lehet, azt mindenkinek magának kell kiküzdenie. Szavakkal kifejezni nem lehet, nemhogy írásban... Közös munka és életközösség — mily távol állnak ezek a mai iskolától... és/vagy családtól...

Ui.: Mi és miért változik meg a Törvényekben? Miért fogadja el a kényszert? Ami bizonyos: stílusa megfárad, művészi ereje elapad, körülményeskedővé válik. Talán látja eszméi pusztulását, elveszti hitét, az élet áradásának átélését? Hite dogmává válik, s mint minden dogma: erőszakossá? Kapaszkodóvá számára?

Ha már nem az értelmén túlra vezet, csak az értelem játékaig — ami végső soron illúzió —, akkor megbomlik a harmónia, s ez áldozatot követel. Az öreg fa kiszárad, s bár így is nagyszerű látvány, már nem élő...

1989. július.

A közgazdaságtudomány végórája

Beszélgetés Hazel Hendersonnal

*Az angliai születésű autodidakta Hazel Henderson az amerikai környezetvédő mozgalomban érett "alternatív" közgazdásszá, jövőkutatóvá, lapszerkesztővé, számos jőnévű kutatóhely munkatársává. Az 1967-ben publikált "Hogyan kell megküzdenie az üzleti életnek a szociális problémákkal" c. tanulmánya óta számos cikke mellett két könyve kavart port, a *Creating Alternative Futures (Alternatív Jövők Megteremtése)* és a *Politics of the Solar Age (A Napkorszak Politikája)* címmel.*

Kérdő: A könyveiben azt írja, hogy a közgazdaságtudomány álrühába bújtatott politika, nem tudomány. Kritikával illeti a közgazdaság különböző fogalmait — szinte az egész tudományt. Miért?

Hazel Henderson: A közgazdaságtudomány számításán kívül hagyja a Léte alapvető létrehozóját és fenntartóját, a Természetet, a mennyiségileg nem meghatározható társadalmi árfolyamokat és emberi problémákat. A társadalomban természetesen van szerepe a közgazdaságnak, de ez nagyon is korlátozott szerep. Akkor értelmezték helyesen a közgazdaságot, amikor egyszerűen könyvelést jelentett. A közgazdaságtudomány akkor vétett, amikor megpróbálta önmagát mindenre kiterjeszteni, mindent önmagával értelmezni. Sokdimenziós világ-egyetemben élünk, a természetes világnak annyi dimenziója van, hogy egyetlen tudományos séma nem foglalhatja össze még az emberi tevékenységet sem: interakciókat állatokkal, növényekkel, a bioszférával, más emberi teremtményekkel. Aki ennek az ellenkezőjét állítja, bünt követ el. A közgazdaságtudomány a büszkeség bűnébe esett.

K: Marx kora közgazdaságtudományáról azt mondta, hogy "álrühába bújtatott politika" volt. Mi készteti arra, hogy egyetértson ezen a ponton Marx-szal, és hol nem ért vele egyet?

H.H.: (nevet), Marx ezt nagyon tisztán látta. Ennek kapcsán mondta, hogy "nem közgazdász vagyok (economist), hanem társadalmár (socialist)". Innen származik a szocialista szó. Olyan elvont dolog, mint közgazdaság, nem létezik. Csak emberek vannak, különböző társadalmakban, interakcióban

egy ökoszisztémával, és különféle technológiákat eszelnek ki. Megtisztítaná az agyunkat és a politikánkat is, ha egyszerű nyelven beszélne egymással, és igazi emberekről, társadalmakról, és valódi technológiai választási lehetőségekről, egy valódi ökoszisztémában. Ahhoz, hogy a dolgok így menjenek, nem szabad mindent beleygőmőszölni a "közgazdaságtudomány" feliratú kis dobozba.

K: Közlebről mit kifogásol a közgazdaságtanban?

H.H.: Hol kezdjem?

K: Mondjuk a GNP-nél.

H.H.: Hát, ami a GNP-t illeti, nyilvánvaló, hogy Simon Kuznets, aki ennek a gazdasági mintának az egyik kitalálója volt, soha nem akarta, hogy a GNP az általános jólét mércéje legyen. Amikor közgazdaságot tanítottam, észrevettem, hogy a legtöbb közgazdász némi ital után egy éjszakai bárban közli az emberrel, hogy rengeteg minden nem stimmel a GNP-vel, és hogy ők sem tudják, miért a GNP az általános jólét mércéje. Én akkor azt kérdeztem: ha mind olyan hozzáértő emberek vagytok (a legtöbb közgazdász tipikusan nem nő), miért nem írtok egy kiáltványt, és rakatjátok be az újságba, mondván: A GNP nem jó értékmérő, mi közgazdászok mondjuk ezt nektek! És a válasz persze mindig olyasmi, hogy mindünknek megvan a maga dolga, nem akarjuk meghúzni a vészharangot, az összes statisztikát, amit használunk, ennek alapján írták, és eldobhatnánk az összes tankönyvet, amit megvásároltunk a diákokkal, és így tovább. Ez az az "identitás" és "biztonságérzet" című játék, amelyekben minden emberi teremtmény részt vesz.

Hogy mi a rossz a GNP-ben? Mindenki tudja, hogy csak a legfelső réteget veszi számításba, a közgazdaság legszembetűnőbb részét, a készpénzzel operáló, "hivatalos" részét. Nem figyel a legalapvetőbb emberi tevékenységre, az új élet létrehozására, háztartásra, társadalmi és önkéntes munkára... Az ilyen munkavégzés a hagyományos közgazdaságtudományban egyáltalán nem számít. Nem szereznek az emberi tevékenységről és interakcióról csak mint "gazdasági tevékenységről" beszélni.

K: Ön szerint tehát a reprodukció a legfontosabb emberi tevékenység?

H.H.: Mindenképpen nagyon fontos, de ez a tevékenység nemcsak reprodukzív, hanem nagyon

kreatív is. Valaminek a fenntartása a közgazdaságban mindig alábecsült jelenség, mert a közgazdászok az állandó mozgás törvényében hisznek, számukra valaminek a karbantartása vagy javítása értelmetlen dolog. Látja, ez az egyik oka annak, hogy a közgazdasági számítások használhatatlanok. Azt is tudnunk kell, hogy ennek az egész termelési folyamatnak a végterméke, mondjuk ez a szép, fényes, új autó vagy egy művészi alkotás vagy akármi — csupa olyan energia, tevékenység és erőfeszítés eredménye, ami közgazdaságilag nem létezik. A termelésnek hosszú láncolata nemcsak a gyárakat, a munkásokat, a munkabért és a beruházásokat foglalja magába. Benne van a házi tűzhely mellett örökös összes asszony, aki a gyerekeket neveli, bekötözi a harcban szerzett sebeket és jó ebédet főz az éhes vadászoknak. (Hangos nevetésben tör ki.) A termelés körforgásának nagyon sok láncszeme marad észrevétlen. Miért engedjük, hogy a közgazdászok azoknak tulajdonítsák a végterméket, akik a legközelebb vannak hozzá? Az ipari világban is "kaszttrendszer" uralkodik. Azok a hősök, akik a legközelebb vannak a végtermékhez. Akármilyen fontos láncszem is egy ember, ha észrevétlen az, amit csinál, nem fizetik meg, és nem becsülik meg. És mennyi energiát nem fizetnek meg! Egy közgazdász nagyon boldog, ha a GNP feltűnik valahol. Ha most kirohannék innen és elkezdenék autótak törni-zúzni, tönkretenni dolgokat, ablakokat betörni... biztos, hogy ott lenne rögtön a GNP. Előteremteni a javítókat, karbantartókat, üvegest, biztosítót... Mindegyiknek fizetnének is érte. Az ő működésüket, persze észrevennék a közgazdászok. Micsoda idióta egy mérce ez a GNP! Összead minden létező jót és rosszat.

K: Nem pontosan ez történik az ipari társadalomban is? Kreatív emberi élet helyett világméretű rombolás?

H.H.: Pontosan. Az alapvető dolgokat romboljuk szét, hogy a statisztikában a számok kijöjjenek. És ha ez olyan mérce szerint történik, ami a létező jót és rosszat "fejlődés" címszó alatt összedobálja — nemcsak közgazdaságban — ez örültség. Fizetünk kell majd a levegő tisztításáért, a víz tisztításáért, a toxikus pusztításokért... Aki ezt haladásnak nevezi, annak tényleg pszichiáterre van szüksége!

K: És szándékosan elfelejtjük, milyen árat fizetünk ezért.

H.H.: Az utóbbi néhány évben az USA-ban a "hanyagoló termelékenység"-ről beszéltek. Végig azt kérdeztem: hanyagoló termelékenység? Tíz éven át eltúlozták a termelékenységet, a termelés nagyságát, nem számították bele azt a rengeteg társadalmi és környezeti kárt, amit okoztak, csak a számok voltak lényegesek.

Ennyit általánosságban, a részletekről megírtam két könyvet. De a GNP ostoba mérce, amely nem mondja meg, hogy előre, hátra vagy oldalra hala-

dunk. Csak a pénz áramlásáról beszél, és nem az igazi jólét, életminőség és helyes életmód megteremtéséről.

K: Nem beszélne egy keveset a "teljes gazdaság tortájáról", ahogy ön képzeli? Pontosan miből áll ez a torta, és mit tesznek a hagyományos közgazdászok, hogy kiirtsák vizsgálataikból, fogalmaikból, számításaikból és így tovább?

H.H.: Nos, a közgazdászok által használt torta — gazdasági torta — több részre van osztva. De az én véleményem szerint teljesen újfajta tortát kell sütnünk, egészségesebb tortát. Először is szemügyre kell vennünk a termelés tortáját úgy, ahogy van. Ennek bármilyen társadalomban négy rétege van.

A máz a tetején a magánszektor. A közgazdászok azt próbálják elhitetni, hogy egyedül ez a rész igazán produktív. De sajnos a máz az eggyel alsóbb rétegre, a társadalmi szektorra kenték. Egyre többen látják be, hogy a magánszektor nem létezhet a társadalmi szektor nélkül: szükség van az infrastruktúrára, iskolákra, utakra. A közgazdászok erre a két rétegre figyelnek, mert ezek nagyjából meghatározhatók számokkal. Ám ez a kettő a másik két rétegen nyugszik. A következő réteget én úgy hívom, hogy az altruista közgazdaság, az emberi együttműködés eredeti gazdasága új élet létrehozása, háztartás, társadalmi munka, létfenntartó mezőgazdasági termelés, csináld-magad tevékenységek... ez mind támogatja a GNP-t, s nem ellenkezőleg.

És persze az egész a Természeten nyugszik. Különös módon a fiatal Marx mutatott rá erre, hogy a Természet a Teremtő. Marxot valahogy félrevitte a közgazdaságtudomány. Elvesztett a tudományos pontosságban, hamis egyenletekben és hamis tudományosságban. Tévútra vitték. Ennek ellenére volt néhány nagyon jó ösztönös megérzése — mint például ez, hogy a Természet az egész dolog igazi teremtője. Abban reménykedem, hogy ezúttal eljutunk a közgazdaság tudományos módszerének radikális kritikájához. Most már tényleg nem maradhatnak többé a közgazdászok a maguk kis területén, ki kell lépniük sokkal szélesebb intellektuális síkra: a biológia, a zoológia, a ökológia, a asztrológia, a filozófia, a szociológia, a politika területére. Nem engedhetjük, hogy minden más tudomány az ő nyelvükön beszéljen. A közgazdaság megpróbálta gyarmatosítani az összes többi tudományt. Én csak azt nem értem, hogy a biológusok, antropológusok és az összes többi tudományok, amelyeknek nagy a belátásuk és a hozzájárulásuk is az előállítás folyamatához, motivációjához, az emberi interakcióhoz... hogy ezek a tudományok miért nem lépnek fel erélyesebben a közgazdaság ellen.

Emlékszem egy nagyon mulatságos vitára, amelyen 1971-ben vettem részt. Egy közgazdász, Henry Wollack, az emberek reklámon keresztül motiválásáról beszélt. A pszichológus Michael Nc. Lalland ez alatt egyre vörösebb lett, és végül kirobbant:

maguk közgazdászok annyira tudatlanok, még Freudot se fedezték föl.-Maslovról és a humanisztikus pszichológiáról nem is beszélve.

K: És ha a munkanélküliségről vagy a termelésről van szó...

H.H.: Csupa sületlenségeket mondanak. Mindig újra és újra ezekről a statisztikai illúziókról beszélnek. A munkanélküliség átlagos mértéke, az infláció átlagos mértéke, a való világot ilyen idióta módon közelítik meg. Ha ebben az országban a munkanélküliek száma mondjuk 8%, ebből még nem derül ki, hogy a fiatal feketék 40%-a munkanélküli, hogy ebbe a 8%-ba nem számolják bele azokat, akik eddig nem dolgoztak (pl. a háztartásbelieket), hogy ugyanakkor helyileg különbségek lehetnek az adatok között, a millwaukee-i 14%-tól a floridai 3%-ig. Ezek a statisztikák semmit nem érnek. Átlagos termelékenység, átlagos akárm... Az egész olyan bizonytalan és értelmetlen. A közgazdászok zavarban kéne, hogy legyenek. Egyáltalán nem tudósok, csak úgy tesznek, mintha. A közgazdaságtudomány az agysértülés egyik fajtája. És ezt komolyan gondolom. Nézze csak meg azokat a nagyon jó képességű diákokat, akik egy átlagos közgazdasági tanfolyamról értelmileg nyomorékon kerülnek ki.

K: Tehát ön szíves-örömezt eldobná az összes közgazdasági pradigmát úgy, ahogy van?

H.H.: Így van. Tudja... A közgazdászok a legmulatságosabb álmodozók. Nem ismerik el a termodinamika törvényeit, ezért nem értik a termelési folyamatot. Ha a termodinamika törvényei szerint állít fel az ember egy olyan modellt, amelyik kilokalóriában számol, mindjárt látható, hogy minden termelési folyamatban 15% elpazarlódik fűtésre, szennyezésre, és így tovább. Aztán ott van az entrópia törvénye: a folyamat minden mozzanatánál plusz energiára van szükség — ez azt jelenti, hogy egy bonyolult végtermék termodinamikailag egyáltalán nem hathatós. Termodinamikailag a Természet a leghathatósabb. Gondoljon csak a mi bonyolult világunkra, amely tele van egymást átfedő hosszú folyamatokkal. Csak úgy tűnik, hogy közgazdaságilag jól működik a dolog, de ez azért van, mert sok elveszett energiát teljesen elhanyagolunk, és mert vezet minket a vakhit, hogy bármi áron mennie kell tovább ennek a bonyolult rendszernek. A mi iparunk termodinamikailag egyáltalán nem hathatós. És a kibernetikából és rendszeranalízisből tudjuk, hogy a rendszer részleteinek megváltoztatása darabjaira robbantja szét az egész rendszert. És mi ezt csináljuk. Csak apró részleteken próbálunk változtatni, míg az egész rendszer közben teljesen tönkremegy. Tényleg csak azért látszik eredményesnek a közgazdaság, mert annyi benne a homályos pont, és olyan sok tényezőt elhanyagol. Természetesen könnyű megalkotni valamilyen egyszerű illúziót saját magunknak és igazságnak tekinteni, ha elhanyagoljuk a való világ törté-

néseit. Valóban, a közgazdaságtudomány nagyon eredményes abban, hogy NE lássuk, mi történik igazából, és tényleg az, aminek az elején neveztem: politikai áruhában, a közgazdászok vezetnek minket, és bekötött szemmel haladunk a világméretű katasztrófa felé, azt híven, hogy a "végnélküli fejlődés" útján vagyunk.

Most már annyi tudományos szempontból érte kemény kritika a közgazdaságtudományt, hogy ha közgazdász lennék, tényleg nem menném tudománynak nevezni. Minden más tudomány tisztában van vele, hogy a közgazdaság nem tudomány. Egyszerűen egy ostoba fejtő játék, amely sajnos nagyon veszélyessé válhat nagyhatalmú politikusok kezében, akiknek ez a legfontosabb eszköze ahhoz, hogy bekötött szemmel vezessenek minket a szakadékba, a teljes megsemmisülésbe.

K: Akkor tehát milyen új paradigmákra van szükség, hogy ellenálljunk, ha a közgazdaság tényleg olyan veszélyes azoknak a kezében, akik közel vannak a Hatalomhoz, ahhoz, hogy bennünket távol tartsanak tőle, és hogy a természetet is kihagyják a játszmából? Amíg ez a vita ilyen formán folytatódik, kénytelenek vagyunk "tudományos" nyelvet, "tudományos" paradigmákat használni, hogy a status quo komoly ellenzőinek tekintsenek minket, és hogy megvívathassuk a dolgot azokkal, akik még mindig hisznek a közgazdaságban, nem gondolja? Az embereket meg kell ismertetni az új paradigmákkal, elgondolásokkal, nem?

H.H.: Természetesen, ha az ember fel akarja hívni az emberek figyelmét, és az emberek még mindig közgazdász módon közelednek a való világ problémáihoz, az ő nyelvükön kell beszélnie az embernek, legalábbis tudni kell hozzá egy-két szót az ő nyelvükön. De ha egyszer már sikerült felhívni a figyelmüket valamire, van rá remény, hogy tovább menjen a dolog. Ez azért elég romboló dolog: az ő nyelvükön beszélni azért, hogy meghaladhassa azt az ember.

Amikor Carter elnök kampányában vettem részt, mielőtt elnök lett, spórolni akart a kormány pénzével. Én azt mondtam neki: ha tényleg meg akar takarítani, szüntessük meg a Közgazdasági Szakértők Tanácsát, legyen helyette inkább társadalmi vagy ökológiai tanács.

Amit nagyon szórakoztatónak találok mostanában, az az, hogy a közgazdászok egyre inkább neveltség tárgyává válnak. Próbáltam segíteni abban, hogy az emberek nevetni tudjanak a közgazdaságon. A humor elengedhetetlen ahhoz, hogy kikerüljünk ebből a csapdából.

K: Legutóbbi könyvében egy egész fejezetet szentel ennek a gondolatnak...

H.H.: Igen, és úgy látom, ez most lassan megtörténik. Évekig azt magyaráztam az embereknek: nézzétek, az állam gyenge és beteg a legtöbb fejlett

ipari országban; szennyezés, bomlás, bűnözés és mindenféle bajok. Az államot közigazdászok betegítették meg, akik most a szerint állapítják meg, hogy milyen gyógyszerből és mennyit adjanak neki, ahogy annak idején kivizsgálták, és sajnos nagyon rossz orvosok, hasonlóak azokhoz, akik piócákat tettek a betegre a vérkeringés serkentése végett... amíg aztán elvérzett a beteg. Most itt fekszik beteg az ipar, ezek a gyanús doktorok pedig csak rontanak rajta a piócákkal... Aztán visszamegyünk ugyanehhez a doktorhoz, és megkérjük, hogy kezelje ki a beteget! Miért nem kérdezzük meg valaki mást is? Miért nem hallgatunk meg más orvosokat is, sokkal korszerűbb gyógymódok tudóit? Sőt, ha az orvos idézte elő a tüneteket, talán nem is kell másik orvost hívni, elég, ha magunk próbálunk segíteni.

K: A könyvben a "nap korának politikájáról" (politics of the solar age) beszél, az emberek szövetkezésének, az interdiszciplináris együttműködésnek a hatásáról az új paradigmák, ötletek kidolgozására, az ún. informális szektor erősítésének szükségességére (önsegélyezés, létfenntartó tevékenységek, önkéntes munka, kooperáció, háztartásbéli tevékenységek, a közösségért végzett tevékenységek), a társadalmi jólét és az ökológiai egyensúly új fajta mutatói iránti igényről.

H.H.: Igen, ez mind kell, és nagyon fontos az emberek sokirányú tevékenysége. Véleményem szerint a poszt-ekonomikus eljárás mód legfontosabb eszközei a jövő tanulmányozása. Megpróbálni kidolgozni különböző módszereket a lehetséges jövőbeli változtatások hatásáról a társadalomra, emberi tevékenységre, ökológiára és így tovább... Ezért hívom magam inkább jövőkutatónak, mint közigazdásznak. A jövőkutatók olyan emberek, akik megpróbálnak túlnézni a társadalom és a tudomány jelenlegi állásán, hogy láthassák a lehetséges jövőt és elkülönítsék a lehetőségeket. Ez ösztönzi az embereket arra, hogy végiggondolják a saját lehetőségeiket és eldöntsék, hogy milyen irányban induljanak a kívánt jövő felé, ahelyett, hogy több dologba fognak egyszerre. Az embereknek szükségük van erre, hogy elkezdhessék megváltoztatni a társadalmat és kezükbe vegyék jövőjüket.

K: Olyasmi ez, mint amit James Robertson csinál a "Józan alternatívában" (The sane alternative), amelyben az öt lehetőség közül egyet választ, a SHE-scenariót, és ehhez dolgoz ki stratégiákat egy SHE-jövő irányában.

H.H.: Igen ez jó példa. Én se azokra az ún. jövőkutatókra gondolok, akik az éppen napirenden lévő áramlatokat plántálják át a jövőbe, mondván, hogy ez az igazi.

K: Én csak attól félek, hogy ugyanúgy, ahogy a közigazdászok elhanyagolják az őket körülvevő világot jelenségeit és ezért nem tudják lemérni számf-

tásaiknak a társadalomra és természetére tett hatását, ugyanígy fennáll a veszély, hogy miközben a lehetséges jövőkről álmodozunk, elhanyagolunk bizonyos nagyon is reális tényeket — például a társadalom, az ipar hatalmi struktúráját. Egyedül ezek az álmok és elképzelések nem valósíthatják meg a kapitalista társadalmakban azt a bizonyos paradicsomot...

H.H.: Természetesen nem. De abban biztos vagyok, hogy szükség van ezekre az álmokra — az embereknek, az egész társadalomnak, a természetnek. Új paradigmákra, ha úgy tetszik.

Másrészt ez a vezetés problémája is. Mindenképpen újfajta vezetésre van szükség ahhoz, hogy az embereket egy ökológiailag és emberileg értelmes társadalmi szerveződés lehetőségéről meggyőzze. A régi vezetés, azok akiknek most van hatalmuk, nem irányíthatnak többé minket — nem bízunk már bennük, mert egy olyan korszak részei, amelynek közeleg a vége. Azok az igazi vezetők, akik a szomszédságban szerveznek, helyi szinten, alulról, azok az emberek, akik azoknak a dolgoknak a megváltoztatására törekednek, amelyek igazán lényegesek: az élet minősége, az ökológiailag értelmes emberi tevékenységek folytatása, helyi erőforrások felhasználása, ön-organizáció. Azt hiszem, nagyon lényeges összehozni az olyan embereket — nem pártokat, intézményeket, nagy szervezeteket —, akiket érdekel a Természet sorsa, a demokrácia kérdése, az állampolgári jogok, azokat a tudósokat, akik nyitva vannak a változások felé, alsóbb néprétegbeli kezdeményezőket és a munkás-megmozdulások vezetőit és részeseit.

K: Ha a közigazdaság politika áruhába bújtatva, vajon az új közigazdaság, az "alternatív közigazdaság" új politikát jelent?

H.H.: Pontosan. Csak én nem használnám az "új közigazdaság" és a "nap korának politikája" kifejezéseket. A "közigazdaság" kifejezés csak homályossá teszi a képet. Mindenféle közigazdaságban csak az ipari társadalom politikai ideológiája számít. A közigazdaság utáni korszaknak új kifejezésekre van szüksége. Nem szeretem az "alternatív közigazdaság" kifejezést. Legutóbbi könyvem alcíme Alternatívákat a közigazdaságnak. Ennyi az egész.

(ALTER/INFO 1. sz.; ford.: Molnár Vera)

-kidney-

EA. 11/11.

H. S. Jones

KÉRDÉSES MŰFAJ

ÁLLÍTÁSOK

Az állításokra szükség van, hogy kérdéssé válhassanak.

Mindennek, amit kijelentek, egyéni mezőben lehet értelme, oka, és így egy-összefüggésű jelentése. Amint társas mezőbe helyezem, összefüggései kérdéssé válnak, nem megkérdőjeleződnek, hanem a másik számára értelmezhetősége miatt kérdésekkel szükséges elhelyezni gondolatrendszerében. Mindezen állítások tükrében kijelentéseim értelme a másokban megfogalmazódó gondolatok és kérdések számával arányos.

Továbbmegyek. Lehetnek-e olyan gondolataim, amit önmaguk érvényességében érdemes kimondani? Szükségesek-e kijelentéseim, hogy a másik önmaga sajátos gondolatait felépítse? Állítom: nem! Kérdezem: nem? Így a következőkben kijelentéseim hiányában mindenki önmaga számára építheti fel gondolatait: egy adott térben, egy hatás legkülönbözőbb egyénileg megvalósított vagy megvalósítatlan lehetősége. A válaszaival mindenki egyetért, mert a válaszok csak belül hangzanak el.

Ha minden igaz, a helyzet önmaga tagadásává válik, mert eljuthatunk oda, hogy a kérdések önmagukban céltalanok, ha nem kerül kölcsönhatásba a többiek gondolatával.

Meddig terjeszthető ki a szubjektivitásom?
Törekednem kell-e az objektivitásra?
Mi az, hogy szubjektív, objektív?
Mi az, hogy mi az?
Meghaladhatom-e a meghatározottságaim?
Bizhatok-e az érzékeléseimben?
Képviselhetem-e a gondolataim — kizárólagosan?
Pillanatnyi viszonyaim — állandó viszonyaim-e?
Miért kell kapcsolat a többiekkel?
Miért kell kapcsolat az egyetlennel?
Miért nem kell kapcsolat a többiekkel?
Miért nem kell kapcsolat az egyetlennel?
Miért gondolom végig mindennek az ellentétét is?
Miért tagadok?
Miért állítok?
Miért kérdezek?
Miért válaszolsz?
Miért nem válaszolsz?
Miért vagy olyan, amilyen vagy?
Miért nem olyan vagy, mint a többiek?
Mitől vagy érvényes?
Mitől vagy érvénytelen?
Mi szabja meg mértékeinket?
Mi nem szabja meg mértékeinket?
Miért érzed, hogy lehetetlen a kérdések tömkelegére válaszolni?
Miért teszel kísérletet mégis válaszolni?
Miért nem teszel kísérletet mégis a válaszadásra?
Gondolod-e, hogy kitérhetsz a kérdések elől?
Ha nem kérdeznek tőled, kérdezel-e magadtól?
Miért gabalyodsz bele saját kérdéseidbe?
Miért gabalyodsz bele mások kérdéseibe?
Mikor érsz el a tűréshatárodra?
Meddig tűrsz?
Miért?
Miért gondolod, hogy csak elvonatkozásokban lehet kérdezni?
Miért eszel grízestészta?
Bűnös vagy-e, ha megtagadod a grízestészta?
Szabványosítható-e az életed?

Mennyire várod másoktól, hogy a te szabványaid szerint éljenek?
 Mennyire engeded meg magadnak, hogy mások szabványai szerint élj?
 Mennyire vagy elégedett?
 Miért vagy elégedett?
 Miért vagy nem elégedett?
 Mi bajod?
 Mit állítasz és tagadsz?
 Mit szeretsz?
 Mit nem szeretsz?
 Mi van a negatív érzéseiddel?
 Mitől van felszínen valami?
 Mitől süllyed el benned valami?
 Mitől süllyedsz vagy emelkedsz te magad?
 Milyen hangulataid vannak?
 Miért ezek a hangulataid?
 Alapvető cselekvéseket rutinszerűen végzel?
 Mitől minősítenek téged?
 Mitől minősítesz te?
 Minősíthetők vagyunk-e?
 Miért kezdődik ennek az oldalnak a nagyrésze "M" betűvel?
 Tudod hány kérdőszavunk van?
 Mennyit használsz belőle?
 Mennyire tudunk kilépni sémáinkból, amikor kérdezőnk?
 Ki kell-e lépni sémáinkból, ha kérdezőnk?
 Tudod-e, mi a lényeges kérdés?
 Mennyire ismétljük magunkat az újra kérdésben?
 Ismételhetők vagyunk-e?
 Elképzelhetőnek tartod-e a szerelmeskedést ismétlődő mozdulatok nélkül?
 Mitől hordunk magunkban olyan sok előfeltevést?
 Mitől változunk?
 Miért érintenek meg a kérdések?
 Mitől nem érintenek meg a kérdések?
 Mit tartok lényegesnek a magam számára?
 Mit tartok lényegesnek más számára?
 Egybe esik-e a más és a magam számára lényegesnek tartott?
 Milyen örömeim vannak?
 Képes vagyok-e az öröm befogadására?
 Tudok-e örömet nyújtani?
 Milyet?
 Mitől egyszerű valami?
 Mitől bonyolult?
 Mitől vannak szükségszerűségeim?
 Mitől látok be valamit?
 Mitől nem látok be valamit?

Mitől vannak alapvető kérdések?
 Nekem megvannak-e az alapvető kérdéseim?
 Egyeznek-e az alapvető kérdéseim?
 Egyeznek-e az alapvető kérdéseink?
 Mikor beszélnek egyes és többes számban?
 Törekedhetek-e azonosságra veled?
 Milyen ruha van rajtad?
 Mitől nézünk ki úgy, ahogy kinézünk?
 Mit nézel ki másból első látásra?
 Mit néznek ki belőled első látásra?
 Mit látunk meg?
 Milyen eszközöket használunk?
 Mi a viszonyunk a tárgyainkhoz?
 Miért az a viszonyunk?

Mi a viszonyunk az emberekhez?
 Miért az a viszonyunk?
 Ezek a kérdések miért belső viszonylatokra vonatkoznak?
 Miért nem tettem fel idáig, hogy hol élünk?
 Miért hagyok ki kérdéseket?
 Miért választok kérdéseket?
 Hogyan választom a kérdéseim?
 Hogyan választod a kérdéseid?
 Hogyan folytatod magadban a belső dialógust?
 Folytatod?

németh lászló

Lajhárlista kiáltvány

Mi, akik a valóság arcán vonagló repedésekből születünk, azért robajlottunk össze, hogy lecsapoljunk két rákkeltő árnyékot.

Ez a két árnyék a krokodil múlt, és a csalán jövő, amely zárványokat ezennel kivégezzük, méghozzá úgy, hogy elrako-sítjuk a rákkozót.

Futtassuk zátonyra a hétköznapiak rosztag bárkáját, és vegyük fel a delfinek arckifejezését!

Perzseljük fel a belénk idomított távolságokat, és legyünk a szempillák találko-zása!

Görcsös fából nem készül bútor.

Görcsös emberből nem lehet élőlény.

Aki meddőhányó, az aludjon, aki alszik, az olvadjon, aki olvad, ébredjen patak-ként.

Hiányzik a hajad? Lobogjon az agyad!

Hiányzik az agyad? Gondolkodjál a tü-dőddel!

Maradjunk azok, akik nem voltunk soha!

Az öngyilkos búcsúlevelet ír, hogy meg-indokolja tettét. De ez a világ képtelen erre, hiszen analfabéta. Ezért hát rugaszkodjunk el a zuhanást okozó elru-gaszkodástól!

A víz, ha feldobjuk a levegőbe, gömbalak-zatot ölt. A gáz, ha folyadékba kerül, buborék lesz. Vajon mit jelent ez?

És mi, akik kockaházak közt, kockautók-ban, kockaköveken araszolunk, nem köpjük-e szembe a világegyetemet?

A kockát elvetik, de a golyót gurítják.

Legyünk hát a gránátalma gyümölcssei mi, akik eddig csak annak szemölcssei vol-tunk!

Robbantsuk fel a bekockázódás kockáza-tát!

Éljen az embertengelyű gömbölydedség!

A szélkakasok új jelszavakat kiáltanak: lépést kell tartani a világgal! Meg hogy: foltozzuk be a kilyukadt valóságot!

Lépést tartani? Hát díszszázad vagyunk a díszszemlén? Foltozzuk be? Hát mi lyukasztottuk ki?

Fontosabb dolog lépést tartani önma-gunkkal és új valóságba öltözni.

Aki lajhár, az olyan mértékben buta, ami-lyen mértékben mások okosok.

Aki lajhár, az olyan mértékben gyenge, amilyen mértékben mások erősek.

Aki lajhár, az olyan mértékben szegény, amilyen mértékben mások gazdagok.

De közben mindig mosolyog. Ezért erő-sebb az okosoknál, gazdagabb az erő-seknél és okosabb a gazdagoknál.

Aki lajhár, letépi a virágot, de nem eszi meg.

Aki lajhár, annak szemetes zacskója du-gig van elhasznált világokkal.

Aki lajhár, nem hord rózsát a máglyához.

Aki lajhár, nem tanul úszni, hanem tud.

Aki lajhár, az a háttéradásra is vevő.

Aki lajhár, az kérdő- és felkiáltójel talál-kozása.

Aki lajhár, az a szivárvány rokona.

Aki lajhár, önmagát szaporítja, de nem a világot.

Aki lajhár, az homok a fogaskerekek kö-zött.

Aki lajhár, az fogaskerek a sivatagban.

Aki lajhár, az foszforeszkáló harmat a fluoreszkáló pázsiton.

Legyünk plazmagomolygás!

Tudtok halul viselkedni? A felsiklás, le-siklás, a besiklás, kisiklás immáron nemcsak a síelő és a mozdonyok ma-gánügye.

Hagyjátok a mondatokat becsorogni a fü-letekbe, hagyjátok a lajhárságot becsorogni létetekbe!

Nézzetek rám, folyékony égtájak!

(Álarc, sprayvel habbot a vállakra)

Most nézzetek önmagatokba!

Ha láttok valakit ott bent, emeljétek fel a középső kezeteiket!

Mutassuk együtt a lajhárság jelét!

Áramlás a négyécsordulás felé!

Öleljen át bennünket a bekeríthetetlen!

És az artikulátlan sorsok szörtelenített-nek.

(Elhangzott Ármos Ozon szájából 1988. november 9-én a Felszabadulás terek egyikén)

A TALENTO ALAPÍTVÁNY

A Talento Alapítványt a Magyar Eszperantó Szövetség hozta létre elsődlegesen abból a célból, hogy hozzájáruljon a minden kisgyermekben létező tehetség minél tökéletesebb kibontakoztatásához. Az alapítvány tevékenységéhez az alapötletet Polgár László pszichopedagógus, az olimpiai sakkbajnok Polgár lányok édesapja adta (aki egyébként tagja a Talento Alapítvány kuratóriumának). Az alapítók, felismerve, hogy minden embert, és különösképpen a kisgyermeket egyre inkább fenyegeti környezetünk rohamos pusztulása, az alapítvány tevékenységi körét kiterjesztették a környezetvédelmi kezdeményezések támogatására is. Idézzük az alapító okiratból:

„Az alapítók meggyőződése szerint

- minden egészséges kisgyerekből kiváló képességű személyiség nevelhető egy-egy adott területen;
- a nevelés nélkülözhetetlen része az emberek közötti kommunikáció és ezen belül a nemzetek közötti kommunikáció, amelynek hasznos eszköze az eszperantó nyelv;
- a nemzetközi kommunikáció és a magyar nemzet szempontjából egyaránt fontos, hogy Magyarországon minél többen beszéljenek idegen nyelveket, s ezek tanítását a lehető legfiatalabb életkorban el kell kezdeni;
- az idegennyelvoktatás legjobb alapja a magas fokú anyanyelvi kultúra;
- az idegen nyelvek oktatását hatékonyan elősegíti, ha a gyermekek első idegen nyelvként a propedeutikai szempontból legmegfelelőbb nyelvet, az eszperantót tanulják meg;
- a magyar tudományos-műszaki fejlődés fontos tényezője a magas fokú természettudományi oktatás, amely alapjának a korszerű matematika tanításnak kell lennie;
- a sikeres nevelés egyik alapvető feltétele – csakúgy mint az emberi életnek általában – az egészséges környezet.

Mindebből adódóan az alapítók támogatni kívánják azon helyi kezdeményezések megvalósulását, melyek célja

- a kisgyermek magas szinten történő tehetségfejlesztése;
- az anyanyelvi kultúra ápolása;
- az eszperantó nyelv terjesztése, valamint az ebből adódó gondolkodásmód, kultúra ismertetése;
- az idegen nyelvek jó szintű elsajátítása;
- a matematika és a természettudományok magas szintű oktatása;
- a környezetvédelem és különösen a környezetvédelmi nevelés gyakorlati megvalósítása a „globálisan gondolkodni, lokálisan cselekedni” alapelv szerint...

Az alapítványhoz csatlakozhat bármely hazai és külföldi természetes vagy jogi személy, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet, ha az alapítvány céljával, működésével egyetért és azt elfogadja, valamint képes olyan vagyontárgyat, eszközt, illetve készpénzt az alapítvány rendelkezésére bocsájtani, amelyet az céljának elérése érdekében hasznosítani tud.”

Talento Alapítvány
Budaörs, Pf. 50, 2041
Telefon: 173-3008

DOKUMENTUM

1981-ben a "polgári nyilvánosság" szabadabb levegőjét szippantani Pesten az Akácfa utcába jártunk. Itt volt a Studió "K" színházi alkotóközösség (és nem melleleg: pilisborosjenői kommuna) Teaháza. Élő cáfolatául a társadalomból kivonuló kommuna isten tudja honnan meggyökereedett hazai képzetének. Itt, ahol annyi minden elhangozhatott és megtörténhetett, melyről a TV emlídiin retardált magyar álmodni sem mert, nos, itt tette közszemlére két ifjú az alábbi, szomszédági közösségre toborzó felhívását:

Fontos meggyőződésünk, hogy akik hiteles emberi életet akarnak élni, társai egymásnak minden eltérő válaszuk és nézőpontjuk ellenére.

Hiteles életen a "világ megváltását", képességeink kiteljesítését, alkotó, színes, az értelmetlen kompromisszumoktól mentes életet értjük.

A hiteles életre törekvés nem maradhat egyéni, elszigetelt, mert sikerességének esélye így minimális.

Paradox helyzet, hogy a társadalomba való beilleszkedés a társadalom tagjaival való kapcsolatok csökkenésével jár. A kapcsolat ugyanis a mi fogalmaink szerint mélyebb, minőségi viszony. Munkahelyén és lakóhelyén viszont az ember formális közösségekbe kerül, azaz olyan emberek közé, akiket nem maga választott.

A munkahely hatalmi hierarchiájában és érdekviszonyai között igen kicsi a valószínűsége annak, hogy színes és mély emberi kapcsolatok alakuljanak ki. Az ismeretségek, barátságok rendszerint felszínesek, alacsony szinten elégitik ki az érintés igényét. Nagyon ritka a szerteágazó, sok személlyel (közösséggel) létesült, valóban mély összetartozás. A gondolat és élménycserépiciny parcellán zajlik, s bármily unalmas is a résztvevők számára, idővel pedig már nem is illik kilépni e területről. Ez szellemi és érzelmi erő kifejtést igényelne ott, ahol a passzivitás íratlan törvény, hatalma alá vonja a szellemet, az akaratot és a cselekvést.

A lakóhely (elsősorban a város) még a munkahelynél is kevesebb lehetőséget kínál a kapcsolatokra. Az önálló lakás olyan nagy érték, hogy megszerzésénél háttérbe szorul minden

egyéb szempont: a barátok, ismerősök közelsége, az épület, a helyiségek társas összejövetelre alkalmas volta; a zöldterület igény; az egyszervolt kívánság, hogy legyen olyan szoba is, ahol festeni, zenélni, tornázni, barkácsolni, szobrokat készíteni lehet.

Többnyire az adott — és persze az esetleges — szomszédtság sem partner az ilyen lehetőségek **együttes** megteremtéséhez.

Lakótársaink gondolkodásukkal, életvitelükkel, érdeklődésükkel annyira elütnek tőlünk, hogy fel sem merülhet a futó, egymásnak köszönésnél mélyebb viszony.

A család melege elfeledheti azt a személyiségteremtő folyamatot, amit a hibás társadalmi beilleszkedés okoz. A "nekem el kell tartanom a családom" (hamis) erkölcsi felmentést sugalló jelszava mögött nem egyszer gerinctelen kompromisszumok rejtőznek. Valószínűleg ezért olyan gyakori, hogy 40. életévük körül egyszerre rádöbbennek életük elhibázottságára, ifjúkori eszményeiket megcsúfoló életvitelükre.

A családban felnövő gyerekek a szülők akarata ellenére is sokat átvesznek az apák és anyák gátlásaiból, szorongásaiból, nem mindig veszik észre azok korlátait. Bármilyen fejlett személyiség, művelt ember is az apa és az anya, a gyerekeknek két személy kevés életforma-választási lehetőséget, azonosulási mintát nyújt. A kifelé zárt család — bármilyen minőségű is belső élete — az utódok számára kedvezőtlenebb fejlődési szintér, mint a nyitott.

Embertársainkkal való viszonyunkat a külső hatások és körülmények nehezen tettenérhető módon determinálják. Mégis azt érezzük: elfoglaltságaink, életterünk nagyobb kényszerítő erővel bír, mint gondolnánk, s főként mint szeretnénk.

A külső körülmények (iskola, munkahely, lakóhely, szüleink társasága) alapvetően meghatározták ismeretségeinket. Az iskola befejezése, a munkahelyváltások és elköltözések ugyan nem szüntették meg azonnali barátságainkat, de hosszabb távon mégis elhaltak. Önmagunk igazolására egy ideig még küzdöttünk a folyamat ellen, áttattuk magunkat, hogy semmi sem változott, miközben már minden találkozás egyre erőszakosabb volt.

Kit okoljunk ezért?

Magunkat, őket vagy a körülményeket?

Tartalmatlan lett volna minden olyan barátságunk, amely nem volt képes áthidalni az idő és tér korlátait?

Miért sajnálkoznánk, hiszen újabbakat kötünk — mondhatná valaki.

Két ember kapcsolata interakciók sorozata — alkalmazkodás. Ez annál mélyebb, minél több idő van a kibontakozásra. Egy viszony nem csupán kellemes időtöltés, legmagasabb rendű formájában a közös tevékenység és alkotás áll a középpontban. Miért olyan ritka az ilyesmi?

Képzeld el, hogy van egy ötleted, festményed, egy új és fontos gondolatod, s szeretnéd megvitatni, megmutatni vagy átadni 15-20 barátodnak. Még ha nem is vagy rettentően elfoglalt, akkor is több hétbe telik, amíg mindegyikkel találkozol. S addigra már hol van a szikra... Ezekről a találkozókról — többségükről — általában eleve lemondunk. Lemondunk olyan kölcsönösen megtermékenyítő alkalmakról, amik erőt, hitet adnának, szélesebb horizontot nyitnának.

Mi lenne, ha minden barátod a szomszédban, az alsó, a felső, a szemben lévő lakásban lakna? Ha lenne egy közös helyiségünk, ahol összejönne beszélgetni, vetíteni, és közös játékokat játszani. Micsoda élmény volna húsz-harminc azonos beállítottságú, de színes és eltérő egyéniségű emberrel egymás közvetlen közelében élni!

Kilépve a megszokott tér és időbeli elszigeteltségből, alkotó szellemi kapcsolatok sokasága léte-sül.

Csupán a közelség felfokozott életintenzitást, gyakoribb szellemi, érzelmi, társas élményt szül. Ilyen közösségben nem gyötör senkit sem a magány.

Micsoda előny a 10-20 vagy több gyereknek, hogy szüleik nem a szokásos elidegenült, rivalizáló, társadalmilag tagozódó viszonyban vannak egymással.

Vannak, persze, praktikus előnyök is. Idő- pénz-fáradtságmegtakarítás. Hogy ezek közül melyikkel kíván élni egy-egy közösség, azt nekik kell eldönteni.

Ne tévessze össze senki az effajta közösséget a csajkarendszerrel, vagy a nőközösséggel. Szexuális önállóságát mindenki maga őrzi.

A munka és a pénz meg- és beosztása a közösség tagjainak döntésén múlik.

A közösség lakótere nem hasonlíthat kollégiumra — fontos, hogy mindenkinek és minden "mag" közösségnek — ha úgy kívánja, önálló lakása vagy lakrésze legyen. Az egyedülállóhoz mindenkinek joga van.

A közösség maga alkotja szabályait, de ezek nem mondanak ellent a társadalom törvényeinek.

Szeretnénk ilyen közösséget alakítani. Ha van kedvetek, Veletek. Közületek is várjuk az effajta közösségre vágyó, megfelelő önkontrollal rendelkező, érett, nyitott személyiségeket. Lehet később is

csatlakozni. Ha egyszer kialakítottuk a közösség magját, a tagok külső baráti körükből új tagokat, családokat vonhatnak be.

A közös építkezés megoldhatatlannak látszik, és elköltözéskor anyagi bonyodalmakkal járhat, ezért szomszédos lakásokat vagy házat (házakat) bérel-nénk. Esetleg vehetnénk egy falusi portát.

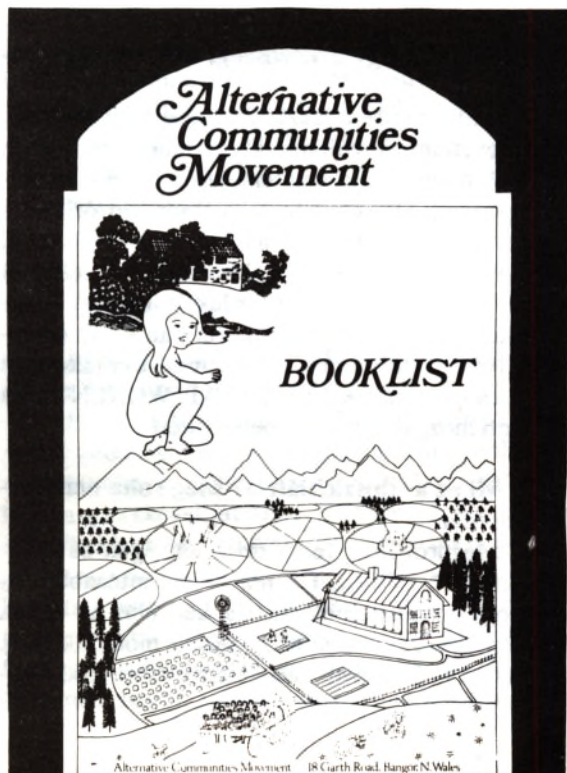
Nem ragaszkodnánk leírt szabályokhoz. Ezek több kárt, mint hasznot hajtanának. Íratlan törvények persze bizonyára lesznek. A mindenkit érintő, közösségi ügyekben szavazni lehetne.

Keressük azokat, akik hajlandók tenni valamit azért, hogy ebből az utópiából valóság legyen. Keressük az elvi egyetértőket és a gyakorlati lehetőségekről tudókat.

Lassu Tamás Maurer György

*Jelentkezők ugyan voltak, de közösségi együtt-
élést nem sikerült létrehozunk, csupán hétvégi
együttléteket egy parasztházban. Talán majd a ki-
lencvenes években... (Nyugodtan mosolyogj ked-
ves olvasó!) Negyven éven át megkíméltek Ben-
nünket attól, hogy magyarul olvassunk a kom-
munisztikus telepek XIX. századi fénykoráról, az
oroszországi kommunákról, a közel évszázados iz-
raeli kibuc-mozgalomról és az életmódkísérletek
kiterjedő reneszánszáról.*

*De mit nekünk az a sok holt betű! Tessék meglá-
togatni ízlés szerinti közösségeket Dániától Spa-
nyolországig. A következő számunkban rövid is-
mertetésüket és címlistájukat közzéteszük.*

A CENTRAAL WONEN MOZGALOM

Volt egyszer, hol nem volt... Nos, éppen Hollandiában volt egy háziasszony, Lies van der Donk, foglalkozására nézve tanárnő. Férjhez ment, gyerekei születtek, s a háztartás, gyereknevelés mellett nem tudott tovább hivatásának élni — nem jutott rá ideje. Őt azonban nem elégítette ki a családról való gondoskodás — másmilyen életet képzelt el magának.

Arra gondolt, ha más emberekkel élne együtt, más családokkal, közösen főzhetnének, közösen gondoskodhatnának a gyerekekről — több ideje jutna más dolgokra, természetesen elsősorban a munkájára, hivatására. Feladott hát egy hirdetést 1969-ben, hogy olyan építész keres, aki vállalkozna egy ilyen célra alkalmas közösségi lakóépület megtervezésére.

Furcsa módon az építészek alig reagáltak a nagy példányszámú újságban megjelent hirdetésre — írt azonban sok fiatal, közöttük egyetemisták, hogy szívesen lagnának a tanárnővel együtt egy ilyen épületben.

A hirdetés nyomán fellángolt lelkesedésből mozgalom született, amelyet egy holland újságíró CENTRAAL WONEN mozgalomnak nevezett el. Az eredeti elképzelés szerint ugyanis a közösségi lakóház központja a konyha lett volna, körülötte körülbelül ötven lakással. (WOHNEN RUND EIN ZENTRUM — KÜCHE.)

Tizenkét év telt el, míg a tanárnő ötletéből Delftben is valóság lett (ez az országban a negyedik ilyen létesítmény).

— Az eredeti elképzelés is sokat változott közben, míg egy vállalkozó kedvű fiatal építész, Flip Krabbendam tervei szerint Delftben megépült az első közösségi házcsoport. A lelkes levélírókból csupán egyetlenegy tartott ki, egy szociológus — no és természetesen Flip Krabbendam, az építész, aki 1972-ben jelentkezett a szerveződő lakóközösségbe, s ma is a saját tervezésű közösségi lakóházban él.

— **Önt mint építész érdekelté jobban a közösségi lakóház, vagy a közösségi élet vonzotta inkább?**

— Amikor ebbe a lakóközösségbe jelentkeztem, még egyetemista voltam, s eszembe sem jutott, hogy én fogom majd megtervezni az első lakóépület-együttest. De sokat foglalkoztam filozófiával s antipszichiátriai tanulmányokat is folytattam, amelyek a "közösen lakni, közösen élni" elmélet megalapozását jelentették. Érdekelt, hogyan festene mindez a hétköznapi gyakorlatban — az elképzelés felkeltette az érdeklődésemet, csatlakoztam hát a csoporthoz. A CENTRAAL WONEN azóta nemzeti mozgalommá terebélyesedett.

— **Mi az antipszichiátria? Még soha nem halottam róla...**

— Megpróbálom felidézni a lényegét, bár közben eltelt 16-17 év... Talán az a legfontosabb benne, hogy az embernek tudnia kell élni az életét. Nem egészséges, ha mindig mások mondják meg, hogyan éljünk — pedig általában ez történik. S eb-

be az ember pszichésen belebetegszik, szélsőséges esetben elmebeteggé válhat.

Családban is elszigetelten

Az emberek elszigeteltségben élnek, még akkor is, ha van családjuk, s az elszigeteltség veszélyessé válik. Kialakul, működésbe lép az úgynevezett unbewusstes Phantasiesystem, a nem tudatos fantáziarendszer. Ez úgy működik körülbelül, hogy mindenki azt mondja a másiknak: nem én, nem mi vagyunk rosszak, hanem a külvilág — de közben nem is tudják, hogy a külvilág milyen, mert már nincs vele kapcsolatuk. Saját képzeletviláguk terméke a külvilágról alkotott kép, mint ahogy az is, hogy ők maguk milyenek. Ezt a saját képzeletük létrehozta világot érzik valóságosnak, és függővé válnak tőle. Ha akad köztük, aki nem alkalmazkodik ehhez az elképzelt világhoz, legalábbis megpróbálja, akkor azt kirekeszti a közösség, illetve kirekesztéssel fenyegeti.

Ezért akár egyedül él, akár hagyományos (kis) családban, az individuum mindenképpen veszélyez-

tetett. A családban élők elnyomják egymást, anélkül, hogy ennek tudatában lennének. Ezt a fajta vesztélyes kötődést az antipszichiátria nexusnak nevezi. S azt állítja, hogy nem szabad az embernek kitennie magát a kis családban érvényesülő elszigeteltségnek, sőt, az egy-két személyből álló korpuszoknak sem szabad egyedül, izolálva élniük. Egy csoportnak kell élnie együtt — egymással. Véleményem szerint egészen másfajta épületekre van szükség. Nem kicsi, különálló lakásokra, hanem olyan struktúrákra, amelyek a közösségi élet különböző szintjeinek nyújtanak teret.

Közös konyha

— **Hogyan valósítja meg ezt a célt az Ön által tervezett lakóépület-együttes?**

— Az első szint a lakás, a második egy kisebb közösség, a csoportoké. Közös a konyha (4x4 méter) és a nappali. A csoport 3-4 lakásból áll. A lakásokban hálósobák, fürdőszoba, és egy kis főzőhelyiség van. Konyhára nincs szükség, mert a csoport tagjai közösen étkeznek. Mindennap más vásárol be, és főz a többieknek is, amelyet a közös konyhában — étkezőben — együtt fogyasztanak el. Naponta váltják egymást a takarításban is.

Három-négy csoport alkot egy clustert. A clusterben közös a kert, a mosókonyha és a szárítóhelyiség, a raktár (Abstellraum), illetve hobbiszoba, társalgó, valamint a gyerekeknek berendezett játszószoba. A negyedik szint a clusternek összefoglaló neve — négy clusternek vannak közösségi helyiségei, bárja és hobbiszobája, valamint egy partik, házibulik, gyűlések, összejövetelek céljára szolgáló nagyobb terme. A négy clusterhez öt épület tartozik, s annyi ember él bennük, mint 50-60 sorházban, illetve családi házban. Az épületegyüttes két részből áll, három, illetve két házsal, amelyek egymással össze vannak kötve. Tizenhárom csoportban 130-an, köztük körülbelül 30 gyerek alkotja a lakóközösséget.

Életnagyságú modell

— **A négy és fél év alatt, mióta együtt élnek, sosem adódott még konfliktus abból, ki, mikor használja a mosókonyhát, a gyermekek játszószobáját vagy bármelyik más közös helyiséget?**

— Már a beköltözés előtt eldöntöttük egymás között, hogyan osszuk be az időt. Sőt, a terv sem az én elképzelésem, hanem a lakótársakkal együtt dolgoztuk ki, milyen is legyen ez a közösségi épületegyüttes. Mindenki beleszólhatott, közölte a saját igényeit, amelyeket én szintetizáltam az építészeti tervben. Aztán a delfi műszaki egyetem segítségével elkészítettük az életnagyságú modelljét, amit a leendő lakók megnézhetnek, megfelel-e az elképzeléseiknek, tudnak-e majd benne élni. Akadtak persze olyanok, akik — habár végig kitartottak — mégis meghátráltak, amikor már majdnem készen

volt a közösségi lakótelepünk. De jöttek helyettük mások...

— **Akik viszont a kész tényekkel találták szembe magukat, az ő igényeiket már nem lehetett figyelembe venni...**

— Alkalmazkodtak.

— **Ki adta a pénzt az építkezésre?**

— Az állam. Igaz, tíz évig harcoltunk érte. Jártunk a hatóságok nyakára, újságokban cikkeztünk róla, sokan voltak, akik menet közben feladták, de mindig csatlakoztak új emberek hozzánk, akik továbbblóditották az ügyünket. Végül azt mondta a delfti tanács, hogy beleegyeznek, azzal a feltétellel, hogy ha nem válik be az elképzelésünk, vissza lehet alakítani a közös helyiségeket normál lakásokká. Mi persze azt válaszoltuk, hogy ez magától értetődik.

Szaporodnak

— **S tényleg vissza lehetne alakítani?**

— Nem. De nincs is rá szükség, a lakóközösségünk virágzik. Azóta az országban már 30 hasonló jött létre, és ezen kívül 10 ezer kisebb csoport. Ez utóbbiak — 6-10 ember — olykor megvásárolnak olcsón egy régi bérházat, kicsit átépítik, átalakítják olyanná, hogy a közösségi életre alkalmassá váljék. Van egy szervezetük is — a lakóegyesület (Wohnvereinigung) —, amely megszervezi a csoportok közti tapasztalatcserét, hogy a már bevált megoldások elterjedjenek, hogyan lehet legolcsóbban megoldani az átalakítást (vagy akár egy új épület kivitelezését), ne bajlódjanak az újak olyan kérdésekkel, amelyeket mások már megoldottak.

— **Az ön lakóközösségének tagjai anyagilag nem járultak hozzá az építkezéshez?**

— Mivel szociális építkezés volt, azaz állami beruházás, tőke nem kellett hozzá. Lakbért fizetünk, ami tartalmazza az építkezési költségekre felvett hitel megfelelő, egy hónapra eső részét, valamint a 10 százalékos kamatból 4,5 százalékos, az 5,5 százalékos kamatkülönbséget az állam fizeti.

— **Mennyi idő alatt térül meg ily módon az építkezési költség?**

— 50 év alatt.

A gyerekeknek is érdekesebb

— **Mitől lett az "együtt lakni, együtt élni" mozgalom ilyen rövid idő alatt népszerű?**

— Ha az embernek nem kell mindennap az étkezésről gondoskodnia, több ideje jut más dolgokra — a tanulásra, a munkára, a szórakozásra, arra, hogy a gyerekével játsszon. A gyerekek számára is előnyösebb, több felnőttet ismernek meg, ha nagyobb csoportban élnek, gazdagabb és több kapcsolatra tesznek szert. Több véleménnyel, több nézetel ismerkednek meg, s ebben a korban még nagyon fogékonyak. Így nem függenek annyira a szüleiktől és személyiségük sokoldalúbban fejlődik. A hétköz-

napi életük is jóval színesebb, mint a hagyományos kis családban. Ha valami érdeklí őket, a közös étkezéseknél megkérdezik — egészségügyi kérdésekben az orvos, elektronikai kérdésekben pedig például a villanszerelő lakótárs válaszol nekik. Így azt is megtanulják egyúttal, hogy a szülei sem tudnak mindent. Könnyebb lesz számukra a kamaszkori leválás, hamarabb önállósodnak. Ha felnőnek, ott maradhatnak az ismerős közösségben, s mégis függetlenül élhetnek egy távolabb eső lakásban.

Egy ilyen lakóközösség az idősek számára is kedvező — amikor a gyerekek kirepülnek a családi fészekből, a szülők egyedül maradnak, s ez súlyos lelki megrázkódtatást jelent számukra. Elsősorban természetesen az anyának, akinek eddig a háztartás és a gyerekevelés töltötte ki az életét — az apa dolgozik, őt nem érinti annyira súlyosan a veszteség. Egy ilyen lakóközösségben mindig van egy csomó dolog, amit meg kell szervezni, amivel foglalkozhatnak, s ezáltal fontosnak, nélkülözhetetlennek érezhetik magukat. Új kapcsolatokra tesznek szert, amelyekben számítanak.

— **Vonzza-e ez a perspektíva az idősebbeket?**

— A mi közösségünkben csak a már említett szociológus lakik — az ő életkora 50 év körül van.

Másutt sem tudok arról, hogy öregek lakóközösségekbe költöztek volna. De elindult az ő körükben is valami — olyan lakóközösséget szerveznek, ahol csak idős emberek vannak — gyerekek, fiatalok nélkül...

— **Saját családja mennyire élvezi ezt az életformát?**

— Két fiam van, 8 és 10 évesek. Sohasem nőültem meg, de az édesanyjkkal közösen neveljük őket. Minden hónapban két hetet velem, két hetet pedig az édesanyjkkal töltenek, aki Delft közelében, egy 17 kilométerre lévő kis helyiségben lakik. A gyerekek jól érzik magukat nálam, semmi negatív hatást nem tapasztaltam.

Csernovics Mária

(Az interjút a JÓVÓ MÉRNÖKE 1986-ban közölte.)

Nyugat-európai építészek összegyűjtötték a Benelux államokban 64 hasonló kísérlet tapasztalatait, s tanulmányukat francia nyelven a PARTICIPATION ET HABITATION című könyvben megjelentették. A kötet a HARMADIK PART szerkesztőségében hozzáférhető.

Közösségi könyvespolc

Új kiadók figyelem!

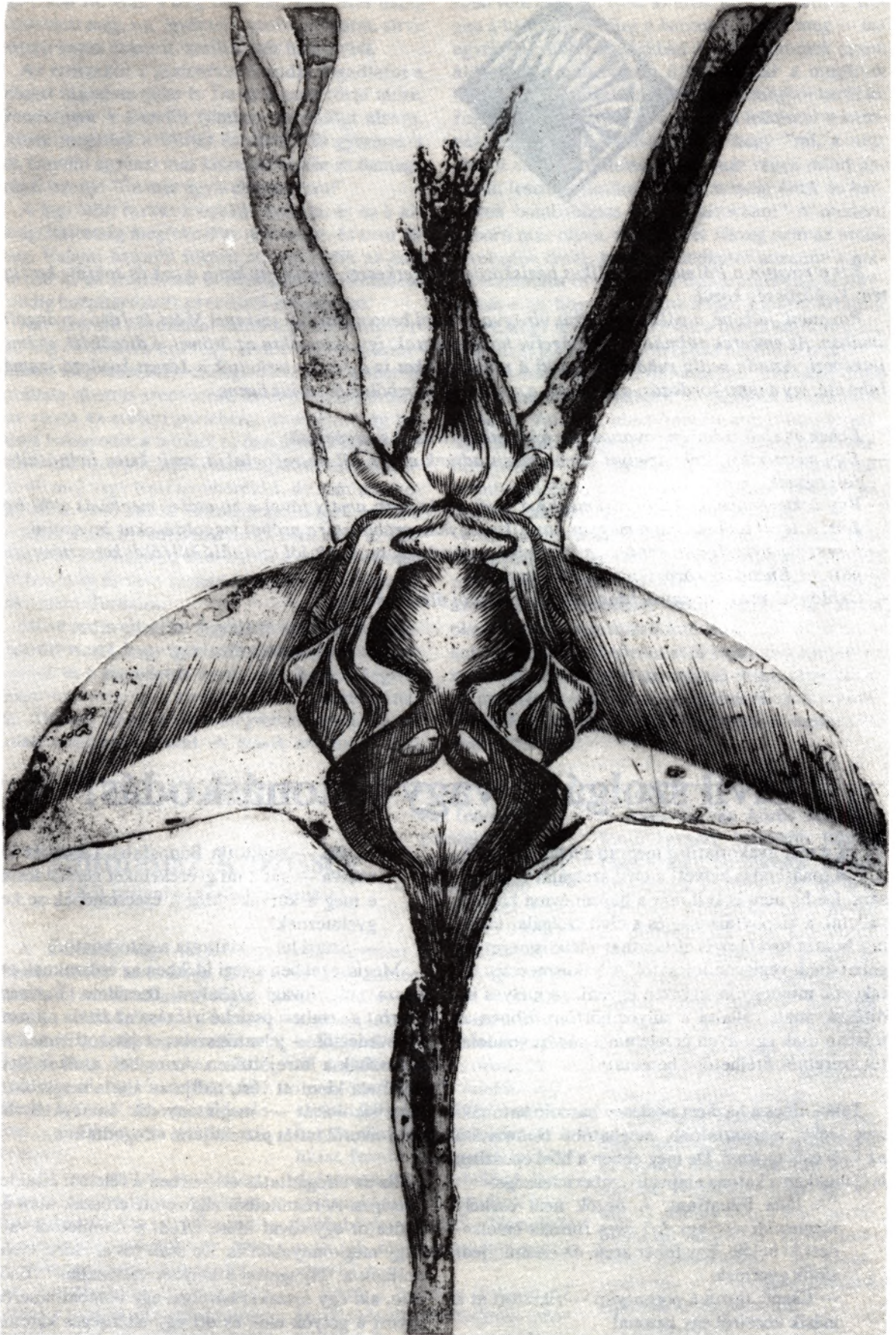
Végre magyarul is szeretnénk néhány könyvet olvasni az alábbiak közül.

Vásárolható, megrendelhető:

The Teachers, 18. Garth Road, Bandor, Gwynedd, North Wales

Abrams and McCulloch	Communes, Sociology
Andrews	The People Called Shakers
Arnold, E.	Torches Together
Arnold, E.	Why We Live In Community
Arnold, E.	Children in Community
Arnold, H. and A.	Living In Community
Barnett	Indian Shakers
Belfrage, S.	Flowers of Emptiness (About the Rajneesh or Orange People)
Benedict	The Rule of Benedict
Bettelheim	Children of the Dream (About the Israeli kibbutz)
Bharti, Ma Satya	Death Comes Dancing (About the Rajneesh or Orange People)
Burroughs, W.	Cities of the Red Night
Caddy, E.	Foundations of Findhorn
Cockerton, P., etc.	The Candid Kibbutz Book
Criden, Y., etc.	Worker's Co-Operative Handbook
Edwards, C.	The Kibbutz Experience Directory of Common Ownership Co. Operatives
Ehrenpreis, A. and Felbinger, C.	Crazy For God (About the Unification Church or Moonies)
Enroth, R.	Brotherly Community: The Highest Command of Love (By The Society of Brothers or Hutterites.)
Gilette, K. C.	Youth, Brainwashing and The Extremist Cults
(Gilette of the razor fame wrote this utopian text)	Faces of Findhorn The Findhorn Garden The Human Drift

Gingerich Goldstein	The Amish of Canada Communes, Law and Commonsense (American, but still useful)
Gordon Gray Hardy	Nuclear Family In Crisis Looking At China Alternative Communities in 19th Century England The Magic of Findhorn Seven American Utopias: The Architecture of Communitarian Socialism, 1790-1975 Moon Is A Harsh Mistress (A science fiction on rational social organisation)
Hawken Hayden, D.	Starship Troopers (Another s.f., thi time a justification fo position of 'right wing' activity).
Heinlein, R.	Stranger In A Strange Land (Heinlein's est s.f.; it has inspired many communes)
Heinlein, R.	Science, Sin and Scholarsip (About the Unification Church or Moonies)
Horowitz, I. L.	Hutterian Bretheren 1528-1931 Amish Life Amish Society Children In Amish Society Communitarian Societies Hutterite Life Hutterite Society Hutterites In North America Mennonite Life Brave New World Island Utopia and Experiment Coming Together Atlantis Alive Atlantis Is... Room To Breathe They Call Us The Screamers Families of Eden Commitments and Community A Walden Two Experiment (About thee Twin Oaks commune in America)
Horsch Hostetler Hostetler Hostetler Hostetler Hostetler Hostetler Hostetler Hostetler Huxley, A. Huxley, A. Infield Jackson James, Jenny James, Jenny James, Jenny James, Jenny Jerome Kanter, Kinkade, Kat	

A *hincastany*? EA 1/11. to June

Ezt a rovatot a Pálmaág katolikus bázisközösség szerkeszti, amely egy hang a sok és sokféle keresztény kisközösség közül.

Rovatunk jelképe, a pálmaág, Jézus virágvasárnapi bevonulásakor szerepel Máté és János evangéliumában. Az emberek pálmaágakat lengetve hozsannáztak: így számunkra az örömet, a dicsőítést, az imát jelképezi. Azután pedig ruháikkal együtt a pálmaágakat is a földre terítették a Jézust hordozó számár lába elé: így a teherhordozás, a kicsiség, a szolgálat szimbólumát látjuk benne.

Ebben az első számban rovatunkban a következő írások szerepelnek:

- *Egy misztériumjáték, amelyet templomban adtunk elő, s jól összefoglalja, amit Isten indításaiból felfogtunk.*
- *Egy dokumentum, kisközösségi meghívó levél a pápának, amely jóval a hivatalos meghívás előtt tródot. A levél többek közt a magyar katolikus egyház problémáira próbál megoldásokat javasolni.*
- *Egy számunkra fontos kérdést, a börtönből szabadulók segítségét jól szolgáló külföldi keresztény csoport, az Emmausz közösség rövid bemutatása.*
- *Ökológiai javaslat egy boldog, nem-fogyasztói életformára.*

Civil szolgálat vagy katonáskodás?

Ma már gyakorlatilag megvan a lehetőség a katonáskodás helyett a civil szolgálat választására. De ha nem is kell már a három évnyi börtönt vállalni, a bizonytalanság és a civil szolgálat idejének hossza továbbra is elriaszthat a lelkiismeret sugallatainak végiggondolásától. A lelkiismeretes tiltakozók mindegyike egészen egyéni, személyes indítékok miatt vállalta a súlyos börtönt. Ebben az írásban csak egy ilyen érzellemmel súlyos gondolatot szeretnék átélhetően bemutatni.

Talán nincs a hazáért hőiesen harcoló katonának szebb, magasztalóbb, meghatóbb bemutatása az Egri csillagoknál. De még ebben a hősi eposzban is fölbukkan a katona alapvető embertelensége:

"A láda föl pattant. A nézők nem csekély meglepődésére egy 6-7 éves fiúcska emelkedett ki belőle. Egy fehér arcú, öz-szemű, ijedt török gyermek. ...

— Csapd agyon a porontyát! — rikoltott át a másik kocsiról egy katona!

— El kell pusztítani még a magját is! — mondta egy másik. A gyerek sírva fakadt. ...

— Ej! — ordította Bódogfalvi a kardját kirántva — hát a mi gyerekeinket nem öldösik-e meg a kutyák? Még a csecsemőnek se kegyelmeznek!

— Szúrd le! — kiáltotta a sátorbontó."

Mégis, ezekben a régi időkben az erőszaknak ethosza volt, lovagi szabályai, becsülete. Érzésem szerint az emberi psziché irtózása az általa okozott szenvedéstől — jelentős szerepet játszott ennek az ethosznak a létrejöttében. Az ember, amikor látja az általa kiontott vért, hallja az általa megsebzett lény sikoltását — megiszonyodik önmagától, ha nem sikerül tettét pszichéjével elfogadtatnia.

Ez az elfogadtatás elsősorban a félelem által lehetséges. A rémületből elkövetett erőszak után az irtózatot egy rövid időre elfedi a rémületből való nagy megkönnyebbülés. De csak rövid időre. Gondoljunk a "Nyugaton a helyzet változatlan" főhősére, aki egy éjszakai harcban egy bombatölcsérbe ugrott a golyók elől, és ott egy ellenséges katonát talált, akit rémületében nyomban leszúrt. Amikor kivilágosodott, látta, hogy ez az ellenséges katona

egy fiatal fiú volt, s még nem halt meg. Két napig haldoklott még, s a "győztes" ápolni próbálta, sírva beszélt hozzá akkor is, amikor már halott volt.

Az erőszakot a pszichével el tudja fogadtatni a sebzett fájdalom dühe is. De ez is csak rövid időre. Gondoljunk a Gandhi filmben az ördögi alakra, akinek megölték a kisfiát és ezért ő is gyermeket ölt. Gandhi ágyánál már kiszakad belőle az önmaga iránti iszony: "Én már úgyis elkárhozom!"

A legyőzött farkas a nyakát nyújtja, és ez a kiszolgáltatottság megfékezi az erősebbet, és nem öli meg. Valami hasonló fékező erő működik az emberben is: az ártatlanok és nem harcolók kímélése mindig hozzátartozott az erőszak ethoszához.

Azt akarom fölmutatni ezzel a gondolatmenettel, hogy a modern kor fegyverzete és erőszakszervezetei még erősebben elidegenítették az embertől az általa okozott szenvedést, és ezért még kevésbé hat vissza az emberi pszichére, az ember még kevésbé iszonyodik a tettétől és önmagától. Egy bombázó repülőgép pilótája ártatlan gyermekek sokaságát öli meg vagy teszi nyomorékká, de nem találkozik velük, nem hat rá kiszolgáltatottságuk (mint a farkasra a másik védtelen nyaka), nem látja az ömlő vért és a vonaglást, nem hallja a sikolyt — nem döbben meg és nem szakad ki belőle a kárhozatos lelkiismeretfurdalás.

Mivel tudja elterelni figyelmét saját borzalmasságáról? Azzal, hogy igyekszik menekülni a vadászrepülők és a légvédelmi ágyúk elől. Azaz a (lég)védelem kapcsolja ki a támadó belső pszichés gátlását. Állítom, hogy ez a gátlás jobban védené az ártatlan megtámadottakat. A másik arc odatartása

több védelmet ad, mint az erőszakos védekezés. Régen a háborúban főleg a harcolók haltak meg — ma egyre nagyobb százalékban a nem harcolók esnek áldozatul a háborúnak: újabban már a megöltek több mint 80 százaléka a békés lakosságból kerül ki. Joggal írták az NDK evangélikus lelkészei a katonához intézett fölhívásukban, hogy "mi, a nép, akit ti elvileg "védelmezték", már régen mind halottak leszünk, amikor ti még mindig éltek és harcoltok bombabiztos bunkerjaitokban!" A modern háború már olyan, mintha két részeg nem az utcán verekedne össze, hanem mindkettő elmenne a másik otthonába és megölné a másik családját. Honvédelem-e az, hogy katonáink irtják a másik ártatlan népet, hogy így kényszerítsék a másik nép katonáit, hogy hagyják abba a mi ártatlan népünk irtását??

"De most nem kell ölnie annak, aki katonának megy, hiszen nincs háború" — hangzik a tipikus ellenvetés. Valóban, nincs háború, mégis nem természetes halállal meghal a Földön naponta negyven ezer gyermek — alultápláltság miatt. S ez csak a legszembetűnőbb a világunkat behálózó "békés", hideg erőszak okozta szenvedések sorában.

Az emberben a döntéskor kétféle iszonyat bírkózik egymással. Egyfelől a börtön iszonyata, amelyet neki magának kell elszenvednie, ha nem hajlandó az emberölés eszközévé válni. Másfelől az általa okozott szenvedés miatti iszonyat. Csak azok mennek el inkább a börtönbe, akik hajlandók kinyitni a szemüket, rátekinteni az erőszak miatt szenvedőkre, és képesek beleérezni az általuk okozott szenvedésbe. Ez a beleézés elsöpri a magunk szenvedése miatti félelmet.

Emmausz-közösség

(A St. pölteni közösség kialakulása)

A közösség egy tagja úgy érezte, az Úr arra hívja, hogy börtönből szabadultakkal foglalkozzon, életközösséget hozzon létre velük. A testvérek válasza: nagyon nagy dolog ám ez, aludjunk még rá. Egy év múlva a közösség válasza: jó, csináld, de nem egyedül, hanem mindannyian együtt.

1982-ben vettek egy házat, azóta 92 ember lakott velük tartósan (csak férfiak) és több mint 13 ezer szállóvendégük volt. Már a börtönben kapcsolatot létesítettek. A szabadulók fél évig lakhatnak a házban. Az ottlakás feltételei: napi 8 óra kétkezi munka (saját asztalosműhely), szesz és kötekedésmentes életmód. A há-

zat fenntartó közösséget egy nagyobb — családközből álló — testvéri kör veszi körül. Az ő szerepük egyrészt az imádságos és szükség esetén az anyagi háttér biztosítása, másrészt hozzájuk mennek lakni fél év után a házból kikerülők. Keresztény családi légkörre van szükségük a "gondozottaknak", mielőtt saját életet (albérlés, világi munkahely, családalapítás) kezdenek. A házat fenntartók együtt laknak, dolgoznak a volt rabokkal, látogatásunkkor nem is tudtuk megkülönböztetni őket. Némelyik volt rab munkatársként marad ott a házban.

Eddig a tartósan ottlévők 57 százalékát sikerült teljesen rehabilitálni. Igen sok a pszichiátriai és elvonókúrás kezelésre szoruló szám.

Naponta van közös ima, he-tente egyszer hosszabb Bibliamagyarázat, beszélgetés. Ezek a programok köztudottak, de nem hirdetik. Alapelvük, amit nevük és emblémájuk (két kéz éppen megtöri a kenyeret) is mutat, hogy szeretetükről, önmaguk és javaik megosztásáról ismerjék fel őket, s ezt követően kívánják és keressék az Istent. Ne csupán a "koszt-kvartély" ellenében "tömjük beléjük" az Igét.

1986-ban bővítették a házat és az üzemet, így több munkatárs és vendég elhelyezése vált lehetségessé. Negyedévenként kis újságjuk jelenik meg rövid beszámolókkal életükből. Egyik kedvenc jelmondatuk: "A szegényekben, elhagyottakban Krisztus testét érintjük"

(Teréz anya).

Személyes meghívás a pápa számára

(1988. jun. 20.)

Az a hír járja, hogy 1987 őszén egy magyar világi Rómában invitálta Önt egy magyarországi látogatásra, s Ön ezt válaszolta: "Ez az első alkalom, hogy engem Magyarországra hívnak". Nos, családunk csatlakozik e meghíváshoz, nagy szeretettel várjuk Önt és úgy látjuk, egy ilyen rendhagyó utazás csodálatos gyümölcsöket teremhetne.

Rendhagyó útra hívjuk, több okból is. Egyrészt meghívásunknak nincs hivatalos súlya, de mi nem egy diplomatát, nem is egy egyházi méltóságot, hanem egy embert, egy keresztény testvért hívunk. Talán a hatalmak nem teszik lehetővé, hogy Ön egyszerű turistaként eljöjjön hozzánk. Biztonságát sem tudjuk garantálni — mint ahogy a magunkét sem —, de bátorságot meríthetünk abból, hogy Jézust sem óvta rendőrkordon, csak a szeretet ereje (pl. J 7,32.45-6). Nincs százmilliónk sem, amennyibe az Ön nem rendhagyó utazásai kerülnek, de otthonaink és ünnepi vendéglátásunk, ha szerények is, rendelkezésére állnak Önnek, mint minden vándor apostolnak, és közös autónkkal el tudánk vinni a szükséges utakra.

Nagyon szeretnénk, ha eljönne. Hadd említsünk meg gondokat, amelyekben segíthetne.

Figyelmeztessen bennünket, magyar katolikus egyházat, legutóbbi enciklikája nyomán, hogy egy világegyház része vagyunk, s ne legyünk olyan önző helyi egyház, mint ma. Ne kolduljunk a gazdagabb nyugati egyházaktól kövek tatarozására, hanem éppen ellenkezőleg, a saját anyagi erőinket is legnagyobb részt adjuk oda a szegényebb helyi egyházakban nyomorgó testvéreink megsegítésére.

Az Ön szolidaritásának nagy súlya van. Nagyon kérjük, irányítsa az Önt kísérő közfigyelmet látogatásával itteni szenvedésekre. Elsősorban jöjjön el velünk Erdélybe, ahol magyar és nem magyar testvéreink iszonyú elnyomás alatt szenvednek, s most az eddigi legnagyobb csapás készül ellenük: lánctalpas bulldózerekkel rombolják porig a családi otthonokat, teszik pusztasággá az életet még óvó kis falvakat, forgatják fel az évszázados temetőket, verik szét a templomokat és a három együtt élő nép ősi közösségeit. Kérjen bebocsátást, várakozzon azon a határon, amely családokat szakít szét! S ha nem is engednék be, vonzza oda a világ figyelmét és kérje a Szeretet Isten küldötteként ennek a pusztító "településrendezési" tervnek a visszavonását! És jöjjön el beszélőre egy magyar bőrtönbe is, ahol a katonáskodás megtagadásáért elítélt katolikus fiatalok az egyetlen lelkipásztorai a bűnözőknek.

A magyar katolikus egyházban sajnos gyakori a megosztottság és a megújulások szándékos elszigetelése. Egy felső klérus szemében a katolikuság kritériumává az alattvalói magatartás vált. Látogatásával adjon példát nekünk, hogy az egyház nem szent uralom (hierarchia), hanem testvéri szeretetközösség (vö. Mt 23,8). Figyelmeztessen, hogy ne a tanítóhivatalt tartsuk a katolikuság normájának, hanem Krisztust tartsuk az egyetlen Tanítónak (vö. Mt 23,10). Ragyogtassa föl Jézus kritériumát, hogy az Ó tanítványait a szeretetükről lehet megismerni, s János apostol fölismerését, hogy nem is lehet ortodox az, aki nem szeret (vö. 1Ján 4,8). Enyhítse a nem alattvalói keresztények iránti bizalmatlanságot, amely mérhetetlenül rombolja az egyház erőit.

Önnek is szívügye, hogy legyen sok papi hivatás. Ne taszítsa hát el — mint az ma történik — az Istentől adott hivatások nagy részét! Szentelje pappá azokat, akik sokéves szolgálatuk által Isten jó eszközeinek bizonyultak a közösségteremtésben, a rászoruló szolgálatában vagy az apostolnevelésben, annak ellenére, hogy házaságban élnek, nem bizalmi emberei a hatalomnak, sőt Isten esetleg éppen nőnek teremtette őket! Tegye így lehetővé, hogy a katolikus egyházban ne csak a formálisan kinevezetteknek, hanem a ténylegesen szolgálóknak is legyen szavuk. Ne akarják Krisztusnak megtiltani — a vezető fölszentelésének megtagadása által —, hogy az élő közösségekbe eucharisztikusan is eljöjjön.

Szt. Pál nagymértékben meg tudta valósítani a kereszténység kiszabadítását a törvény vallássosságából. Ön óriási lehetőségekkel rendelkezik római katolikus egyházunk formálásában: segítsen azt az egyetemes szeretet egyházává tenni, kiszabadítani az azóta ráakódott hierarchikusságból, dogmatikusságból, szertartásosságából, önhittségből. Győzzön meg minket, hogy nem kívánja a "Krisztus helytartója" és a "Szentatyánk" megszólítást, ami pápai himnuszunkban szerepel. Nyomatékozza Jézus parancsát, hogy csak Istent szólítsuk Atyánknak (Mt 23,9), és ne hasonlítsunk a helytartókra (vö. L 22,26), Önt pedig ne olyan pápák utódának tekintsük, akik valóban helytartók voltak s halálra üldöztettek sokakat (vö. Mt 10,18). Segítsen, hogy magyar egyházunk vonzóan tanúságot tudjon tenni a Szeretetről.

Tisztelettel, testvéri szeretettel, bizalommal és reménykedéssel.

Aki meg akart gyógyulni

(Misztériumjáték Dino Buzzati novellájából)

I.

(*Mesélő:*) Pár kilométerre a várostól, a dombon, a nagy lepratelepet magas kőfal vette körül. Tetején az őrszemek fel-alá járkáltak. Akadt közöttük fennhéjázó, goromba, de többnyire megértőek voltak. Szürkületkor a leprások összeverődtek a bástya aljánál, és kérdegették a barátságosabb katonákat.

1.Leprás: — Gasparó! Mit látsz ma este? Van-e valami az úton?

Őr: — Á... csak egy szekér.

1.L — Azt mondd szekér?

2.L — És milyen az a szekér? És a királyi palota ki van világítva?

(*A jelenet folyik tovább, halkán*)

Ez így ment órákig, soha nem fáradtak bele, s bár a szabályzat tiltotta, a jólelkű őrök válaszoltak, gyakran nem létező dolgokat találtak ki, mert tudták, hogy minden hír kellemes szórakozást jelent ezeknek a bezártságra ítélt embereknek. A súlyos betegek, a haldoklók is részt vettek ezeken az összejöveteleken, a még jó erőben levő leprások hozták őket ide. Volt köztük egy fiatalember, nemes lovag, aki két hónapja került ide a lepratelepre. Nagyon szép férfi lehetett, már amennyire ki lehetett venni, mert a lepra elképesztő gyorsasággal fertőzte meg. Rövid idő alatt teljesen elcsúfította az arcát. Mseridonnak hívták.

Mseridon: — Hazudsz! Bárgyú meséket találsz ki már megint! Engem nem tudsz becsapni, én még jól emlékszem a külvilágra!

Leprások: (*csitítják*) — Elrontod az esténket! Ha megsérted az őröket, nem fognak semmit mesélni nekünk a külvilágról!

Ms — Ó, micsoda szegénység! Hát ti ilyen sokra értékelitek a világnak ezt a nyomorult kis morzsáját, amit az őrök meséin keresztül kaptok?!

1.L — Meglátod, neked is ez lesz majd a minden, ha már sok éve itt élsz.

Ms — De én nem maradok itt! Az életet, ezt az egyszeri, csodálatos lehetőséget nem vesztegethetem ilyen tengődésben!

2.L — De hát hogyan akarsz szabadulni?

Ms — Ne dühösítsetek! Nem tudom! De akkor se maradok itt egy életen át!

(*Folyik tovább az élet, kártyáznak, Ms dühösködik.*)

S így ment ez mindennel, akármit csináltak, Mseridon lázadt a sorsa ellen és dühüngött tehetetlenségében. Mígnem egy este, amikor szokásos esti imádságra hívta össze őket a bölcs öreg Giacomo, a telep pátriárkája, különös gondolat ötlött a fejébe.

II.

(*Körben ülnek, áhítatosan hallgatják. Mseridon külön ül, rosszkedvű.*)

Giacomo: — "Történt, hogy mialatt az egyik városban tartózkodott, egy férfi ment hozzá, kit elborított a poklosság. Amikor Jézust meglátta, arcra borult és úgy könyörgött hozzá: Uram, hatalmadban áll, hogy ha akarod, megtisztíts engem. Jézus kinyújtotta a kezét, megérintette és így szólt: Akarom. Tisztulj meg! S a poklosság azonnal elhagyta."

(Mseridon fölkapja a fejét, majd fölugrik, berohan a konyhójába. Közben Giacomo tovább olvas, egyre halkabban, s a külső szőnyegbe kerül. Egyedül a konyhóban van fény.)

Ms — Hogy nem jutott ez idáig eszembe! Pedig hányszor hallottam már gyermekkorom óta az evangéliumi történeteket a templomban! Imádkozni fogok és Isten meggyógyít!

(Mehökkenve elhallgat)

De hiszen ők is imádkoznak! ...miért nem gyógyulnak meg?

(Csend)

Ó, ezek a nyámnyila imádságok! Ha valóban hinnénk, nem így imádkoznánk! Valójában egész eddigi életemben vallásos voltam, mégse döbentem még rá, hogy Isten létezik.

(Csend. Elbizonytalanodó szorongással:)

Létezik? Ha létezne, tudnánk ennyire megfélemleni róla, nem törődni a létével? Tudunk nem törődni a gravitációval? Hátha csak mese ez a történet a leprással?

(Csend)

Akkor pedig az én életemnek vége. Rosszabb, mintha meghaltam volna. Aki nem él, legalább nem sóvárog az élet után.

(Szenvedéllyel:)

Az nem lehet! Az élet, ez a csoda, ez a gyönyörűség, nem fúlhat ily borzalmas kudarcba! Megszülettem, s ez a tény bizonyítja, hogy boldogságra vagyok hivatva! Meg kell gyógyulnom! Mivel van élet, ezért van Isten és meg fog gyógyítani!

(Már szinte átélve a jövőt, ujjongva:)

Meg fogok gyógyulni!

III.

Másnap estefelé Mseridon nem ment a többiekkel a bástya aljába.

3.L — Miért nem jössz?

Ms — Barátaim, megértem, hogy nektek vigasztalást jelentenek az ör hírei. Ti már beletörődtetek, hogy soha nem kerültök ki innét. De én...

2.L — Te? Ms — Én meg fogok gyógyulni, nem mondtam le, én olyan... értsétek meg, én olyan akarok lenni, mint régen.

Ott ment el a többiekkel együtt Mseridon konyhája előtt az öreg Giacomo is. Már majdnem egy évszázada emésztette a lepra. Jóságáért, bölcsességéért mindenki tisztelte.

G — Mseridon, szegény fiú, én már majdnem száz év óta vagyok itt, és ezek közül, akiket itt találtam, vagy később jöttek ide, senki sem került ki soha. Ilyen a mi betegségünk. De meglátod, itt is lehet élni. Van aki dolgozik, van aki szeret, van aki verset ír, van szabónk, van borbélyunk. Boldog is lehet az ember, vagy legalábbis nem sokkal boldogtalanabb, mint a kint élők. Minden azon múlik, hogy beletörődjünk. De jaj akkor, Mseridon, ha a lélek lázadozik és nem nyugszik bele a sorsába, ha a lehetetlen gyógyulásra vágyik, akkor az megmérgezi a szívet.

Ms — De nekem... nekem meg kell gyógyulnom, én gazdag vagyok, ha felmászna a falakra, láthatnád a palotámat, két csillogó ezüsttornya van. Lent várnak rám a lovaim, a kutyáim, a vadászaim, és a fiatal kis rabszolgányok is várják visszatérésemet. Érted, kedves bölcs öreg, én meg akarok gyógyulni!

G — Ó, ha a gyógyulás csak az akaraton múlna, nagyon egyszerű lenne a dolog. Többé-kevésbé mindenki meggyógyult volna.

Ms — De én ismerem a gyógyulás módját, amit a többiek nem.

G — Ó, gondolom, mindig akad egy-két csirkefogó, aki drága pénzért titkos és csodálatos kenőcsöket ajánl az újonnan érkezőknek. Én is beleestem ebbe a csapdába, amikor fiatal voltam.

Ms — Nem, én semmiféle kenőcsöt nem használok, csupán imádkozom.

G — Te Istenhez könyörögsz, hogy gyógyítson meg? És meg vagy győződve, hogy meg fogsz gyógyulni?

De mit képzelsz? Mi mindannyian imádkozunk, nem múlik el egyetlen este sem anélkül, hogy ne fohász-
kodnánk Istenhez. Mégis, aki...

Ms (*közbevág*) — Mind imádkoztok, ez igaz, de nem úgy, ahogy én. Ti esténként kimentek, hogy meg-
hallgassátok az őr híreit, én ezalatt imádkozom. Ti kártyáztok, bütyköltök, olvastok, hevertetek, ti úgy éltek
körülbelül, mint a többi ember, én meg szüntelenül imádkozom. Még evés közben is, munka és tanulás köz-
ben is, a veletek való beszélgetés közben is. A ti imátok csak játék. Az igazi ima szüntelenül Isten jelenlété-
ben létezés. Giacomo, te öreg és bölcs vagy, tudhatnád ezt.

Ekkor Giacomo imbolyogni kezdett, mintha elveszítené az egyensúlyát, és forró könnyek futottak végig
a hamuszínű varon.

G — Igaz, igaz! A te korodban én is...

Ms — Tehát nem hiszed, hogy én...

G — Isten segítsen, mást nem tudok mondani, mint hogy a Mindenható adjon erőt neked!

(*Giacomo apró ugrásokkal elindul a tömeg felé.*)

IV.

Mseridon bezárkózott a kunyhójába és imádkozott. Istenre összpontosított elmével harcolt a betegség
ellen. Egyetlen olvasmánya az Evangélium volt.

(*Közben zenei betét, s zajlik a lepratelep szokásos élete a háttérben, némán, félhomályban. A fény
Mseridon kunyhójában észrevehetetlenül lassan növekszik, gyógyulásakor egy utolsó ugrással maximá-
lisra vált.*)

Eleinte sorra csak Jézus gyógyításainak történeteit kereste. Imája telve volt önmagával, követelőzve
próbálta Istent a maga akaratának szolgálatába állítani. Lassanként azonban egyre több dolog elgondol-
koztatta.

Ms (*Olvas az Evangéliumból*) — "Egy hordágyon fekvő bénát hoztak hozzá. Hitüket látva Jézus e sza-
vakkal fordult a bénához: Bízzál, fiam, bocsánatot nyerneked bűneid!" ... (Mt 9,1-7)

(*Fölkapja a fejét*)

Milyen furcsa! Ha a farizeusok nem akadékoskodnak, talán meg se gyógyítja? A betegsége miatt hozták.
Akkor miért a bűneivel foglalkozik? Miért fontos ez?

(*Csend*)

Bűn ... Vajon nekem is vannak bűneim?

(*A zene fölerősödik, jelezvén, hogy hónapok múlnak el. Azután újra elhalkul Ms beszéde kezdetekor.*)

Ms (*Olvas az Evangéliumból*) — "Aki meg akarja őrizni életét, az elveszíti. Aki azonban érterem elve-
szíti, az találja meg!"

(*Elgondolkodik*)

Én elvesztettem az életemet. De nem őerte, hanem egy szerencsétlen betegség folytán. Most pedig
meg akarom nyerni az életemet, hogy újra egészséges, szabad, boldog lehessenek. Ez baj? Nem szabad akar-
nom az életet? Ah, bolondság! A boldogságra vágyani nem bűn!

(*Csend*)

Mit jelent az, hogy elveszítem az életem, ha meg akarom tartani?

(*Csend*)

Talán a másik rész érthetőbb? Mit jelent az, hogy őerte vesztsem el az életemet?

(*A zene fölerősödik, telnek a hónapok. Majd elhalkul...*)

Ms (*Olvas az Evangéliumból*) — "Ne félj, te maroknyi nyáj, hisz Atyátok úgy látta jónak, hogy nektek
adjá országát. Csak adjátok el, amitek van, adjátok oda a rászorulóknak. Így készítetek magatoknak ki-
meríthetetlen kincset a mennyben." (Lk 12,32)

(*Elgondolkodik*)

Ha így törődök a szegényekkel, tönkremegyek, magam is ágrólszakadttá válok!

(*Lázasan keres az Evangéliumban, majd elfanyalodva nézi a megtalált helyet*)

Igen, itt van: "Éheztem és nem adtatok ennem!"

(Dühösen)

Mindent ilyen átkozottul húsbavágóan akar! De hát annyi a szegény, mint a tenger vize! Az egész vagyonom csak egy morzsa lenne az éhezők szájában! Nekem pedig a boldogságomat fogja biztosítani! Nem, nem tudom elveszíteni, még őerte sem!

(A zene fölerősödik, majd elhalkul)

Ms *(Olvas az Evangéliumból)* — "Aki megüti a jobb arcodat, annak tartsd oda a másikat is. Aki perbe fog, hogy elvegye a ruhádat, annak add oda a köntösödöt is. ... Szeressétek ellenségeiteket!"

(Györrödön)

Így nem lehet élni. Ha senki nem tart tőlem, elvesztem az előnyeimet az élet harcában. Minden érdek-szövetség kivét magából, ha nem tekintem ellenségemnek az ő ellenségeit.

(Nyöszörögve)

Nem veszíthetem el az életemet, még őerte se!

(A zene fölerősödik, majd elhalkul)

Ms *(Olvas az Evangéliumból)* — "Az Úr lelke azért küldött, hogy fölszabadítsam az elnyomottakat, s hirdessem a raboknak a szabadulást."

(Szomorkásan)

Ugyancsak meggyűlne a bajom a hatalmasokkal, ha beleártanám magam a világban folyó elnyomásba. Ezek a hatalmas, embertelen erők szétmorzsolnának.

(Indulatosan)

A börtöntöltelékek pedig megérdemlik a sorsukat. Még magam is gyanúba keverednék, ha ilyenekkel keresném a kapcsolatot.

(Hirtelen lecsillapodva, ismét szomorúan)

Persze, tudom: "Börtönben voltam és nem látogattatok meg!"

(Csend)

Úgyse érthetek el semmit, felesleges az áldozatvállalás.

(A zene fölerősödik, majd elhalkul)

Ms *(Olvas az Evangéliumból)* — "Nézzétek, úgy küldelek titeket, mint bárányokat a farkasok közé. Mindenki szemében gyűlöletesek lesztek a nevemért. Aki azonban mindvégig kitart, az üdvözülni fog. Legyen elég a tanítványnak, ha olyan, mint mestere. Ne féljetek hát tőlük! Tanításomat mondjátok el fényes nappal, hirdessétek a háztetőkről. Ne féljetek azoktól, akik a testet megölik, de semmi többet nem tehetnek. Azokat, akik megvállanak engem az emberek előtt, én is megvállom majd mennyei Atyám előtt."

(Mt 10,16..32)

(Összetörve a felismerések súlya alatt)

Elveszteném tekintélyemet, jóhíreimet, a világ nagyjainak jóindulatát, elveszteném befolyásomat, minden biztonságérzetemet.

(Csend)

Én félek. Sajnos nagyon félek. Nem kívánhat ilyet tőlem.

(A zene fölerősödik, majd elhalkul)

Ms *(Olvas az Evangéliumból)* — "Jöjjetek Atyám áldottai, vegyétek birtokba a nektek készített országot. Mert éheztem, és adtatok enni ..." *(Mt 25)*

(Leteszi. Bűnbánóan:)

Nem szabad ilyen képmutatóan olvasnom az Isten szavát! Hiszen magamban szüntelenül a kibúvókat keresem és amint lehet megfélemlítem róla, hogy Isten úgy vár rám, mint én a gyógyulásra. Talán ezért nem gyógyultam még meg, mert akkor végleg elveszítene, elmenekülnék előle.

(Újra fölveszi a könyvet)

"Beteg voltam és meglátogattatok."

(Elgondolkodik)

Hát igen, beteg is van itt bőven.

(Sóhajt)

Én is mennyire beteg vagyok.

(Meleg hangon)

Az öreg hogy bírja! Ő aztán tényleg törődik mindenkivel! Még engem is hogy szeret, pedig én aztán kihúztam magamat mindenből. Ez az öreg... ő boldog ember...

(A zene fölerősödik, ujjongó, majd elhalkul)

Ms — Vajon tényleg boldogság vár rám, ha el merem veszíteni az életemet érte? Érte... végül is ki az az Ő?

(Hirtelen megborzong, halk rémülettel:)(A ZENE MEGSZAKAD!)

Érte???(Dadogva:) Te érte? Hiszen Ő jelen van!

(Még rémültebben, szinte suttogva)

Hiszen Te itt vagy! Milyen félelmetes!

(Leborul!)

(Hosszú-hosszú csend)

(Leborulva, könyörgő hangon:)

Istenem, hát nincs menekvés? Ha meg is gyógyulok, gyáva, irgalmatlan, erőszakos ember maradok?

(Hosszú-hosszú csend)

(Gyönyörű szép zene emelkedik ki lassan a csendből, amikor már egész erősen szól, akkor Ms felugrik s örömmel, nagy elhatározás lendületében kiáltja)

Milyen csodálatosak a Te gondolataid, Uram!

V.

(A fény teljes a kunyhóban, a zene is teljes. Mseridon arca, keze teljesen tiszta, meggyógyult. Kilép a kunyhóból, a fény követi, a lepratelepet világosság árasztja el. A zene csak épp annyira halkul el, hogy a kiáltásokat és a mesélőt hallani lehessen.)

Leprások: — Meggyógyult! Meggyógyult!

Nem tudták, sírjanak-e örömeikben, vagy irigyeljék. Ujjongva körülhordozták. Immár szabad volt. Viték, sodorták a kapuhoz, szaladtak az örökért, hogy nézzék meg és engedjék ki.

A külső kapuhoz már csak az öreg Giacomo kísérhette ki. A kulcs megcsikordult a zárban s az ör kitérta a külső kaput.

Elétáruult a világ a reményteljes hűvös reggeli napsütésben. Az erdők, a zöld rétek, az éneklő madarak, és ott a távolban fehérlett a város csillogó tornyaival, kertekkel szegélyezett teraszok, lobogó zászlók, hatalmas papírsárkányok, és ott lenn, ahová már nem lehet ellátni, ezernyi élet és lehetőség, nők, mámor, fényűzés, kalandok, az udvar, az intrikák, hatalom és fegyverek — az ember birodalma!

Mseridon szíve-lelke belebódult a szabadság érzésébe. Az öreg Giacomo figyelte a fiatalember örömtől sugárzó arcát. De csak egy pillanatig tartott, azután Mseridon visszafordult, a lepratelepet nézte, és lát szott az arcán, hogy erősen vívódik.

(A zene megszakad)

Ör — Na gyerünk, fiatalember, menj már, mert nekem azonnal be kell csuknom a kaput! Remélem, nem fogsz könyörögtetni magadnak!

G — Mi bajod? Rosszul vagy?

Ms — Nem bírom... Nem tudlak itthagyni benneteket! Segíts, öreg! Mi történt velem?!

G — Én tudtam! Tudtam, de nem mertem megmondani neked. Soha nem kérdezted magadtól, mi adta az erőt az imádkozáshoz? Győztél, meggyógyultál. Meggyógyultál, de már nem vagy az, aki valaha voltál. Miközben eltöltött a kegyelem, lassan-lassan, észrevétlenül kihalt belőled a magad életének szeretete. Egyre kevesebbet gondoltál a vágyott életre, és egyre többet ránk, akik vágyakozva kérdezzük minden este az öröket a külvilágról. Meggyógyultál, de mindaz, amiért te a gyógyulást áhítottad, egyre távolodott tőled. Én tudtam ezt. Azt hitted, legyőzöd Istent, pedig Ő győzött le téged. Boldoggá tett itt, a lassú halálnak eb-

ben az iszonyú élő temetőjében, és megadta neked azt a vágyat, hogy ezt a boldogságot a többiekkel is megismertesd. Így elvesztetted önző vágyaidat. Gazdag vagy, de nem érdekel már a pénz, fiatal vagy, de nem érdekelnek a nők. Nemes voltál, most szent vagy: érted, hogy billen át a mérleg? Végre a miénk vagy, Mseridon! Egyedül ebben lelheted meg boldogságodat, hogy itt maradsz köztünk, s vigasztalsz bennünket, leprásokat... Őr, zárd be a kaput, mi visszajövünk!

(Az őr behúzza a kaput)

Az életharmónia, mint nem-fogyasztói életforma

Az utókor valószínűleg a történelem legsötétebb korszakai közé sorolja majd a XX. század második felét a fogyasztás dárídója miatt, amely kiszipo-lyozza, beszennyezi, veszélyessé teszi a Földet, világméretűvé teszi a nyomort, elemberteleníti a ki-sembert is.

Az életharmónia olyan létforma, amikor keve-sebb energiát fordítunk az anyagiak megteremtésé-re és az így szerzett kevesebb anyagot sem használ-juk fel mind magunkra; így több energiánk és pén-zünk jut a lelkiekre, az élet átélésére, önnevelésre, csendre, szellemi kincsekre és alkotásra, a szere-lemre, a gyerekekre és a generációk együttműködé-sére, a barátságra és közösségre, az adásra és segí-tésre, a közösségteremtésre és társada-lomformálásra, a természetbe illeszkedésre.

Azért nevezem életharmóniának a nem-fogyasz-tói életformát, mert az ember akkor tud boldogan élni anyagi szegénységben (nem nyomorban!), ha nem anyagi értékekben gazdag az élete.

Az ökológia szemszögéből nézve az életünket, el-sőként azt emelném ki, hogy a Földanya terhei je-lentősen kevesbednek, ha a fogyasztást nagy mér-tékben csökkentjük a magunk életében, és az élet-harmóniát vonzóan tudjuk élni, hogy elterjedjen. (A nem-fogyasztás NEM azonos a környezetvéde-lem költségeit lespóroló fogyasztással!)

Másodikként említem, de súlyosságban első helyre tenném a világnyomor felszámolását. Az életharmóniában létrejövő energia- és pénztöbblet képes a nemzeti- és világtársadalmat szolidárisab-bá formálni, ha nem merül ki a beszédben, hanem személyes pénzbeli- és energia-adással (nem jelen-téktelen adakozással!) elől jár. (Ez közvetetten, de igen súlyosan ökológiai kérdés is, mert ahol a napi túlélés a gond, ott nem szempont a természeti for-rások kímélése, s a harmadik világban folyó termé-szet-pusztulások az egész Földre veszélyesek.)

Egy harmadik jó okunk is van arra, hogy ne fo-gyasztóian éljünk. Az, hogy a fogyasztói életformá-ban elveszítenénk az életharmóniát. A kettő nem fér össze. Jézus két figyelmeztetésével érzékeltet-ném ezt. "Nem szolgálhattok két úrnak, az Istennek és az Anyagiaknak! Aki az egyiket szereti, szolgálja, az a másikat gyűlöli, megveti." (Lk 16,13) "Ahol a kincsed, ott a szíved is!" (Lk 12,33) Gyakorlatilag a felsorolt területek, s végül még a család is tönkre-megy a kétkeresős pénzhaszárban. Egy nagy család-

ra ez különösen áll. Több gyerekhez több pénz kel-lene ugyan, de több idő is. Ebből az ütközésből csak akkor kerülhet ki harmónikusan a család, ha a na-gyon szerény anyagi szintet választja.

Lehetséges-e kevés pénzből élni? Ha van idő, ha van szellemiség és lelkiesség, ha van baráti és rokoni közösség, akkor kevesebb pénz kell az élethez (pl. közlekedés, játékkészítés, szállás, gyerekvigázás). Látok példákat egykeresős vagy két fél-keresős nagycsaládokra, akiknek marad pénzük adásra.

"Hagyjuk meg az államnak a szegénység propa-gálását!" — figyelmeztetett egyik barátom. Nagyon igaza van. Az életharmónia csak szélsőséges hely-zetben váljon erős menedékké: "bármilyen szorosra is húzzák (a hatalmasok!) a nadrágszíjunkat, a bol-dogságunkat nem tudják elvenni!" Semmiképpen nem az elszegényedésbe való beletörődést akarom. Milyen társadalmi következményeket várok beletö-rődés helyett az életharmóniától?

Egyrészt kritikus szemléletet: hogyan él az, aki beszél? Hitelt a szavaknak csak a beszélő saját éle-tében való megvalósulásuk adhat! Bizalmatlanságot szavazok a fogyasztói életformát élő írástudók és közéleti emberek iránt, beszéljenek akármit. A rep-rezentatív környezet csak az illető személyes üres-ségét és bűnös ostobaságát jelzi, hogy ti. kevesebb anyagi fogyasztással nem tud értékes életet élni, s a szegényekkel nem törődik.

Másrészt kemény munkát (a kevesebb időben, az életharmónia szétzilálódása nélkül!) és kemény ki-állást. Nem törődhet bele az elszegényedésbe, aki-nek a saját gyermekei mellett még néhány erdélyi és indiai gyerekekről is gondoskodnia kell! Nem tér-hetünk ki előle, hogy ilyen kiterjedt család kenyér-keresőinek tekintsük magunkat! Nem törődhetünk bele, hogy a dőzsölés, az intézményesített erőszak és a tömeges gondatlanság nyomort termeljen, rombolja a természetet és kizsákmányolja a jövőt.

Tekintsünk tehát magunkra: tudunk-e egy anya-gilag igen szerény életharmóniát megélni? Olyan vonzóan, hogy elterjedjen? Ha nem tudunk lemondani a fogyasztásról a nyomorultak és a jövő gene-rációk érdekében, akkor a sok képmutató vezető és írástudó mellett ránk is érvényes József Attila ke-mény ítélete: "Szívére veszi terhünk, gondunk, vál-lára venni nem bolond!"

POSTACÍMÜNK:

H-1124 BUDAPEST
Németvölgyi út 120.

MEGVÁSÁROLHATÓ ÚJSÁGÁRUSOKNÁL ÉS POSTAHIVATALOKBAN

ELŐFIZETÉS:

Előfizetőink publikációs joggal rendelkeznek.

Hogyan érvényesül ez?

Írásod elküldésekor mellékelj tömör ismertetést is. Ezután két eset lehetséges:

— **Publikálásra alkalmasnak tartjuk.** Ekkor a megjelentetés után honoráriumot fizetünk.

— **Nem kívánjuk közzétenni.** Ekkor írásod információs tárunkba kerül, az ismertetést pedig közöljük. A kéziratok másolatai postai úton kölcsönözhetőek. Ha 50 ilyen igény befut, akkor újra megfontoljuk a közzétételt és csak különlegesen indokolt esetben állunk el ettől. Indokunkat közzéteszük a Harmadik Partban.

FÉL ÉVRE (2 szám): 138 Ft.

EGY ÉVRE (4 szám): 276 Ft.

Készpénzzel:

- bármely hírlapkézbesítő postahivatalban
- a Posta Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál
(H-1900 BUDAPEST XIII. Lehel utca 10/a)

Átutalással vagy postautalványon:

HELIR 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámon

AJÁNDÉKOZZ HARMADIK PART ELŐFIZETÉST!

Ha pénztárcád megengedi és közösséget érzel a Harmadik Parttal, akkor akár

ÖRÖKRE IS MEGKAPHATOD

A Harmadik Part alapítványt ötezer forinttal vagy többel támogatók örökre megkapják a Harmadik Partot. (A támogató vagy a lap élte végéig)

Az alapítvány céljára fordított összeg a SZJA adóalapjából levonható. Erre szolgáló elismervényt küldünk.

ALAPÍTVÁNYUNK TÁMOGATÁSÁRA ÁTUTALÁS TELJESÍTHETŐ:

OTP VI. ker. 218-98299 3024

Postai befizetéssel:

OTP Köröndi körzeti fiók 3024.

A Harmadik Partban olyan **HIRDETÉSEKET KÖZLÜNK**, amelyek nem ütköznek főbb értékeinkkel. Környezetbarát termékeket, emberséges szolgáltatásokat kedvezményesen árón hirdetünk.

Köszönjük a türelmed kedves Lev-Lap előfizető.

Az 1988-as befizetésed értékét megőriztük, ennek fejében ezt a lapszámot kapod. Számítunk rád olvasóként, szerzőként és kritikusként továbbra is.

Ugyancsak köszönjük a tavasztól befizetett támogatásokat.

Ezek nélkül nem jött volna létre a Harmadik Part. Neked elküldjük a következő számot is.

NUMBER 1.

1989. WINTER

CONTENTS

- 4 BARTOS Tibor
THE INVENTIONS OF BENJAMIN FRANKLIN
The author, translator and scholar of Benjamin Franklin, uses his work as a pretext to explain how a civilization was spread over the North American Continent with the help of time-honoured communities like the Pennsylvania Dutch, the Quakers, the Shakers, the Mormons, and the Oneida Community - a "model" much preferable to wasteful market-economy.
- 16 CSAPODY Tamás
CONFORMITIES
"The examples of Thoreau, Tolstoi, Gandhi show that one can stay out of the conformity of submission in every age on every continent."
- 16 Henry David Thoreau:
WALDEN AND ON THE DUTY OF CIVIL DISOBEDIENCE. (fragment)
- 19 Lev TOLSTOI
MANIFESTO FOR THE HUMAN RACE
- 21 Mahatma GANDHI
NONVIOLENCE
- 25 NONVIOLENT DIRECT ACTIONS
- 26 PLAY CABINET
HouseTreeDog
- 28 ERTSEY Attila
ALTERNATIVE TOILET
"These are not merely technological but conceptual problems."
- 31 ZAJA Péter
HEAPS OF WASTE
"We aimed at the consumers' society and though the events might be influenced today, the government to come is to be feared not to feel desire for it any more. The same happened to the western governments."
- 36 PROJECTS OF THE FOURTH PRINCIPLE INITIATIVE
- 40 SZÉKELY György
WHAT IS "GEISTESWISSENSCHAFT"
"As far as I know the history of ideas founded by Rudolf Steiner is the only spiritual theory which presented as a science by its creator."
- 48 SÍPOS (S) Gyula
PLATON AND THE TRADITION
Platon's theory of education
- 51 THE LAST HOUR OF ECONOMICS
Conversation with Hazel Henderson
- 56 NÉMETH László
A QUESTIONING GENRE
- 59 ÁRMOS Ozon
MANIFESTO OF SLUGGARDISM
- 60 DOCUMENT
- 62 THE CENTRAAL WONEN MOVEMENT (HOLLAND)
"Everybody tells the others: it's not me, not us, but the outside world who is bad - but they do not really know how the outside world is because they have no contact with it"
- 64 COMMUNAL BOOKSHELF (bibliography)
- 66 PALM LEAF (pages of the Catholic Base Group)
*Civil service or soldiering
Emmaus - a community
Personal invitation for the Pope
The man who wanted to recover (Mystery-play)
Life-harmony as a non-consumers' way of life*
- This number is coloured by the graphics of TOLNAY Imre.